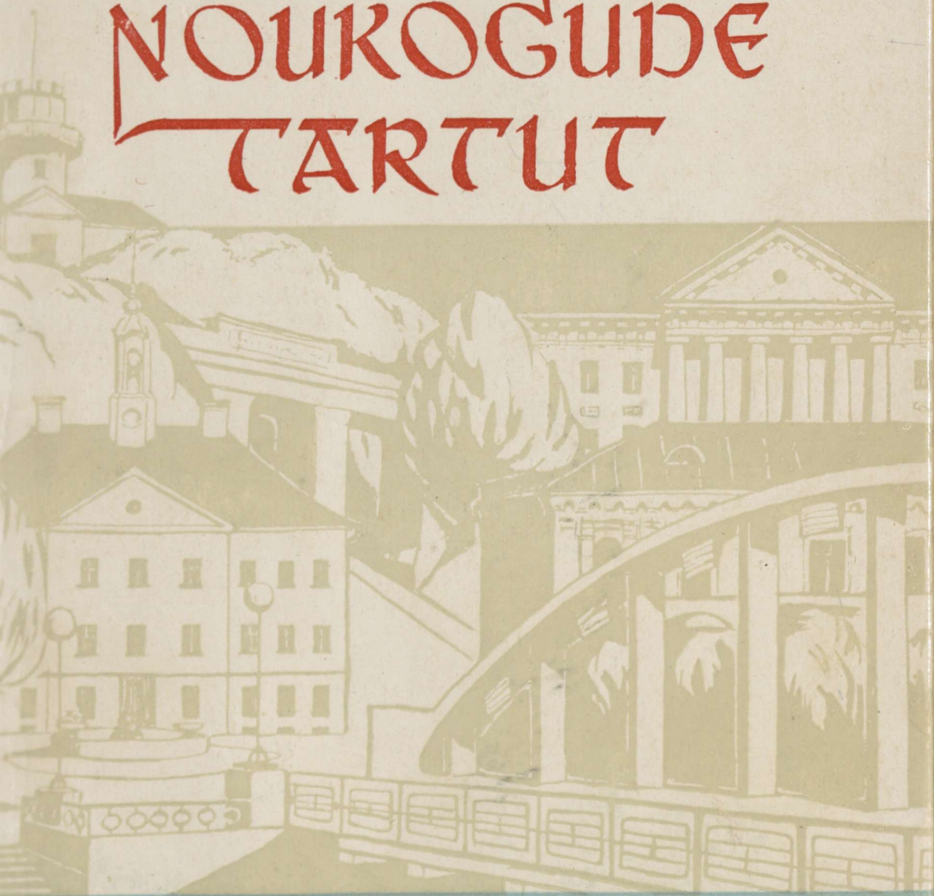

20 AASTAT NÕUKOGUDE TARTUT

2^r/50555

A-23369 IV

TARTU LINNA TSN TÄITEVKOMITEE
PLAANIKOMISJON

20 AASTAT NÕUKOGUDE TARTUT

Majandus- ja kultuurielu
lühike ülevaade

Koostanud ja toimetanud
R. HAGELBERG

TARTU 1960

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
50555

ДВАДЦАТЬ ЛЕТ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ТАРТУ

Составитель и редактор Р. Хагельберг

На эстонском языке

Плановая комиссия исполнительного комитета

СДТ города Тарту

Kunstiline kujundus H. Hírv, H. Pílder

Graafikud U. Mereste

Tehniline toimetaja M. Nõu

Korrektor L. Mühlberg

Ladumisele antud 13. VI 1960. Trükkimisele antud 8. VII 1960. Paber 54 × 84 ¹/₁₆.
Trükipoognaid 8,25. Trükiarv 5000 MB 04812. Tellimise nr. 6104 H. Heidemanni
nimeline trükikoda, Tartu Ülikooli 17/19. II.

Hind rbl. 3.50

Tänapäeva Tartu

Tänapäeva Tartu 74,3 tuhande elanikuga on Nõukogude Eestis Tallinna järel suuruselt teine linn. Tartus elab ja töötab käesoleval ajal 6,2% vabariigi elanikkonnast, toodetakse ligikaudu 6,7% vabariigi tööstustoodangust ja realiseeritakse 8,3% elanikkonnale müüdivatatest kaupadest. Linna kohalikus eelarves on ette nähtud suunata 1960. aastal kohaliku majanduse ja kultuuri arendamiseks 61,6 miljonit rubla, mis moodustab 7,2% Eesti NSV kõigi kohalike eelarvete vahenditest.

Silmapaistev osa on Tartul kultuurikeskusena. Tartu Riiklikus Ülikoolis ja Eesti Põllumajanduse Akadeemias õpib praegu kokku üle 7000 statsionaarse ja mittestatsionaarse üliõpilase, s. o. 60% vabariigi üliõpilaste üldarvust. Igast sajast elanikust on Tartus kuus üliõpilast. Tartu kõrgemates koolides ja teaduslikes asutustes töötab umbes 40% vabariigi teaduslikest töötajatest, moodustades ligikaudu 1 protsendi linna rahvaarvust. Tartus kõrgemad õppeasutused lõpetanud noored eriteadlased ja teaduslikud töötajad viivad omandatud teadmised meie koduvabariigi kõikidesse paikadesse, paljudesse vennasvabariikidesse ja ka kaugele väljapoole meie suure kodumaa piire.

Rahvaarvult on Tartu Nõukogude Liidu linnade hulgas 201. kohal. Kuid tema töötajate majanduslikud ja kultuurialased saavutused on võrdlemisi laiaulatuslikud. Tartu Aparaaditehases toodetud taksomeetreid, külmutusseadmeid jt. tooteid võime arvukalt kohata ka väljaspool NSV Liitu. Teistes vennasvabariikides on elav nõudmine Tartu Põllutöömashinate Tehase, alumiiniumivabriku, autoremonditehase jmt. ettevõtete toodangu järele. Maailma teaduse- ja kultuuriloos asub Tartu isegi paljudest suurlinnadest eespool. Maailmas ei ole palju selliseid linnu, kus on elanud ja töötanud nii arvukalt suurmehi. Nimetagem näiteks astronoom W. I. Struuet, loodus-

teadlast K. E. Baeri, jüüsik B. B. Golitsõnit, kirurg N. I. Pirogovi, «Kalevipoja» loojat Fr. R. Kreutzwaldi ja paljusid teisi. Tänapäeval jätkab nende traditsioone Tartu kõrgemate koolide ja teaduslike asutuste teadlaste arvukas pere.

Nõukogude Eesti XX aastapäeva tähistasid Tartu töötajad uute töövõitudega. Sotsialistlikus võistluses Kaunasega täitis linna tööstus 1959. aasta, s. o. seitse-aastaku esimese aasta tootmisplaani ennetähtaegselt, 8. detsembriks. Edukalt täideti tootmisülesandeid ka aastapäeva-eelses töövõistluses. Linna tööstus täitis poole aasta kogutoodangu plaani 22. juunil.

Alljärgnevas ülevaates püütakse esitada mõningaid andmeid sellest suurest ja pingerikkast tööst, mida Tartus on tehtud kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse juhtimisel Nõukogude Eesti kahekümne aasta jooksul. Andmed ei ole kaugeltki täielikud. Nad on kogutud ja kirja pandud võrdlemisi lühikese ajavahemiku jooksul mitme erineva autori poolt. Sellest on tingitud ka erinevate osade mõnevõrra erinev käsituslaad.

Ülevaade on mõeldud laialdasele lugejaskonnale, kõigile, kes on huvitatud rahva loovast tööst nõukogude korra viljastavates tingimustes. Loodame, et lugeja leiab alljärgnevatest ridadest endale mõndagi kasulikku, et ta saab siit indu uuteks töövõitudeks kommunismi ülesehitamisel.

Koostaja

NÕUKOGUDE VÕIMU TAASKEHTESTAMINE 1940. AASTAL JA SOTSIALISTLIKU ÜLESEHITUSTÖÖ ALGUS

1940. a. suveks olid Eestis küpsenud tingimused sotsialistlikuks revolutsiooniks ja kodanliku võimu kukutamiseks. Eestimaa Kommunistliku Partei mõju oli selleks ajaks tunduvalt kasvanud, laienenud oli tema organisatsioonide illegaalne võrk. Tartus juhtis kohaliku parteiorganisatsiooni tegevust linnakomitee eesotsas vana revolutsionääri Voldemar Sassiga. Suurt organiseerimistööd tegid Tartus ja kogu Lõuna-Eestis ka kommunistid Paul Keerdo, Oskar Sepre ja paljud teised. Parteiorganisatsiooni mõju all oli enamik kohalikke ametiühinguid eesotsas Tartu Töölisühingute Keskliiduga ja mitmed progressiivse intelligentsi juhitud kultuurhariduslikud ühingud. Tartu Ülikoolis tegutses EKP parteigrupp koosseisus I. Kruus, O. Sepre, E. Lepik, H. Haberman ja A. Uibo, kes tegid progressiivse Tartu haritlaskonna hulgas intensiivset poliitilist tööd.

21. juuni hommikul viis EKP Tartu Linnakomitee Tallinnast EKP illegaalselt büroolt saadud juhtnõõride alusel Tartu töörahva revolutsioonilisele demonstratsioonile fašistliku klikivõimu vastu. Umbes kella 11 paiku kutsusid partei liikmed ja ametiühinguaktivistid töölisi demonstratsioonile. Enamus jättiski kohe töö seisma, kogunedes Tähe tänavasse töölistmaja juurde. Siit liiguti lippude ja loosungite all Raekoja ette, kuhu jõuti kella poole ühe paiku.

Demonstrantide loosungitele oli kirjutatud: «Maha praegune sõjaprovokaatorite valitsus!» «Nõuame valitsuse loomist, kes ausalt täidab Nõukogude Liiduga sõlmitud pakti!» «Nõuame töötavale rahvale tööd, leiba ja vabadust!»

Raekojaplatsil toimus miiting, kus esinesid kommunistid K. Jalak, P. Keerdo, H. Haberman ja rida teisi. Üksmeelselt võeti vastu resolutsioon, milles nõuti uue valitsuse loomist, kes arendaks Nõukogude Liidu suhtes sõbralikku poliitikat ja parandaks töötava rahva elu-

Raekoja-esine rahvamiiting 21. juunil 1940. a.

tingimusi. Võeti vastu ka tervitus kuulsusrikkale töölis-
talupoegade Punaarmeele.

Raekojaplatsilt siirdusid demonstrandid Tähtvere parki, kus miiting jätkus. Tormiliste ovatsioonidega võeti vastu ühe Punaarmee komandöri sõnavõtt. Pargist suunduti tagasi linna «Postimehe» toimetuse juurde, nõudes viimaselt õiget, objektiivset informatsiooni toimuvate poliitiliste sündmuste kohta. Järgmine «Postimehe» number ilmuski juba töölisühingute esindajate osavõtul ja andis seetõttu 21. juuni sündmustest õige ülevaate. «Postimehe» juurest siirduti Raadi kruusaauku, kus kodanluse poolt mõrvatud revolutsionääride haual esinesid kõnedega A. Uibo ja Tartu Töölisühingute Keskliidu sekretär V. Hirsch. Demonstratsioon lõppes alles õhtu eel Karlova pargi ja Tähe tänava töölismaja piirkonnas.

Järgmisel päeval, 22. juunil toimus Tartus teine veelgi võimsam demonstratsioon ja miiting Raekoja-väljakul. Siin tehti ettepanek heisata Raekojale punane lipp. See võeti tormiliste kiiduavaldustega vastu. Toimunust kirjutab 23. juuni «Postimees» järgmist: «Kell 11.10

võeti veoautolt Tartu Nahatööliste Kutseühingu lipp... Mõni minut hiljem heisati Raekojale punane lipp. Lipu patgutamisel Raekojale mängis orkester «Internatsionaali».

Samal päeval vabastati Tartu vanglast ka poliitilised vangid Ed. Valdre ja V. Kalinin, kes kanti demonstrantide kätel Raekojaplatsile.

Tallinnas, Tartus, Pärnus, Narvas ja mitmel pool mujal toimunud 21. juuni revolutsiooniliste väljaastumiste tulemusena langes K. Pätsi ja J. Uluotsa fašistlik kliki-valitsus. Ametisse astus Joh. Vares-Barbaruse poolt moodustatud revolutsiooniline rahvavalitsus. Viimane tegi EKP juhtimisel mitmeid revolutsioonilisi ümberkorraldusi, eelkõige puhastas sõjaväe ja riigiaparaadi fašistlikest elementidest ning asendas need revolutsioonilise töörahva esindajatega.

Uue valitsuse koosseisu läks ka mitmeid Tartu progressiivseid tegelasi. Siseministri asetäitjateks nimetati Tartu kommunistid H. Haberman ja P. Vihalem, armee poliitiliseks peajuhiks aga P. Keerdo.

Pärast 21. juuni sündmusi hakkasid legaalselt tegutsema Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu organisatsioonid. Täieliku organiseerimisvabaduse said tööliste ja maatööraha ühingud. Kiiresti kasvas ametiühingute arv ka Tartus. 1940. a. sügisel, pärast kõigi Tartu ametiühingute koondamist Tartu Ametiühingute Keskliidu ümber, oli nende ridades juba üle 17 000 liikme, s. o. ligikaudu üks kolmandik kogu linna elanikkonnast.

J. Varese rahvavalitsuse poolt saadeti laiali vana fašistlik parlament ja kuulutati välja uued riigivolikogu valimised, mis toimusid 14. ja 15. juulil. Valimiskampaania käigus moodustati valimisblokk — Eesti Töötava Rahva Liit (ETRL), mida juhtis Eestimaa Kommunistlik Partei.

Tartus esitas ETRL 13 kandidaati, nende hulgas P. Keerdo, V. Sassi, Kr. Jalak, A. Uibo, V. Telling ja rida teisi. Tartus võttis valimistest osa üle 80% valijatest. 32 498-st hääletanust hääletasid 31 191 ehk 94,3% ETRL kandidaatide poolt.

ETRL valimisvõidu puhul toimus Tartus grandioosne demonstratsioon, millest võttis osa üle 10 000 inimese.

Tähtvere pargis aga peeti punaarmeelaste osavõtul suur rahvapidu.

21. juulil tuli kokku uus Eesti Riigivolikogu. Väljendades töötava rahva tahet kuulutas see välja nõukogude võimu — Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi. 6. augustil sai Eestist Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu rahvaste pere võrdõiguslik liige.

Pärast Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamist algas ka Tartus intensiivne majanduslik ja kultuurialane sotsialistlik ülesehitustöö. Lühikese ajaga viidi kogu linna majandus kapitalistlikelt alustelt sotsialistlikele. 1940. a. lõpuks viidi peaaegu täielikult lõpule tähtsamate tööstus-, kaubandus- ja transpordiettevõtete natsionaliseerimine. 1941. a. alguseks natsionaliseeriti 70 tööstusettevõtet, 101 kauplust ja 2380 suurmaja.

Sotsialistlikel alustel hakkas Tartu majanduselu kiiresti tõusuteed sammuma. Paljud ettevõtted, mis seni olid töötanud alakoormusega ja vähese arvu töölistega, rakendati täielikult tööle. Saapavabrikus «Astra» suurenes tööliste arv juba 1940. a. oktoobrikuuks 53-lt 100-le. Päevane jalanõudetoodang kasvas üle kahe korra. Üldse kasvas esimese nõukogude aasta jooksul tööliste arv Tartu ettevõtetes üle poolteise korra, kuna linna tööstuse kogutoodang rohkem kui kahekordistus. Üksikutes ettevõtetes aga kasvas toodang 4—5 korda. Nii näiteks suurenes leivatehase «Jõud» toodang ligi 5 korda. Sotsialistlikes ettevõtetes arenes hoogsalt sotsialistlik võistlus ja ratsionaliseerimistegevus.

Suurmajade natsionaliseerimise tulemusena paranesid tunduvalt töötava rahva elamistingimused. Umbes 3000 kehvades korterites elavat perekonda paigutati nõukogude võimu poolt uutesse, headesse korteritesse. Tunduvalt paranes hoolitsus töörahva tervise eest. Arstiabi reorganiseeriti uutel, nõukogulikel alustel, teda hakati andma tasuta. Rakendati tööle linna polikliinik, 26% võrra kasvas voodikohtade arv Tartu haiglates. Kui kodanlik linnavalitsus kulutas tervishoiule keskmiselt vaid 9% oma eelarvest, siis 1941. a. eelarves tõusis vastav protsent 27-le.

Kiiresti paranes Tartus ka rahvahariduse olukord. Üldhariduslik koolivõrk kasvas 35 klassikomplekti, õpilaste arv aga 2250 võrra. Paranesid õppimisvõimalused Tartu Riiklikus Ülikoolis, kus hakati hulgaliselt maksma

riiklikke stipendiume. Nii avati töörahva laste jaoks lai tee haridusele.

1941. a. algul reorganiseeriti Tartu linnavalitsus Tartu Linna Täitevkomiteeks. Samuti toimus 1941. a. jaanuaris saadikute valimine NSV Liidu Ülemnõukogu koosseisu. Ka need valimised andsid Eestimaa Kommunistlikule Parteile hiilgava võidu. Kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt hääletas NSV Liidu Ülemnõukogu Liidunõukogusse valimisel 97,1% ja Rahvuste Nõukogusse valimisel 95,7% hääletanuist. Üldse võttis valimistest osa üle 97% kõigist valimisõiguslikest kodanikest.

Eduka sotsialistliku ülesehitustöö katkestas hitlerliku röövarmee kallaletung Nõukogude Liidule. Tartu töörahvas tõusis kommunistliku partei juhtimisel võitlusse fašistlike orjastajate vastu. Vabatahtlikest moodustati Tartu hävituspataljon, mis hoidis korda tagalas ja rinde lähenedes astus sakslastega võitlusse. Kuid vaenlase ülekaal oli esialgu suur ja vaatamata Nõukogude armee väeüksuste ning Tartu hävituspataljoni kangelaslikule vastupanule langes Tartu 1941. a. juulis fašistlike okupantide ikkesse.

Okupandid kehtestasid linnas metsiku terrorirežiimi, hukates tuhandeid nõukogude inimesi ja sõjavange. Hukati rida silmapaistvaid progressiivseid teadlasi ja kultuuritegelasi, nende hulgas prof. A. T. Kliimand, maalikunstnik Andrus Johani, RT «Vanemuise» näitlejad E. Aumere, H. Kruuda ja mitmed teised. Nõukogude asutused likvideeriti. Linna rahvamajandus ning kultuur said raskelt kannatada. Sünge ja verine okupatsiooni-periood kestis kuni 1944. a. augustini.

25. augustil 1944. a. vabastas Nõukogude armee Tartu fašistlikest okupantidest. See oli suur päev kogu rahvale — ülikoolilinn Tartu oli jälle vaba. Kuid fašistlik okupatsioon ja sõjategevus põhjustasid linnas suuri kahjustusi. Terved kvartalid olid varemetes. Hävinenud oli üle 50% linna elamispinnast ja 46% tööstusettevõtetest. Täielikult oli purustatud 11 koolimaja, õpetajate kaader aga laiali pillatud. Hävines teatri «Vanemuine» hoone. Raskeid kahjusid kandis Tartu Riiklik Ülikool. Sõja käigus purustati 19 ülikooli hoonet, nende hulgas veterinaariateaduskonna peahoone, ülikooli apteek,

õppe- ja katsemajand Raadil. Tõsiseks kaotuseks rahvusliku kultuuri arengule oli Eesti Rahva Muuseumi hoonete ja mitmete fondide hävimine. Ka linna raviasutused olid täielikult rüüstatud. Ei töötanud ükski raviasutus, linnas polnud arste. Raviasutuste hoonetest oli hävinud 4, säilinud hooned kandsid kõik väiksemate või suuremate purustuste jälgi. Linnas puudusid elekter ja vesi. Sõjakeerises oli laiali paisatud ka linna elanikkond. Kohe pärast vabastamist oli endisest elanikkonnast kohal umbes 7000 inimest.

Linna taastamist ja ülesehitamist tuli alustada väga rasketes tingimustes, s. o. sõna otseses mõttes varemetelt. Kohe pärast linna vabastamist alustas tegevust linna parteikomitee ja täitevkomitee. Nende juhtimisel lülitus kogu linna elanikkond pingelisse ülesehitustöösse.

TOOTMISE ARENGU PÕHIJOONI

TÖÖSTUS

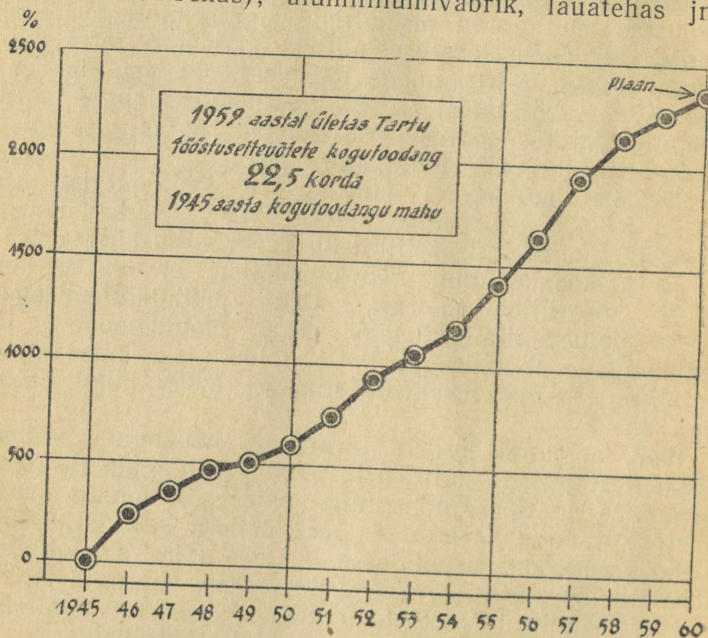
Tartu tööstuse arengut kodanliku Eesti perioodil iseloomustab suure arvu pisikäitiste tegutsemine. 1936. a. andmeil oli Tartu tööstus Tallinna ja Narva järel kolmandal kohal. Eesti linnade tööstusettevõtetest oli Tartus 19,7%, töötajatest 11,2% ja kogutoodangut anti 9,1%. Kokku oli Tartus 1936. aastal 161 mitmesugust tööstusettevõtet 3679 töötajaga.

Linnades paiknevast suurtööstuse põhikapitalist oli Tartus 5,8%, kesktööstuse omast 25,6%, väiketööstuse omast 17,2%. Tootmisprofiililt oli Tartu mitmekülgse profiiliga töökodade linn. Tööstustöölise arvust tegeles 25,7% metallitöötlemisega, 18% puidutöötlemisega, 11,9% polügraafiatööstusega, 11% õmblustoodete ja pudukaupade tootmisega, 9,8% toidu- ja maitseainete tootmisega, 8,6% tekstiilitööstusega, 6,8% nahatööstusega jne.

1940. a. juunipöördele järgnenud nõukogude võimu taaskehtestamisega anti Tartu tööstuse arengule lühikese ajaga uus arengusuund. Juulist oktoobrini toimus suurtööstuse natsionaliseerimine. Käsitöölised koondati tööduskooperatsiooni artellidesse. Algas kiire sotsialistlik ülesehitustöö. Ainuüksi ühe aasta jooksul suurenes töötajate arv Tartu tööstusettevõtetes rohkem kui poolteist korda, kogutoodang aga enam kui kahekordistus.

Suure Isamaasõja puhkemisega ja fašistlike anastajate sissetungimisega 1941. a. suvel katkes rahulik ülesehitustöö. Okupandid olid huvitatud peamiselt liha, või ja sõjamaterjalide tootmisest, ülejäänud tööstus häabus. Sõda tõi Tartule suuri materiaalseid kahjustusi. Sõjakeerises hävis 46% linna tööstusettevõtetest. Täielikult purustati ja hävines 23 tööstusettevõtet, kus enne sõda töötas ligi 1400 inimest. Nendest suuremad olid nahavabrik «Punane Parkal», tekstiilivabrikud «Punane Estonia» ja «Tartu Tekstiil», Meltsi Villavabrik, saapavabrik «Astra», trükikoda «Ilutrükk», peenviina- ja veinivabrik jt.

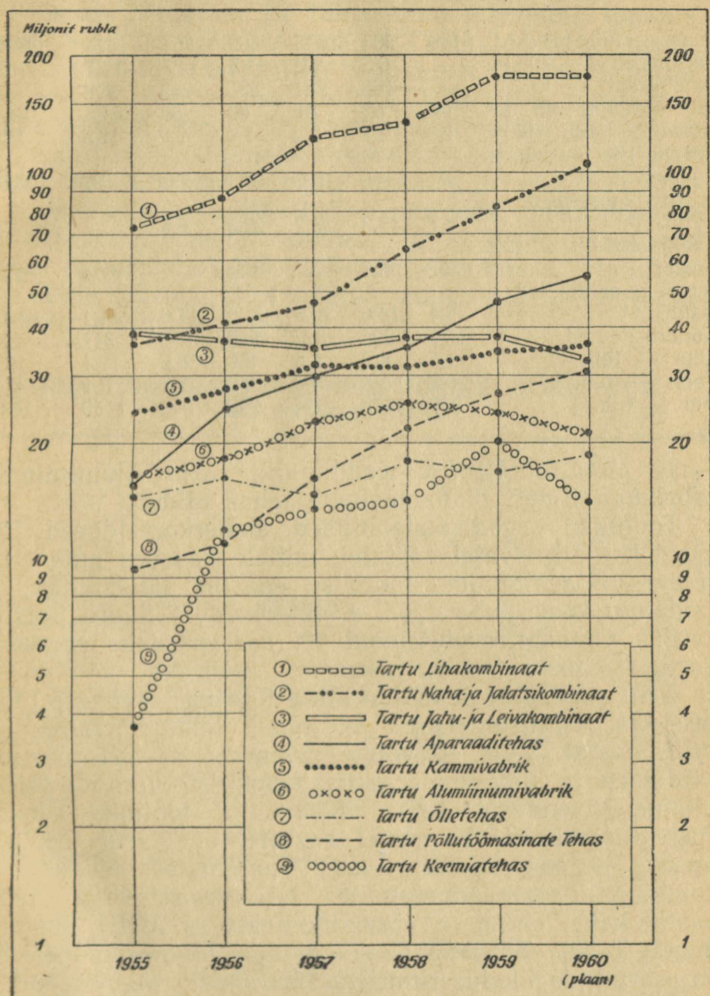
Tööstustoodangu kasv. Tartu vabastamisel polnud linnas ühtki tööstusettevõtet, mida oleks võinud kohe käiku lasta. Suurte sõjapurustuste kiireks kõrvaldamiseks eraldati valitsuse poolt linna taastamiseks ja ülesehitamiseks erisummad. Tänu vennasvabariikide abile ja elanikkonna ennatsalgavale tööle suudeti juba esimestel kuudel pärast linna vabastamist lasta käiku mitmed toiduainetetööstuse ettevõtted, samuti tehas «Võit» (praegune Tartu Põllutöömehhanise Tehas), alumiiniumivabrik, lauatehas jmt.

Tartu tööstusettevõtete kogutoodangu muutumine aastatel 1945–1960.

Üleliidulise tööstusloenduse andmeil (seisuga 1. jaan. 1945. a.) oli linnas 42 iseseisvat tööstusettevõtet, kus töötas juba üle 2350 töölise. Suuremalt jaolt olid need siiski veel kindla profiilita pisikäitised. Sotsialistliku tööstuse ülesehitamiseks oli tarvis välja ehitada uued ajakohased tootmishooned, spetsialiseerimise huvides liita üksikud paralleelsed tootmistöökojad ja allettevõtted. Juba 1945. aastal organiseeriti nahatöötlemise ette-

võtete ja saapavabriku «Ühendus» baasil Tartu Naha-
kombinaat (praegune Tartu Naha- ja Jalatsikombinaat),
1946. a. moodustati endiste jalgrattavabriku «Tempo»,
elektritarvete vabriku ja metallikaupade vabriku baasil

Mõnede Tartu tööstusettevõtete kogutoodangu mahu kasv aastatel 1955—1960 (miljonites rublades).
Diagrammi püstskaala on logaritmiline.

TAHTSAMATE TÖÖSTUSTOODETE TOOTMISE DÜNAAMIKA

	1950. a.	1955. a.	1956. a.	1957. a.	1958. a.	1959. a.	1960. a. plaan
Gaas — tuh. m ³	189	503	636	809	951	1071	1000
Taksomeetrid — tuh. tk.	—	6,6	9,6	11,9	14,7	14,7	15,8
Autobussid — tk.	—	168	201	235	203	202	200
Saematerjalid tuh. m ³	62	52	61	60	56	65,5	64,4
Mööbel — milj. rbl.	1,8	3,9	5,2	7,4	9,9	12,5	12,1
Villane riie — tuh. jooksvat m	91	166	181	187	193	190	200
Pealistrikooesemed — tuh. tk.	5,7	17,3	18,7	22,8	6,6	7,1	7,1
Nahkjalatsid — tuh. paari	362	469	527	614	809	1016	1234
Leiva- ja saiatooted — tuh. t	6,4	14,0	12,6	11,2	11,6	11,1	10,8
Kondiitritooted — t	76	528	575	530	306	311	302
Liha — tuh. t	1,5	4,3	5,5	8,0	8,2	12,1	10,8
Vorst — tuh. t	0,8	1,8	2,0	2,4	2,6	3,1	3,3
Olu — tuh. l	819	1079	864	992	1044	1159	1400

Tartu Metallitöötlemise Kombinaat, Tartu Alumiiniumivabrikuga liideti piimamasinate tehas «Edu».

Tootmise organisatsioonilised ümberkorraldused jätkusid ka järgnevatel aastatel, millele kaasnes uute ettevõtete väljaehitamine, tootmise edasine täiustamine ja toodangu kasv. Juba 1947. a. oktoobris — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäevaks saavutas Tartu tööstus sõjaelse taseme.

Eriti soodustavalt mõjus linna tööstuse arengule tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamine 1957. aastal. Uute ettevõtete rajamine, samuti tööstuse haldamise ja juhtimise organisatsiooniliste vormide täiustamine süvendasid linna tööstusliku tootmise edasist spetsialiseerimist. Viimastel aastatel on Tartu tööstuse arengu iseloomulikuks jooneks suuremate ettevõtete ja kombinaatide moodustamine. Nii organiseeriti 1958. aastal kahe tehase («Termoautomaat» ja AGE) ühendamisel Tartu Aparaaditehas. Seoses töönduskooperatsiooni artellide likvideerimisega 1959. aasta algul moodustati kaks uut kohaliku alluvusega kombinaati: tööstuskombinaat «Arens» ja elukondliku teenindamise kombinaat «Edu».

1960. aasta algul moodustati Tartu Metsatööstuskeskuse, mööblivabriku «Puit», lauatehase ja metsakeemiamajandi ühendamise baasil Tartu Metsakombinaat, keraamikatehase ja tehase «Tehnik» ühendamise teel moodustati Tartu Ehitusmaterjalide Tehas.

Tööstuse struktuur ja tähtsamate ettevõtete tootmisprofiil. Sõjajärgsetel aastatel on Tartu tööstuses toimunud ka olulisi struktuurilisi muudatusi. Vahetult pärast sõda andsid peamise osa (umbes 70%) linna tööstustoodangu mahust kerge- ja toiduainetetööstuse ettevõtted. Viimasel ajal on kujunemas kasvava tähtsusega tööstusharuks metallitööstus, eeskätt masina- ja aparaadiehitus.

Ajavahemikus 1950—1959 suurenes metalltoodete, masinate ja seadmete väljalase ligi 6 korda. Kasvanud on ka ehitusmaterjalide tööstuse osatähtsus. Kuid see kasv ei ole suutnud täiel määral sammu pidada linna ehitustööde arengutempoga.

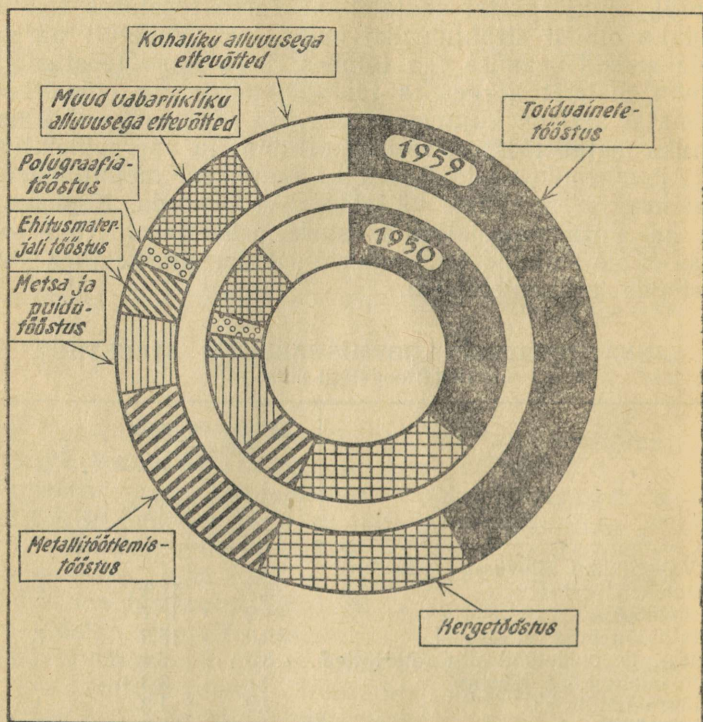
LINNA TÖÖSTUSE TOOTMISHARULINE STRUKTUUR (kogutoodangu alusel)

	% -des kogutoodangust		Kogutoodangu kasv a. 1950 - 1959 (kordades)
	1950. a.	1959. a.	
A. Vabariikliku alluvusega ettevõtted			
Toiduainetetööstus	35,7	41,9	4,3
Kergetööstus	21,2	15,7	2,7
Metallitöötlemise ettevõtted	10,0	15,5	5,7
Metsa- ja puidutöötlemise ettevõtted	8,3	5,4	2,4
Ehitusmaterjalide tööstus	2,1	3,0	5,2
Polügraafiatööstus	2,9	1,3	1,5
Muud tööstused	8,2	8,5	3,8
Kokku	88,4	91,3	3,9
B. Kohaliku alluvusega tööstus			
Kokku kohaliku alluvusega tööstus	11,6	8,7	2,8
Kokku (A + B)	100	100	3,8

Kuigi Tartus on käesoleval ajal ülekaalus toiduainete- ja kergetööstuse ettevõtted, määravad linna tööstuse üldilme ja tema kaalu vabariiklikus mastaabis siiski metallitöötlemine, aparaadi- ja masinaehitus.

Kesksel kohal linnas on *Tartu Aparaaditehas*. Praegu

annab tehas ligi 7% linna tööstuse kogutoodangust. Toodangu moodustavad mitmesugused soojusenergeetiliste protsesside kontrollimise ja reguleerimise aparaadid, taksomeetrid ja teised tehnilised seadmed. Tehase toodang on kuulus kogu NSV Liidus. Peale selle eksporditakse teda ka teistesse maadesse.

Tartu tööstusettevõtete kogutoodangu jagunemine tööstusharude järgi 1950. ja 1959. aastal (arvulised andmed vt. lk. 15).

Seoses NLKP Keskkomitee juunipleenumi (1959. a.) poolt püstitatud ülesannetega on veelgi kasvanud nõudmine tehase toodangule. 1960. aastal, võrreldes eelmise aastaga, suurendatakse aparaatide ja automatiseerimis-seadmete väljalaset ligi 20% võrra, kusjuures enam kui 85% tehase toodangust moodustavad uued toodangu-liigid.

Teiseks tähtsamaks metallitöötlemise ettevõtteks on *Tartu Põllutöömashinate Tehas*. Alates 1957. a. hakkas tehas tootma kartulikoristusmasinaid (kartulivõtjaid). Käesoleval ajal toodetakse ka kartulipanemismasinaid, mis on kohandatud töötamiseks meie maa looderajoonides. Viimase viie aasta jooksul (1955—1959) on tehase toodang kasvanud rohkem kui 2,5 korda. Käiku on antud uus ajakohane malmivalutsehhi, kus on kasutusel pneumaatilised vormimismasinaid ja valukonveier. 1958. aastal alustati tehases ka tempermalmvalutöid.

Tehase toodangu nomenklatuur on võrdlemisi laialdane. Siin valmistatakse veel õli- ja veemahuteid (tsisterne), malmist toruliitmikke, turbapurustajaid jms. Tehas katatab põhilise osa vabariigi vajadustest ka malmist pliidi- ja ahjutarvetele.

Kiiresti kasvavaks ettevõtteks on *Tartu Autoremonditehas nr. 3*, mis ületab oma toodangu mahult samalaadse remonditehase Tallinnas. Tehas on spetsialiseerunud veoautode GAZ-51 ja nende agregaatide kapitaalremondile. Peale selle ehitatakse tehases väljastpoolt saadavate šassiide baasil väiksematüübilisi autobusse ja kaubaveofurgoone.

Tehases on rakendatud vooluliinid veoautode mootorite ja autobusside remondiks. Valmimisel on uus montaažihall, mille käikurakendamine suurendab oluliselt tehase võimsust.

Peale eelnimetatud ettevõtete tegelevad metallitöötlemise ja remondiga mõningal määral ka *Tartu Ehitusmaterjalide Tehas* (malmivalutööd) ning tööstuskombinaat «Areng», mida oma tootmisprofiililt ei saa aga lugeda metallitöötlemise ettevõtete hulka.

Toodangu mahu poolest on Tartus esikohal toiduainetetööstuse ettevõtted. 1959. aastal andsid nad enam kui 40% linna tööstuse kogutoodangust. Ajavahemikul 1950—1959 suurenes toiduainetetööstuse kogutoodang 4,3 korda.

Suurimaks toiduainetetööstuse ettevõtteks on *Tartu Lihakombinaat*. Liha töötlemise alal on kombinaat üheks suuremaks sellelaadseks vabariigis. Tema toodangu nomenklatuur on võrdlemisi laialdane. Peale liha ja vorsti toodetakse veel pirukaid, mitmesuguseid saadusi verest jms.

Seoses loomakasvatussaaduste tootmise kiire kasvuga

vabariigi kolhoosides ja sovhoosides on järsult tõusnud ka kombinaadi toodang. Ainuüksi viimase viie aasta jooksul suurenes see 2,4 korda. Kombinaadis toodetud lihasaadusi turustatakse peamiselt Eesti NSV-s, kuid osa (peamiselt peekon) läheb ka ekspordiks.

Viimasel ajal on kombinaadis tootmist mitmeti laiendatud ja rekonstrueeritud. 1960. aastal antakse eksploatatsiooni tehniliste fabrikaatide tsehh. Praegu laiendatakse külmhoonet.

Teistest toiduainetetööstuse ettevõtetest on tähtsamad kalakombinaat, piimakombinaat, leivakombinaat ja õlletehas.

Märkimisväärne koht on Tartus kergetööstusel. 1959. a. andsid kergetööstuse ettevõtted 15,7% linna tööstuse kogutoodangust.

Esikohal on siin *Tartu Naha- ja Jalatsikombinaat*. Viimastel aastatel on ettevõtte tootmisbaasi tublisti laiendatud. Kombinaadi põhitoodangu moodustavad meeste, naiste ja laste nahkjalatsid. Peale selle toodetakse veel nahk-galanteriitooteid (portfelle, kohvreid, rahatas-kuid jms.). Kombinaat töötleb ka nahku.

Kombinaadis on saavutatud tööde mehhaniseerimise

Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadis mindi üle vooltootmisele.

võrdlemisi kõrge aste. Nii näiteks on 65% kõigist jalanoode töötlemise operatsioonidest täielikult mehhaniseeritud ja automatiseeritud.

Toodangu mahult on teiseks linna suuremaks kerge-tööstuse ettevõtteks *Tartu Kammivabrik*. Rõhuva enamuse tema toodangust moodustavad tselluloidtooted, mille hulgas domineerivad kammid. Viimastel aastatel on pidevalt laiendatud toodangu nomenklatuuri. Praegu valmistatakse kammide ja muude esemete tootmiseks termoplastmassidest. See tagab tööviljakuse edasise kasvu ja ühiskondliku töö kokkuhoiu.

Tehase toodangut realiseeritakse kogu NSV Liidus.

Kergetööstuse ettevõtete hulka kuulub ka *õmblusvabrik «Sangar»*. Praegu toodab nimetatud ettevõtte laialdases sortimendis lasterõivaid.

Metsa- ja puidutöötlemise ettevõtetest on kesksel kohal *Tartu Metsakombinaat*. Kombinaat on üks suuremaid metsamaterjalide ülestöötamise ja töötlemise ettevõtteid Lõuna-Eestis. Peale selle on kombinaadis organiseeritud mööbli ja laste mänguasjade tootmine. Edaspidi kavatakse tootmistegevust veelgi laiendada. Hakatakse ehitama puidujäätmeist valmistatavate puitplaatide tsehi.

Ehitusmaterjalide tööstuse ettevõtetest on tähtsam *Tartu Ehitusmaterjalide Tehas*. Tehase toodangu nomenklatuuris on mitmesuguseid väga erineva iseloomuga tooteid, nagu tellised, pudelid, mitmesugused elektriinstallatsioonitarbed (madalpingeisolaatorid, harukarbid, kaitsepesad jms.). Samuti valmistatakse malmist veevärgi- ja kanalisatsioonitorusid.

Linna ehitusorganisatsioonide materiaal-tehnilise baasina on oluline tähtsus tehasel *«Ehitusdetail»*. Ta on allutatud vahetult Tartu Üldehitustrustile. Tehases valmistatakse betoonist ja raudbetoonist monteeritavaid ehitusdetalle, samuti metallist ja puidust konstruktsioone ja betoonisegu.

Vabariigi keemiatööstuse ettevõtetest töötab Tartus *Keemiatehas*. Vaatamata suhteliselt piiratud tootmistingimustele on tehasel laialdane toodete nomenklatuur. Ta toodab piirituslakki, pesupulbrit, kingakreemi, tärpentini, poonimisvaha, asfaltlakki jt. keemiatoteid.

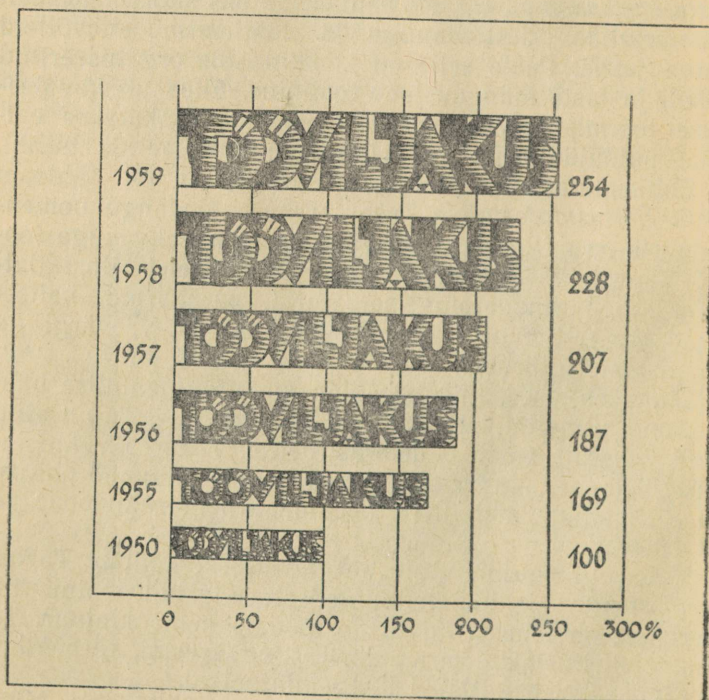
Juba ammust ajast on Tartus tugev trükiteöstus. Möödunud aastal linna trükikäitiste ühendamise teel moodus-

tatud *H. Heidemanni* nimeline trükikoda annab olulise osa vabariigi trükitoodangust.

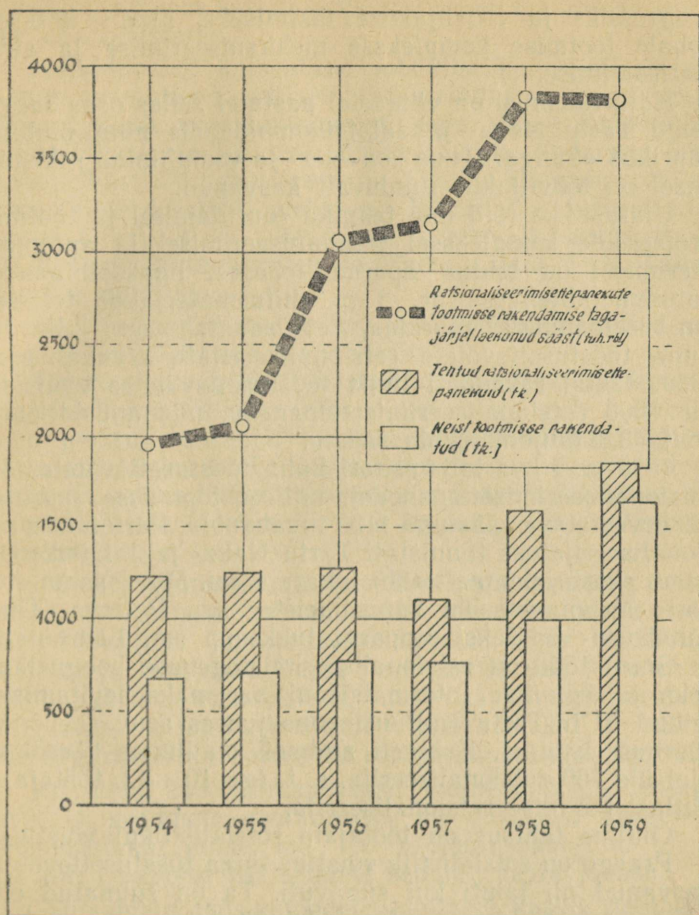
Eraldi väärib esiletõstmist linna kohaliku alluvusega tööstus, kus toodangu nomenklatuur on väga laialdane. Peamise osa kohaliku alluvusega tööstusettevõtete toodangust moodustavad villane riie, villane lõng, mööbel, ahjupotid ja majapidamistarbed. Käesoleval ajal langeb linna kohaliku alluvusega tööstusele ligikaudu 9% linna tööstuse kogutoodangust.

Tootmise tehniline progress ja tööviljakuse kasv. Kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel on rahvamajanduse arengus suur tähtsus tehnilisel progressil.

Nõukogude võimu aastatel on Tartu linna tööstusettevõtetes tehtud tehnilise progressi alal ära suur töö. Tööstusettevõtete rekonstrueerimise, uue tehnika ja tehnoloogia rakendamise ning töomahukate protsesside mehhaniseeri-

Tööviljakuse kasv Tartu linna tööstusettevõtetes aastatel 1950—1955.

Tartu tööstusettevõtetes esitatud ja tootmisse rakendatud ratsionaliseerimisettepanekute arv ja selle tulemusel saavutatud tootmiskulude sääst.

mise tulemusel on suuresti kasvanud töövilkakus. Nii näiteks kasvas 1958. aastaks töövilkakus linna tööstusettevõtetes võrreldes 1950. aastaga ligi 2,3 korda. Igal aastal on ligikaudu 80% toodangu juurdekasvust saadud töövilkakuse arvel.

NLKP Keskkomitee 1959. a. juunipleenum, mis kavandas ulatuslikud abinõud tootmise edasiseks tehniliseks

progressiks ja tööviljakuse tõstmiseks, seadis kesksele kohale tootmise kompleksse mehhaniseerimise ja automatiseerimise.

Häid tulemusi on viimastel aastatel selles osas saavutatud Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadis ning õmblusvabrikus «Sangar», kus konveier- ja vooluliinide rakendamisel on tööviljakus tunduvalt kasvanud.

Ulatuslikke töid uue tehnika juurutamisel ja tootmisprotsesside kompleksel mehhaniseerimisel ja automatiseerimisel on tehtud aparaaditehases, lihakombinaadis, autoremonditehases nr. 3 ja ehitusmaterjalide tehases. On iseloomulik märkida, et sellesse on lülitunud linna tööstusettevõtete ratsionaliseerijate arvukas pere. 1959. aastal rakendati linna tööstusettevõtetes tootmisse üle 1000 ratsionaliseerimisetepaneku, mis andsid aasta kohta 3,8 miljonit rubla säästu.

1960. a. I kvartalis esitati linna tööstusettevõtetes 573 ratsionaliseerimisetepanekut, millest tootmisse juurutati 389 arvestatava säästuga 1199 tuhat rubla. Parimateks ratsionaliseerijateks tunnustati Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadi eksperimentaaltsehhi juhataja sm. Meos, sama ettevõtte steppimistsehhi vanemmeister sm. Petrova, Tartu Autobussi- ja Taksiautopargi lukksepp sm. Laarents jt.

Suurt tööd on ratsionaliseerimistegevuse hoogustamiseks ja tehnilise informatsiooni paremaks levitamiseks teinud AUN Tartu Kultuurihoone juures asuv ratsionaliseerijate kabinet. Kabineti andmeil on linnas käesoleval ajal üle 700 ratsionaliseerija, s. t. iga 10.—12. töötaja on ühtlasi tootmise ratsionaliseerija.

Oluline tähtsus on töötajate sotsialistlikul võistlusel.

Praegu on sotsialistlik võistlus linna tööstusettevõtetes kasvanud nii laiuti kui sügavuti. Ta on suunatud ettevõtete tootmistegevuse kõigi põhinäitajate parandamisele, samuti töötajate endi kvalifikatsiooni ja teadlikkuse tõstmisele. Erilise väljenduse on leidnud see kommunistliku töö kollektiivide tekkimises ja arengus. Liikumine tekkis vahetult NLKP XXI kongressi perioodil. Selle liikumise initsiaatoriteks Tartu tööstusettevõtetes olid A. Teppo põllutöömashinate tehases, L. Pašenkova õmblusvabrikust «Sangar», K. Geikins — veduridepoost jt. Elada ja töötada kommunistlikult on saanud paljude kollektiivide juhtmõtteks. Käesoleval ajal loetletakse linna tööstuses üle 130 kollektiivi, kes taotleavad kommunistliku töö kollektiivi

nimetust, rohkem kui 30 kollektiivile on see austav nimetus juba omistatud.

Individaalse kutsealase sotsialistliku võistluse esirinnas sammuvad sellised tööesrindlased nagu treial Eduard Kukk aparaaditehasest, sepp Väino Kolomainen põllutöömashinade tehasest; õmbleja Aino Anderson õmblusvabrikust «Sangar», vormija Nikolai Samsonov ehitusmaterjalide tehasest, plekksepp Elmar Ala autoremonditehasest nr. 3 jt., keda on korduvalt autasustatud EKP Tartu Linnakomitee ja Tartu Linna TSN Täitevkomitee aukirjaga.

Juba neljandat aastat on Tartu tööstusettevõtted sotsialistlikus võistluses Kaunasega.

Tööstuse areng seitseaastakul. Käesolev seitseaastak tähistab linna tööstuse edasist kiiret arengut. Seitseaastaku jooksul suureneb tööstuse kogutoodangu väljalase enam kui 1,9 korda. Eriti kiires tempos arenevad eeloleval perioodil sellised tööstusharud, nagu aparaadiehitus, ehitusmaterjalide tööstus, samuti ka kerge- ja toiduainete tööstus.

Kõrvuti olemasolevate laiendamisega rajatakse seitseaastakul Tartusse mitmeid uusi tehaseid, nagu raudbetoondetailide, luminestantslampide tehas jt. Seitseaastaku jooksul saab Tartu veel juurde uue leivatehase, mööblivabriku, vildivabriku, naha- ja karusnahavabriku ning mitmeid teisi ettevõtteid. Seitseaastakul on nähtud ette organiseerida Tartus ka röntgeniaparatuuride tootmine.

Riiklikud kapitaalvahutused tootmishoonete ehitamiseks ja seadmete soetamiseks moodustavad käesoleval seitseaastakul enam kui 150 miljonit rubla, s. o. üle 2,4 korra rohkem kui eelmise seitsme aasta jooksul.

Tähtsamate tööstustoodete tootmise kasvu iseloomustavad järgmised arvud. 1965. aastal, võrreldes 1958. a., lastakse välja mitmesuguseid mõõteriistu ja aparaate 2,3 korda, raudbetoon- ja betoontooteid — 4,3, mööblit — 2, õmblustooteid 2,3 ja nahkjalatseid — 2,2 korda rohkem.

1965. aastal toodetakse linnas ühe elaniku kohta tööstustoodangut enam kui 2 korda rohkem kui 1955. aastal, kusjuures on arvestatud ka elanikkonna juurdekasvu.

Seitseaastaku plaani elluviimine Tartu industriaalses arengus on suur samm edasi, millele kaasneb elanikkonna materiaalse heaolu ja kultuuritaseme tõus.

EHITUSTEGEVUS

Sajandite vältel on Tartu linn korduvalt hävinenud ja jälle üles ehitatud. Põhjasõda ja aastakümneid hiljem järgnenud tulekahjud (1755., 1763. ja 1775. aastal) tegid lõpu keskaegsele Tartule. Viimasele tulekahjule järgnenud taastamine kujundas linna ilme täielikult ümber.

Viimases sõjas purustati ligikaudu 50% linna ehituslikust mahust. 1. mail 1941. a. oli Tartus 5217 ehitist elamispiinnaga 711 tuhat m². Sõja läbi hävis 2288 hoonet (43,7%) elamispiinnaga 385 tuhat m² (54,2%). Tähtsamatest ühiskondlikest hooneist hävis 950 kohaga teatrikontserdihoone («Vanemuine»), 4 kinoteatrit (1550 kohta), 11 koolihoonet, 94 mitmesugust kultuuriasutust, 93 tööstushoonet ja 3 silda.

Sõjajärgsed aastad olid sõna otseses mõttes taastamis-aastateks (eriti 1945—1950. a.). Esmajoones tuli lammutada varemed ja koristada rusud, taastada vee-, elektri-, side-, gaasi- ja kanalisatsioonivõrgud. Taastamisel ja heakorrastusel tegid suure töö ära linna elanikud. Ühiskondlikus korras taastati peamiselt suvekuudel — aprillist kuni oktoobrini, millest võtsid osa eranditult kõigi ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide töötajad. Igaüks kohustus töötama vähemalt 50 tundi.

Ühiskondlikku taastamistööd tehti pidevalt alates 1945. a. kuni 1953. aastani, kokku 9 miljonit 610 tuhat töötundi, s. o. keskmiselt 1 miljon 200 tuhat töötundi aastas. Rusude koristamisel ja väljakute taastamisel (1944—1949) tehti puhtaks 27,8 hektari suurune pindala, sorteeriti ja puhastati 17 000 m³ ehitusmaterjali, haljastati 5,5 ha väljakuid, istutati ligi 8000 puud ja 28 tuhat põõsast.

Peale varemete koristamise rajati ühiskondlikus korras mitmeid uusi tänavaid, puiesteid ja väljakuid, laiendati vesivarustus- ja kanalisatsioonivõrku. Suuremas ulatuses alustati ühiskondlikke korrastustöid uuesti 1959. aastal seoses Eesti NSV 20. aastapäeva lähenemisega. Kavas on tasandada ja haljastada kõik reservmaa-alad Ülejõe linnaosas, Leningradi ja 1. Mai tänava piirkonnas, Nõukogude ja Kalevi tänava vahel ning Tähe tänavas; planeeritakse

ümber Forseliuse puiestik. Rajatakse puiestik raudtee äärde piki Ilmatari tänavat.

Esimese Eesti laulupeo 90. aastapäeva tähistamiseks rajati ja haljastati 1959. aastal Leningradi ja Puiestee tänava vaheline nurk, kuhu püstitati ka vastav mälestusmärk.

Kapitaalehitus. Tartu linna sõjajärgset kapitaalehitust iseloomustab kaks perioodi:

1. 1944—1949. a. — varemete ja rusude koristamine, purustatud elektri- ja sideliinide, vee-, gaasi- ja kanalisatsioonivõrkude taastamine ja sõja läbi osaliselt purunenud hoonete rekonstrueerimine.

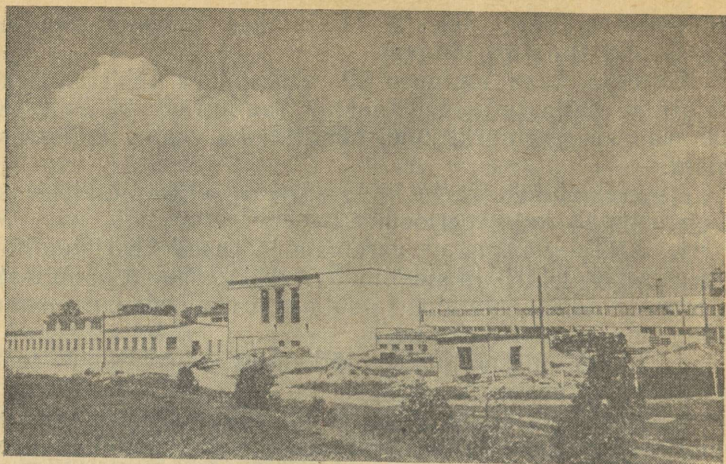
2. Linna ülesehitamise jätkamine uusehituste teel, vastavalt generaalplaanile.

Esimesel ajajärgul oli tööde mehhaniseerimine võrdlemisi madal. Enamik töid tehti käsitsi, mis nõudis suurel hulgal tööjõudu. Ehitusorganisatsioonide piiratud võimsus oli killustatud paljude laialipillatud objektide vahel.

Teine periood algas 1950. aastaga. Esimeste suuremate uusehitustena valmisid 4-korruselised elamud 21. Juuni tänavas (nr. 1—3), Nõukogude väljakul (nr.11) ja Oktoobri puiesteel (nr. 2). Rida uusi 2—3-korruselisi elamuid püstitati ka teistesse rajoonidesse: Leningradi—Puiestee—Peetri tänava elamute rühm, majad Tähe, Önne, Purde, Viljandi tänavas jne. Rööbiti elamutega algas ka uute ühiskondlike hoonete, esmajoones koolide ja lasteasutuste ehitamine. Eriti intensiivselt on ehitatud viimastel aastatel. Ekspluatatsiooni on võetud mitmeid tootmisvõimsusi, elumaju, koolihooneid, lasteasutusi, kauplusi jm. ehitisi.

1945. aastast kuni 1959. aastani on ehitatud 122 elamut, 14 kooli ja lasteasutust, 26 ühiskondlikku hoonet (klubid, administratiivhooned), 16 tööstushoonet ja 11 mitmesugust muud hoonet. Kokku on püstitatud 189 hoonet, millest elamispiind moodustab 57 tuhat ruutmeetrit ja kasulik pind 130 tuhat ruutmeetrit. 1960. aasta 1. jaanuaril oli ehitamisel 26 maja elamispiinnaga 17 700 ruutmeetrit ja 91 mitmesugust ühiskondlikku ja tööstushoonet kasuliku piinnaga 64 100 ruutmeetrit.

Kuni 1958. aastani oli elumajade ja kultuuriasutuste ehitamine killustatud paljude organisatsioonide vahel. Ehitasid mitmed organisatsioonid ja suurel määral majanduslikul teel. Alates 1958. aastast on elamute ja kultuuri-

Siin kerkib raudbetoondetailide tehas.

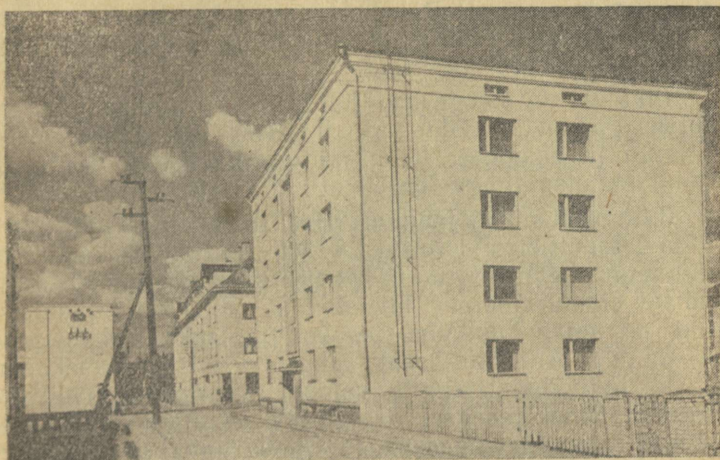
asutuste ehitamine põhiliselt koondatud linna täitevkomitee kätte. Rahaliste ja materiaalsete vahendite tsentraliseeritud kasutamine teeb lõpu pisiobjektide ehitamisele. Seni praktiseeritud 2—3-korruseliste elamute asemel on nüüd asutud 4—5-korruseliste ehitamisele. Vähenes kasutatavate tüüpprojektide arv. Elamuid püstitatakse alates 1959. aastast põhiliselt ühe tüüpprojektiseeria (nr. 317) järgi.

Partei ja valitsuse poolt ehitustegevuse ja eriti elamuehituse arendamiseks rakendatud abinõud on lühikese aja jooksul andnud positiivseid tulemusi. Nii anti riiklike asutuste ja organisatsioonide poolt elamispinda eksploatatsiooni:

1956. aastal	—	3328 m ²
1957. aastal	—	4244 m ²
1958. aastal	—	8797 m ²
1959. aastal	—	14 750 m ²

Alates 1954. aastast on elamuehitus kontsentreeritud peamiselt Kalevi—Riia—Vanemuise—Pälsoni—Tiigi tänava piirkonda. Kalevi tänavasse püstitatud 32 korteriga elamu kõrvale ehitatakse kolm 32—44 korteriga 4-korruselist maja. Riia—Pälsoni—Tiigi—Tähe tänava vahelises kvartalis on viimastel aastatel püstitatud mit-

meid elamuid ja ühiskondlikke hooneid. Nii valmis ja anti ekspluatatsiooni 48 korteriga elamu Riia tänavas koos lasteaia ja kaubanduslike ruumidega, Tartu Riikliku Üli-

1960. a. alguses said Tartu Õlletehase töötajad uue elumaja.

Tüügi tänava ehitustandril.

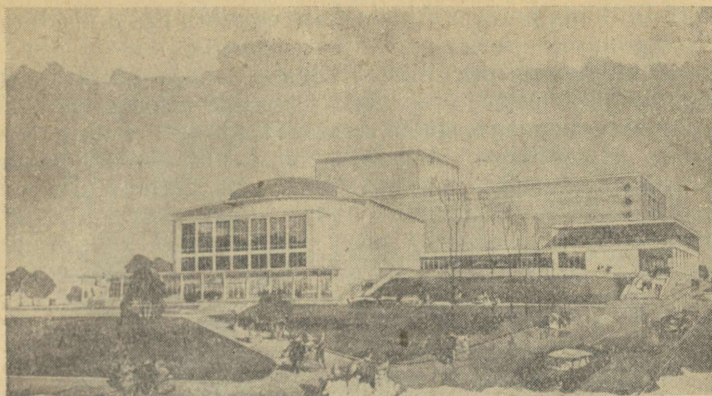
kooli 400 kohaga ühiselamu R. Pälsoni tänavas, 200 kohaga raudteetranspordi tehnikumi ühiselamu, kunstnike maja Vanemuise tänavas. 1960. aastal antakse eksploatatsiooni 71 korteriga elamu Riia ja Tähe tänav nurgal, 32 korteriga elamu R. Pälsoni tänavas, 28 korteriga elamu Õpetaja tänavas jt. Mitmeid elamuid on ehitanud ka raudteevalitsus ja üldehitustrust.

Riikliku ehitustegevuse kõrval on suhteliselt suure tähtsusega *i n d i v i d u a a l e h i t u s*. 1945—1959. a. on ehitatud ja eksploatatsiooni antud üle 500 individuaal-elamu elamispinnaga 32 200 m².

Ehitamisel oli 1. jaanuari 1960. a. seisuga 1531 individuaalelamut elamispinnaga 88 300 m². Individuaalelamu-ehitus on arenenud uuesti planeeritud rajoonides, osalt endiste elamurajoonide laiendamise teel. Individuaalelamud on enamikus ühe perekonna jaoks (elamispind 50—85 m²), osalt ühe-, osalt kahekorruselised. Kahekorruseliste individuaalelamute rajooni moodustab Tähtvere linnaosa, ennesõjaaegseil aastail planeeritud 2-korruseliste elamute rajooni laiendusena, ja Ülejõe linnaosas Puiestee, Peetri, Kalmistu, Mäe, Roosi ja Kivi tänav piirkond. Üksikuid kahekorruselisi individuaalelamuid on ehitatud ka teistes vanalinna rajoonides (Kalevi, Jõe, Eha, Kastani tänavas jm.). Täiesti uued individuaalelamute rajoonid on rajatud linna ääremail, mis mahutavad üle 2000 uue ehituskruudi ja on enamikus juba hoonestamisel. Neist suuremad on Ropka rajoon, Võru maantee, Leningradi, Kruusamäe, Nurme ja Vahi tänav vaheline ala, Maarjamõisa—Riia maantee rajoon Raja, Kliiniku ja Suur-Kaare tänav vahel ning Veeriku rajoon Viljandi maantee ja Sakala tänav vahel.

Kapitaalehitus käesoleval seitseaastakul. Ulatuslikud on kapitaalehituse ülesanded käesoleval seitseaastakul. Riiklikud kapitaal mahutused majanduse ja kultuurielu arendamiseks moodustavad ligikaudu 400 miljonit rubla. See on ligi 2,4 korda suurem möödunud seitsme aasta jooksul linna majanduse ja kultuurielu arendamiseks tehtud mahutustest.

Tööstusliku ehituse kõrval pööratakse seitseaastakul suurt tähelepanu elamu-kommunaalmajanduse arendamisele, samuti haridus-, kultuuri-, tervishoiu- ja lasteasutuste ehitamisele. Elamuehitus laieneb seitseaastakul viimase

Selline näeb projektil välja RT «Vanemuine» uus hoone.

seitsme aastaga võrreldes eksploatatsiooniantava elamis-
pinna osas ligi kolm korda.

Ekspluatatsiooni antakse 164 tuhat ruutmeetrit elamis-
pinda, sellest 104 tuhat ruutmeetrit riiklikus elamufondis
ja 60 tuhat ruutmeetrit individuaalelamute näol.

Elamuehituse kõrval on seitseaastaku kapitaalehituse
plaanis mitmete ühiskondlike hoonete püstitamine. Kul-
tuuriasutustest on tähtsam «Vanemuise» teatrihoone, mille
ehitamise eeltööd algasid 1959. aastal. Ehitamist alusta-
takse 1960. aasta kolmandas kvartalis. Uus teatrihoone
koos kontserdisaaliga mahutab 1500 inimest. Hoone mak-
sumus on 15 miljonit rubla. Ta peab täies ulatuses val-
mima 1964. aastaks. 1960. aastal alustati 400 kohaga
lataekraanilise kino ehitamist. See tuleb Riia ja R. Päl-
soni tänava nurgale.

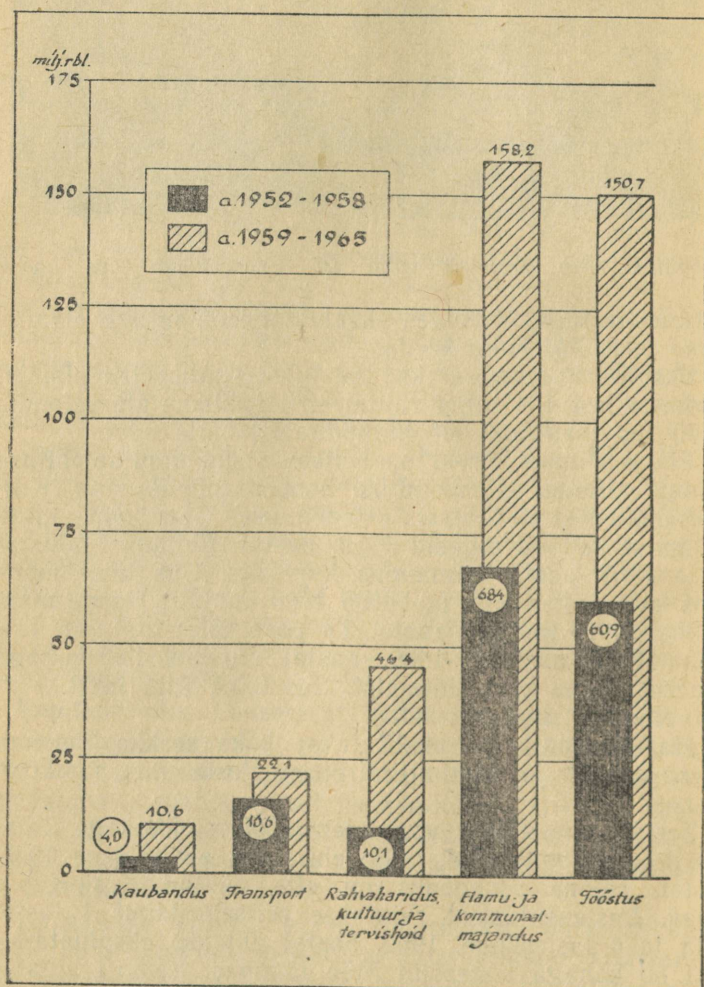
Haridusasutustest püstitatakse kaks keskkoolihoonet,
internaatkool ja kuulmishäiretega laste internaatkooli
hoone.

Tervishoiuasutuste võrk laieneb 300 voodikohaga kliini-
lise haigla hoone näol, mille ehitamist alustatakse 1961.
aastal. Hoone asukohaks on ette nähtud Kesk-Kaare
tänav. Lasteasutustest rajatakse seitseaastakul 4 laste-
aeda ja 4 lastesõime. 1960. aastal antakse eksploatatsi-
ooni 80 kohaga lastesõim Mäe tänavas. Samuti alusta-
takse Lootuse tänavas uue lastepäevakodu ehitamist.

Kehakultuuri- ja spordiehitistest valmis 1959. aastal

Eesti Põllumajanduse Akadeemia võimla. Ehitamisel on eelsoojendusega bassein Tähtvere pargis.

Kaupluste, ühiskondliku toitlustamise ja elutarbelise teenindamise ettevõtete võrk rikastub seitseaastakul mitme uue hoonega. 1959. aasta lõpul anti ekspluatatsiooni elutarbelise teenindamise töökodade hoone

Kapitaalmahutused ehitustegevuse arendamiseks Tartu linnas (ehituse otstarbe järgi jaotatuna).

21. Juuni ja V. Kingissepa tänava nurgal, kuhu koondati enamik linnas asuvatest õmblusateljeedest. Seitseaastaku jooksul ehitatakse teine elutarbelise teenindamise hoone Riia—Kalevi tänava nurgal. Rajooni Tarbijate Kooperaatiivi poolt alustatakse suure ajakohase universaalkaubamaja ehitamist, mis koos abiehitiste ja elamutega võtab enda alla kvartali Riia, Turu, Soola ja Nõukogude tänava vahel. Lõplikul kujul peab käesoleval seitseaastakul valmima ka kolhoositurg. Juba 1959. aastal asfalteeriti ja korrastati turuväljak. Lähematel aastatel korrastatakse turu ümbrus lõplikult ja sinna ehitatakse paviljonid.

Linna Kaubandusvalitsusel seisab kavas mitme kaupluse, söökla ja kohviku ehitamine, neist suuremad on 250 kohaga kohvik ja 230 kohaga restoran-söökla.

Kommunaalettevõtete ja heakorralastest ehitistest on plaanis püstitada 200 kohaga võõrastemaja ja laiendada asfaldiparki. Lähematel aastatel lõpetatakse Emajõe kaldakaide ehitamine ja olemasolevate remontimine, alates raudbetoonsillast kuni Mitsuurini tänavani.

Seitseaastaku plaanis on rajada Tähtvere kultuuri- ja puhkepark. Park võtab enda alla 58-hektarilise maa-ala, kuhu on planeeritud peale massiürituste väljaku veel lastenurk, spordi- ja mänguväljakud, metsapark ja ujumisbasseinid.

Linna kiire kasv, elanikkonna kultuurilise ja elutarbelise teenindamise parandamine tingivad linna laiendamise. Uues generaalplaanis nähakse ette linna territooriumi tunduv laienemine. See on tingitud esmajoones elamuehituse suurenemisest. Praegused maa-alad Tähe, Riia ja Tiigi tänava rajoonis võimaldavad ehitada uut elamispinda kuni 60 tuhande ruutmeetri ulatuses, s. o. vaid 1963. aastani. Sellepärast tuleb paratamatult uute elamute ehitamiseks planeerida uued elamurajoonid. See on võimalik vaid hoonestusest vabadel maa-aladel väljaspool praegusi linnapiire. Uue generaalplaani kohaselt on planeeritud uus linnaosa Riia maantee ja Tartu—Valga raudtee vahelisele alale. Ette nähtud on see hoonestada 4—5-korruseliste majadega, mis annab kuni 250 tuhat m² uut elamispinda, s. o. 20—25 tuhandele elanikule. Hoogne ehitustegevus kiirendab elanikkonna heaolu tõusu.

TRANSPORT JA SIDE

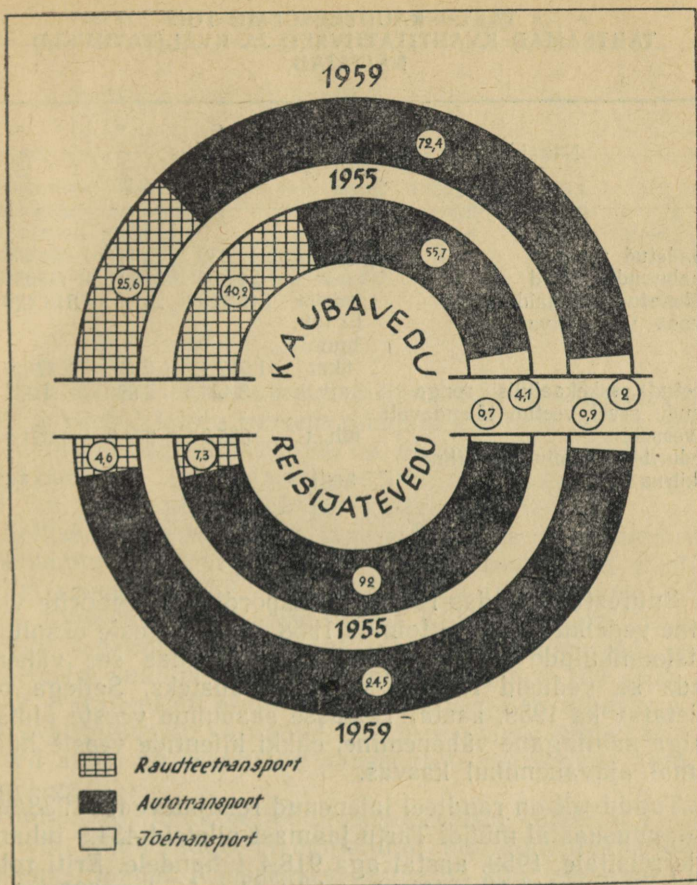
Soodsa geograafilise asendi tõttu on Tartu teiste keskustega ühendatud kõigi kaasaegsete transpordiliikidega (välja arvatud meretransport). Tartut läbib laiarööpmeline raudteemagistraal, mis ühendab teda Tallinnaga ning Pihkva ja Bologoje kaudu NSV Liidu pealinna Moskvaga ning teiste keskustega. Teine, läbi Valga kulgev raudteeharu võimaldab ühendust pidada Riia ja teiste läänepoolsete linnadega. Keskne asend Eesti NSV peamisel siseveeteel — Emajõel tagab linnale juhtiva koha vabariigi sisevete sadamate hulgas.

Tartu on tähtis maanteed sõlmpunkt. Teda läbib üleliidulise tähtsusega Tallinn—Põltsamaa—Tartu—Võru—Kuura magistraal. Siit hargnevad teed mitmes suunas: Valka ja Riiga, Pärnusse, Viljandisse, Rakverre, Jõhvi, Narva, Leningradi ja mujale. Soodus asend autoteede suhtes on olnud selle transpordiliigi kiirele arengule ajendiks. Linnasisene reisijatevedu toimub autobussidega, millele suveperioodil lisandub veel laevaliin.

Tööstusliku tootmise ja ehitustegevuse kiire kasv ning kaubakäibe pidev suurenemine on nõukogude võimu aastail põhjustanud linna transpordiettevõtete kaubaveo clulise suurenemise. Rahvaarvu kasv ja töötajate materiaalse heaolu tõus ning linna territooriumi laienemine on tinginud reisijateveo tunduva kasvu nii linnavälistel kui ka sisestel liinidel.

Eriti kiires tempos on kasvanud Tartu transpordiettevõtete kauba- ja reisijateveo maht viimaseil aastail. 1959. a. veeti kaupa 89% ja reisijaid 81% võrra rohkem kui 1955. a. Kõige kiiremini on laienenud autotransport, mis ületas 1959. aastal 1955. aasta taseme kaubaveol 2,4 ja reisijateveol 1,9 korda. Seetõttu kasvas autotranspordi osatähtsus linna üldises transpordibilansis tunduvalt. Autotransport teeb suuremalt jaolt suhteliselt väikese veokaugusega linnasiseseid vedusid. Sellepärast kuulub üldises veosekäibes (tonn-kilomeetrites) esikoht raudteetranspordile.

Linnadevahelistes vedudes on olulisel kohal raudteetransport. Nõukogude võimu ajal on tunduvalt

Põhiliste transpordiliikide osatähtsus Tartu transpordiettevõtete töö üldmahus (%%).

tõusnud Tartu veduridepoo ning kauba- ja reisijatejaama tehniline varustatus ja paranenud veerevkoosseisu kasutamine. Ulatuslikult on raudteid rekonstrueeritud. Kui kodanliku võimu päevil kasutati põhiliselt kaheteljelisi vaguneid, siis nüüd domineerivad suure kandejõuga neljateljelised. Tunduvalt on täienenud veduripark ja suurenenud veovõime. Kokkuvõtlikult iseloomustavad raudteesõlme tööd järgmised andmed:

**TARTU RAUDTEESÖLME TÖÖ
TÄHTSAMAD KVANTITATIIVSED JA KVALITATIIVSED
NÄITAJAD**

Näitaja	Mõõtühik	1955. a.	1957. a.	1959. a.
Saadetud veoseid	tingvagun	12 030	13 417	14 198
Saabunud veoseid	"	24 836	30 111	30 039
Lähetatud reisijaid	reisija	845 826	...	918 429
Depoo veosekäive	10 tuh. bruto			
	t/km	1 052,1	1 213,0	1 226,6
Veetud raskekaalulisi ronge	arv	3 454	3 698	4 235
Nende arvel veetud täiendavalt veoseid	tuh. t	695,3	974,3	1 321,8
Vedurite keskmine tehniline kiirus	km/t.	39,7	41,9	47,4

Suuresti parandas raudteetranspordi tööd vedurite viimine vedelküttele. See toimus 1958. aastal. Peale ekspluatatsioonikulude otsese kokkuhoiu võimaldas see vähendada ka vedusid raudtee oma vajadusteks. Sellega on seletatav ka 1959. aastal Tartusse saabunud veoste üldise hulga mõningane vähenemine, ehkki klientide veoste hulk samal ajavahemikul kasvas.

Tunduvalt on raudteel laienenud reisijatevedu. 1938/39. majandusaastal müüdi Tartu jaamast pileteid 434,9 tuhandele reisijale, 1959. aastal aga 918,4 tuhandele. Eriti rohkesti on sõitjaid linnalähedastel liinidel. Umbes 600 reisi- jat kasutab iga päev kuupileteid. Tähtsal kohal on siin linnalähedase liikluse tihenemine ja uute liinide avamine, kus 1959. a. kurseeris ööpäevas 9 rongipaari.

Üha kasvavat osa etendab autotransport. Autovedude maht ja veose- ning reisijatekäive on nõukogude võimu tingimustes kasvanud väga kiires tempos. 1939. a. oli Tartu linnaväliste autovedude maht 119,4 tuhat tonni (sissevedu 90,0 ja väljavedu 29,4 tuhat tonni), millele lisandub veel linnasisene kaubavedu. 1959. a. ületati see tase vähemalt kümnekordselt. Täpsema ülevaate auto- transpordist annab alljärgnev tabel:

TARTU AUTOTRASPORDI TÖÖMAHU KASV

Näitaja	Mõõtühik	1950. a.	1955. a.	1959. a.
Kaubavedude maht	tuh. tonni	1 025,2	825,1	2 021,6
Veosekäive	milj. t/km	14,8	18,3	36,7
Reisijateveo maht	tuh. reis.	3 945,3	10 690,8	19 868,9
Reisijatekäive	milj. reis. km	17,9	52,4	117,0
Sõidutaksode vedude maht	tuh. tasulist km	112	2165	4730,2

Eriti kiiresti on kasvanud reisijatevedu autobussidega. 1959. a. veeti 5 korda rohkem reisijaid kui 1950. a. Praegu on Tartus 11 linnasisest (1937. a. oli neid 4) ja 52 linnavälist bussiliini. Linnasiseste bussiliinide pikkus on praegu 38,8 km 1950. aasta 13,2 km vastu.

Sellise suure kasvu on taganud autode arvu tunduv rohenemine ja tööviljakuse tõus. 1. jaanuaril 1960. a. oli Tartus veoautosid 4,2, sõiduautosid 3,5 ja autobusse 2,1 korda rohkem kui 20 aastat tagasi. Kui siia lisada linnas asuvate rajoonilise alluvusega ettevõtete autopargid, on kasv veelgi suurem. 1959. a. teenindas tartlasi 128 sõidutaksot. Paralleelselt arvulise suurenemisega on liikuvkoosseis kvalitatiivselt kasvanud. Väikese võimsusega välismaised autod on asendatud kaasaegsete nõukogude autotüüpidega.

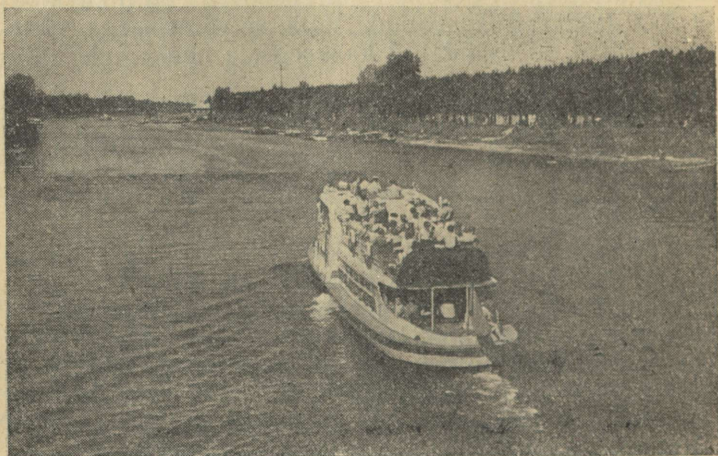
Kodanliku võimu perioodil domineerisid väikesed 1—2 veo- või sõiduautoga pisimajandid, kus tööviljakus oli võrdlemisi madal. Kaasaegses Tartus on kõik veoautod ja autobussid ning oluline osa sõiduautodest koondatud automajandesse.

Nagu kogemused näitavad, on otstarbekamaks osutunud suured autobaasid, mis teenindavad kõiki linna ettevõtteid ja asutusi. Et autoparki veelgi efektiivsemalt ja ökonoomsemalt kasutada, likvideeriti Tartus rida ebaökonoomseid väikeseid automajandeid. Enamik autosid koondati suurtesse baasidesse. Kui 1958. a. 1. jaanuaril oli linnas 108 automajandit, siis 1. jaanuaril 1960 oli neid 60. Kahte suurde üldkasutatavasse automajandisse (autotranspordibaas nr. 4 ja 20) on koondatud 77,3% linna veoautodest.

Autotranspordi organisatsiooniline ümberkujundamine lõi eeldused eesrindlike meetodite (tsentraliseeritud veod, linnadevahelised marsruutveod) ulatuslikumaks rakendamiseks. Selleks loodi vabariiklik ekspeditsioonikontor «Ekspediitor», mille Tartu osakonna üheks tähtsamaks ülesandeks on tsentraliseeritud veod Tartu kaubajaamast. Autotranspordibaas nr. 4 autodega tehakse regulaarseid linnadevahelisi tsentraliseeritud vedusid. Arvestused näitavad, et nende omahind on automajandi kaubavedude keskmisest omahinnast umbes kolmandiku võrra madalam.

Autotranspordi arenguga on Tartus suurenenud teetööde maht. 1959. a. tehti kapitaalremonti 114,8 tuhande m² ja jooksvat remonti 83,0 tuhande m² ulatuses. 1937. a. tehti teetöid vaid 53,3 tuhande m² ulatuses. Uue silla valmimisega 1958. a. paranesid liiklusolud veelgi.

Tartule kuulub keskne koht Eesti NSV jõetranspordis. 1959. a. teostati Tartu jõesadama kaudu 98% Eesti NSV Jõetranspordi Valitsuse kauba- ja 49% reisirajateveost. Nõukogude võimu perioodil paranesid tunduvalt jõesadama töötulemused. Eriti intensiivistus reisirajatevedu, mille maht kasvas 20 aasta jooksul 3,9 korda.

Pärast tööd viib jõetramm töötajaid puhkama Emajõe maalistele kallastele.

TARTU JÕESADAMA TÖÖMAHU KASV

Näitaja	Mõõtühik	1939. a.	1952. a.	1955. a.	1957. a.	1959. a.
Kaubaveo maht	tuh. tonni	42,9	49,0	61,2	82,1	56,0
Veosekäive	tuh. t/km ...		4180	4369	7300	4190
Reisijateveo maht	tuh. inimest	49,1	39,0	86,0	118,0	191,0
Reisijatekäive	tuh. reis./km ...		1579	1919	2309	2822

Alates 1960. a. allutati Tartu Jõesadam linna täitevkomiteele.

Tunduvalt tugevnes jõesadama materiaalne tehniline baas. Iseliikuvate kaubalaevade võimsus moodustas 1959. a. 122% 1952. a. tasemest. Iseliikuvateks ehitati ka osa järelveetavaid kaubalaevu. Tartu jõesadam on saanud juurde mitmeid kaasaegseid laevu: «Lermontov» (peab ühendust meie pikimal liinil Tartu—Pihkva) ning «Moskvitš»-tüüpi laevad «Koidula» ja «Kreutzwald».

Suhteliselt noor on Tartus õhustransport. Lennujaam rajati 1957. a. Tema töö maht on pidevalt kasvanud. Paljud tartlased kasutavad kiireid ja mugavaid lennukeid, et sõita Tallinna, Viljandisse, Pärnusse, Kingisseppa, Jõhvi jm. Kaubavedude osas teenindab lennujaam põhiliselt ettevõtete koopereerimissidemeid väljaspool Eesti NSV-d asuvate keskustega. 1960. a. aprillis veeti kaupa 17 NSV Liidu linna: Harkovisse, Krasnodari, Gorkisse, Sverdlovskisse, Saraatovisse jm. Lennujaama juures on sanitaar-aviojaam, mis toimetab kiiret ravi vajavad haiged Tartusse ja eriarste väljapoole Tartut.

TARTU LENNUJAAMA TÖÖMAHU KASV

(protsentides, 1957. a. = 100)

Näitaja	1958. a.	1959. a.	1960. a. (plaan)
Veetud kaupa	700	997	2125
Veetud reisijaid	183	417	505

Majanduslike ja kultuuriliste sidemete tugevnemine on olnud aluseks side arengule. Seda iseloomustavad alljärgnevad põhinäitajad:

TARTU LINNA SIDE ARENGU PÕHINÄITAJAD

Näitaja	1938/39. majandusaasta	1959. a.
Lihtkirjad (tuh.)	5437,7	5734,7
Tähitud kirjad (tuh.)	142,4	340,3
Kaugekõned (tuh.)	391,1	802,7
Telegrammid (tuh.)	21,1	262,3
Telefoniabonentide arv	2058	2801
Raadiovastuvõtjate arv	6991	15353
Kuuldepunktide arv	—	5472

Kui lihtkorrespondentsi osas on kasv vähemärgatav, siis operatiivsemate, tehniliselt täiuslikumate sideliikide teenuste kasv on olnud tunduvalt kiirem. Nii on 20 aasta jooksul telegrammide arv suurenenud 12,4 ja telefoni-kaugekõnede arv 2,1 korda. Raadiovastuvõtjate arvu rohkenemine enam kui kahekordseks on ilmeks tõendiks töötajate materiaalse ja kultuurilise heaolu järjekindlast kasvust.

Vastavalt rahvamajanduse vajadustele suureneb käesoleval seitseaastakul oluliselt transpordi ja side töö.

1965. a. kurseerib linna sise- ja välisliinidel umbes 4 korda rohkem autobusse kui 1958. a. 1961. a. avatakse Tartus sõiduautode laenutamise punkt. Vastavalt raudteede elektrifitseerimise generaalsoonidele hakkavad Tartu ja Elva vahel ühendust pidama elektrirongid. Jõesadama liikuv koosseis täieneb seitseaastaku jooksul kaasaegsete kauba- ja reisilaevadega. Reisijate- ja kaubaveol muutub üha tähtsamaks õhustransport. Reisijate paremaks teenindamiseks ehitatakse Tartusse ajakohane autobussijaam, lennujaam ja jõeveksal.

TÖÖTAJATE MATERIAALSE HEAOLU TÕUS KAUBANDUS

Kaubandusvõrk. Kodanlikku Tartut iseloomustas ebaratsionaalne, suuremas enamuses väikekauplustest koosnev kaubandusvõrk. 1938. a. oli linnas registreeritud 1628 kaubandusettevõtet, s. o. iga 37 elaniku kohta tuli üks kauplus või kiosk.

Nõukogude võimu taaskehtestamisega 1940. a. avanesid võimalused linna kaubanduse ratsionaalseks väljaarendamiseks. 1940. a. sügisel alustati suuremate kaubandusettevõtete natsionaliseerimist, mis viidi peajoontes lõpule 1941. a. alguseks. Koos natsionaliseerimisega kujundati ümber ka kaubandusvõrk — suleti rida kaubanduseks ebasobivaid vürtspoode ja organiseeriti suuri spetsialiseeritud kauplusi. Kuid kaubanduse ümberkorraldamise edukad tulemused hävitas fašistlik okupatsioon.

Pärast Tartu vabastamist 1944. a. organiseeriti Tartu Linna TSN Täitevkomitee juurde kaubandusosakond, mis asus EKP Tartu Linnakomitee ja Tartu Linna TSN Täitevkomitee juhtimisel organiseerima linna kaubandusvõrgu taastamist. Esimestena korrastati leivaküpsetamise ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtted. Paralleelselt sellega hakati taastama ka linna kauplustevõrku. Enamus kauplustest ja kaubanduslikust inventarist oli sõjatules hävinud. Oli säilinud ainult 23 kauplust. Teised olid kas täielikult hävinud või nõudsid kapitaalset remonti. Kaupluste ruumid ja sisustus olid kohased kodanliku aja pisipoodidele. Puudusid vajalikud tehnilised vahendid.

Nendele raskustele vaatamata suutsid linna kaubandustöötajad juba esimesel kuul pärast Tartu vabastamist kaubandusvõrku sedavõrd taastada, et see võis hakata varustama elanikkonda kõige hädavajalikumate toidu- ja tööstuskaupadega. 1945. a. alguseks oli linnas avatud 82 kauplust ja 8 ühiskondliku toitlustamise ettevõtet, 1947. a. lõpuks tegutses juba 134 kauplust ja 52 ühiskondliku toitlustamise ettevõtet.

Esimestel sõjajärgsetel aastatel müüdi kaupu põhiliselt kaardisüsteemi alusel, mistõttu kaubakäive oli piiratud. Kaardisüsteemi kaotamise ja ühtsete riiklike hindade kehtestamisega 1947. a. detsembris toimus üleminek nõukogude vabakaubandusele. Üleminekuga vabakaubandusele kaasnesid ulatuslikud toidu- ja tööstuskaupade hindade alandamised, mis soodustasid kaubakäibe kiiret kasvu ja kaubandusvõrgu arenemist.

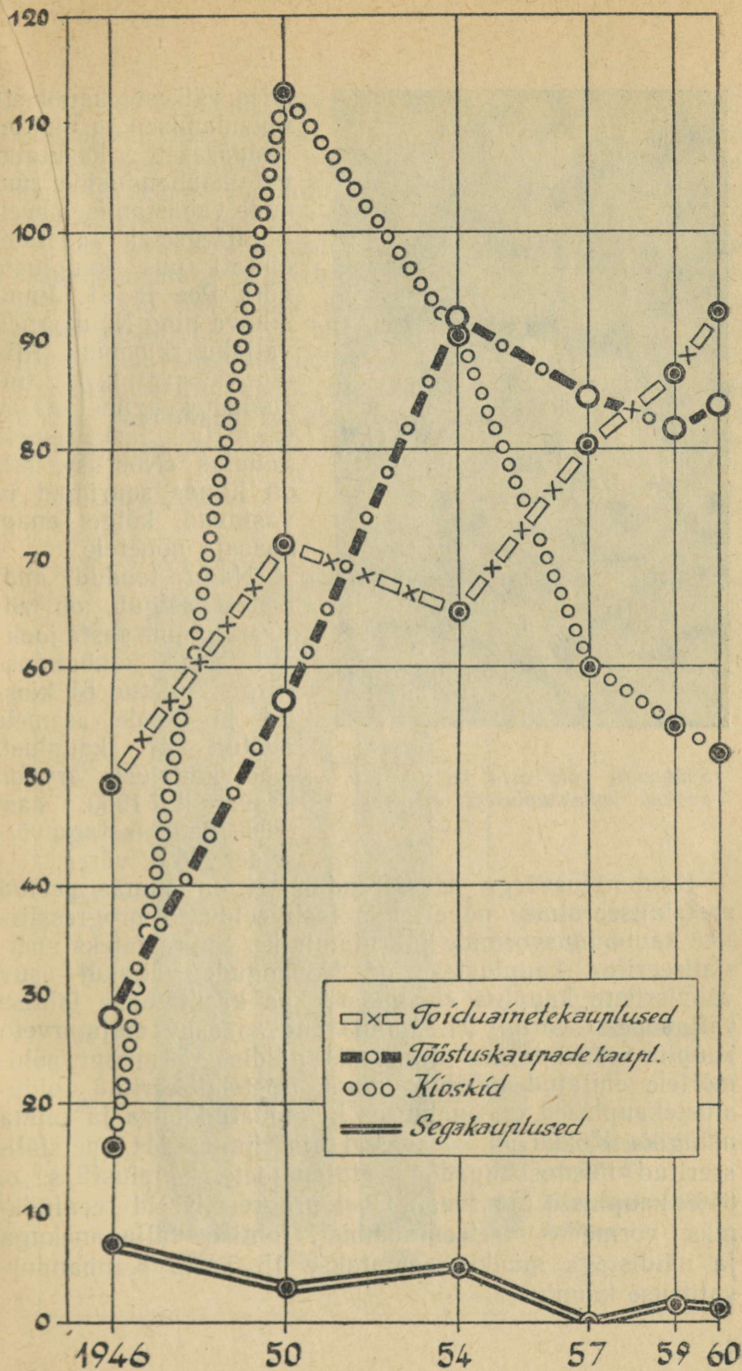
1947. a. lõpul oli Tartu linnas 42 kaubandusorganisatsiooni. Vabakaubandusele üleminekuga likvideeriti põhiliselt tööliste varustamise osakonnad, mis etendasid olulist osa kaardisüsteemi perioodil. Toimus ka väikeste kaubandusorganisatsioonide ühendamine Tartu Kaubastuga, mis kujunes riikliku kaubanduse peamiseks organisatsiooniks. 1958. a. moodustati Tartu Kaubastu baasil Tartu Kaubandusvalitsus, mis hõlmab käesoleval ajal 83% linna jaekäibest.

Kokku tegutseb praegu Tartus 18 kaubandusorganisatsiooni, millest Tartu Kaubandusvalitsuse kõrval on tähtsamad veel Tartu Rajooni Tarbijate Kooperatiiv, Raudteevalitsuse Tööliste Varustamise Valitsus, Apteekide Peavalitsus, Raamatukaubanduse Valitsus ja Aja- kirjanduse Liit.

JAEVÖRK 1946.—1960. a.
(aasta alguseks)

	1946. a.	1950. a.	1954. a.	1957. a.	1959. a.	1960. a.
Kauplusi kokku	84	130	167	165	170	177
neist:						
toiduainetekauplused	49	71	65	80	87	92
tööstuskaupade kauplused	28	57	92	85	82	84
segakaupade kauplused	7	3	5	—	1	1
kioskid	16	113	91	60	55	52
Jaevõrk kokku	100	244	253	225	226	229

Kaubandusvõrgu juurdekasv on vaadeldaval perioodil toimunud peamiselt uute majade ekspluatatsiooniand-

Jaekaubandusettevõtete arvu muutumine aastal 1946—1959.

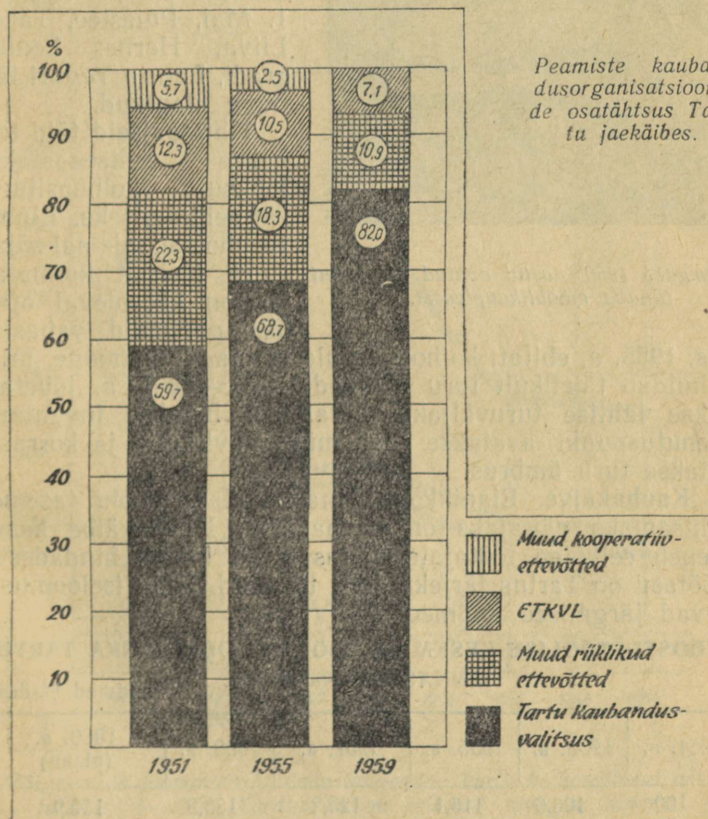
*Sõiduauto võib osta ka 1960. a.
avatud lastekauplusest «Noorus».*

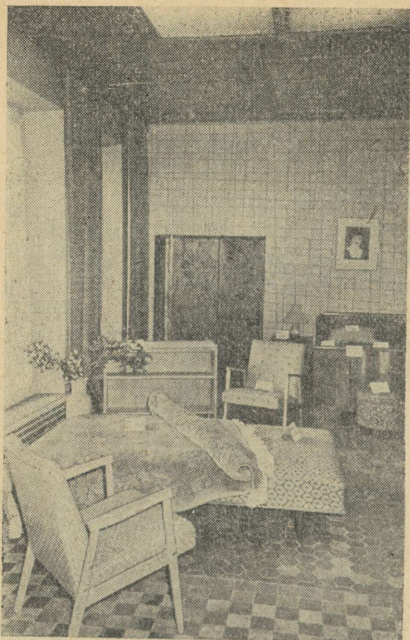
mise, väikeste kaupluste ühendamise ja mittehüperpäraselt kasutatavate kaubanduslike ruumide vabastamise arvel. Sõjajärgsetel aastatel ehitati uus kaupluste võrk Poe ja 21. Juuni tänava ning Nõukogude väljaku rajoonis. Riia tänavas avati hiljuti toiduainetekauplus «Tartu» ja lasteesemete kauplus «Noorus», mis on linnas suurimad ja vastavad kõige enam kaasaja nõuetele.

Nagu toodud andmetest selgub, on viimase kümne aasta jooksul linna kaubandusvõrgus suletud 61 kioskit ja nende asemele avatud 47 kauplust, s. o. kaupluste arv on kasvanud 1960. aastaks 1950. aastaga võrreldes 36% võrra.

Kaubandusvõrgu edasiarendamisel on silmas peetud spetsialiseerumise nõuet, mis loob eeldused progressiivsete kaubandusvormide juurutamiseks. Suuremateks spetsialiseeritud kauplusteks on Nõukogude väljakul asuv valmisriiete kauplus «Kaunas», kus kasutatakse lahtise väljapaneku vormi, 21. Juuni tänavas asuv majatarvete kauplus «Kodutarve» ning uus näidistega müügi põhimõttele ehitatud mööblikauplus. Spetsialiseeritud toiduainetekauplused on enamuses kohandatud leiva ja piima müügiks. Kokku on käesoleval ajal linnas 111 spetsialiseeritud tööstuskaupade ja toiduainete kauplust, s. o. 65% kaupluste üldarvust. Uusi progressiivseid teenindamise vorme — iseteenindamist, lahtise väljapanekuga ja näidistega müüki kasutatakse 15 Tartu Kaubandusvalitsuse kaupluses.

Linna kaubandusvõrgu väljaarendamiseks vastavalt nõukogude kaubanduse nõuetele tuleb ulatuslikult ehitada. Enamus kauplustest asub veel kitsastes kodanliku-aegsetes vürts- ja pudupoeruumides. 1960.—1965. a. on ette nähtud avada peamiselt uutes ehitatavates majades 19 uut toiduainetekauplust ja 12 tööstuskaupade kauplust. Suurimaks kujuneb Tartu Rajooni Tarbijate Kooperatiivi 100 töökohaga universaalkaubamaja, mis ehitatakse kesklinna, Riia, Nõukogude ja Turu tänava vahelisele alale ning valmib plaanikohaselt 1963. a. Arhitektuuriliselt kujunduselt ja sisustuselt kujuneb kaubamaja üheks kaunimaks ja ajakohasemaks Balti vabariikides. Kaubamajas avatakse toiduainete, majatarvete, valmis-

Nurgake 1960. aastal avatud 21. Juuni tänava mööblikauplusest.

riiete, kangaskaupade, jalatsite, galanterii-, mööbli- ja lilleosakond.

Teistest suurematest kauplustest, mis ehitatakse seitsme aasta plaani alusel, väärivad märkimist turuväljakul (10 töökohaga) ja Riia maanteel (7 töökohaga) avatavad tööstuskaupade kauplused. Uued ajakohased viie töökohaga toiduainetekauplused saavad Riia, Viljandi, 1. Mai, Puiestee, Tähe, Liiva, Herne, Lenigradi, Lao ja Teguri tänava elanikud.

Kapitaalseid töid tehakse seitseaastaku jooksul kolhoosituru väljaehitamiseks. Linna turuhoone, mis sai sõjatules tõsiselt kannata-da, on käesoleval ajal üks paremaid vabarii-

gis. 1955. a. ehitati kolhoositurule võimas külkhoone, mis rahuldab täielikult turu nõudeid. 1960.—1961. a. lõpetatakse lahtise turuväljaku ehitamine, luuakse inventari laenutuspunkt, avatakse uued müügipaviljonid ja korrastatakse turu ümbrus.

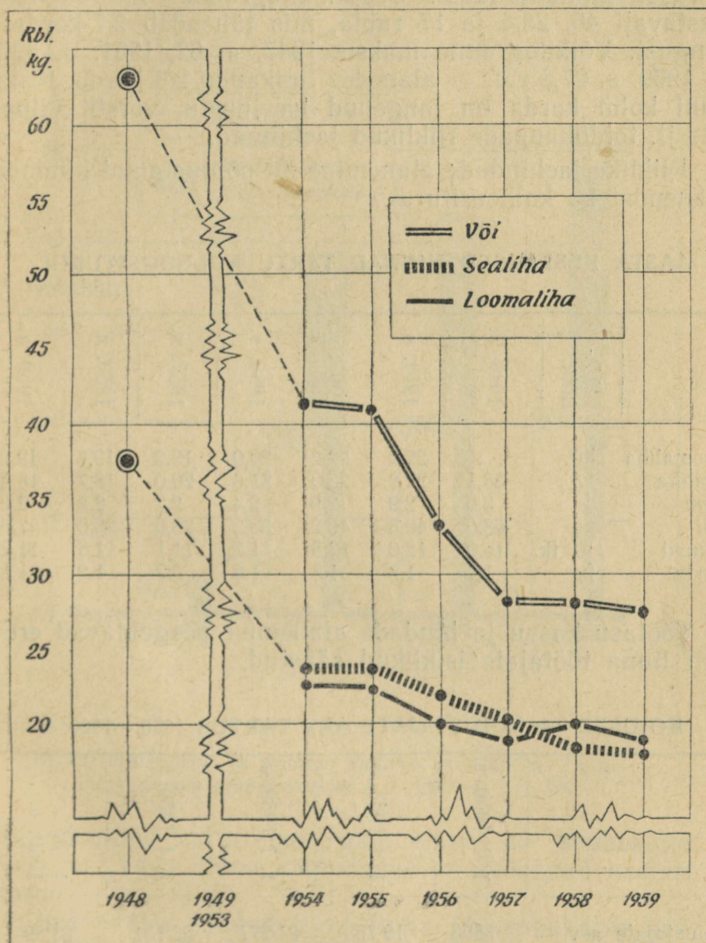
Kaubakäive. Elanikkonna materiaalse heaolu taseme tähtsamaks näitajaks on kaubakäive. Kaubakäibe kasv oleneb eelkõige töötajate töötasust ja kauba hindadest. Töötasu on Tartus järjekindlalt tõusnud. Seda iseloomustavad järgmised andmed:

TÖÖSTUSTÖÖLISE KESKMISE TÖÖTASU DÜNAAMIKA TARTU LINNAS 1951. — 1960. a.

(andmed %-des)

1951. a.	1953. a.	1955. a.	1957. a.	1959. a.	1960. a. (plaan)
100	106,6	116,1	126,2	133,9	136,9

Keskmine töötasu on vaadeldaval ajavahemikul tõusnud ligikaudu 34% võrra, s. o. 640-lt rublalt 1951. a. 859 rublani 1959. a. Samaaegselt on alanenud kaupade hinnad. Ajavahemikus 1950—1955 alanesid riiklikud jaehin-

Või, sea- ja loomaliha hindade langemine Tartu kolhoositurul aastatel 1954—1959. Võrdluseks on esitatud 1948. a. hinnad.

nad 26%, sealhulgas toidukaupadel 31% ja tööstuskau-
padel 19%.

Üksikute kaubarühmade osas alandatakse hindu igal
aastal. Kui näiteks pärast kaardisüsteemi kaotamist
1947. a. maksis loomalihakilogramm (esimene sort)
28 rbl., siis 1951. a. oli vastav riiklik jaehind 16,1 ja
1959. a. 14 rubla, mis võrreldes 1947. a. tähendab kahe-
kordset hinnaalandust. Sealihakilogrammi hinnad olid
vastavalt 46, 28,4 ja 17 rubla, mis tähendab 2,7-kordset
langust. Võikilogramm maksis 1947. a. 62, 1951. a. 32,7
ja 1959. a. 27,5 rbl. — alanedes ligikaudu 2,3 korda. Kaks
kuni kolm korda on langenud ka juustu, vorsti, viine-
rite jt. toidukaupade riiklikud jaehinnad.

Riiklike jaehindade alanemine on põhjustanud hindade
alanemist ka kolhoositurul.

AASTA KESKMISED HINNAD TARTU KOLHOOSITURUL
(rublades)

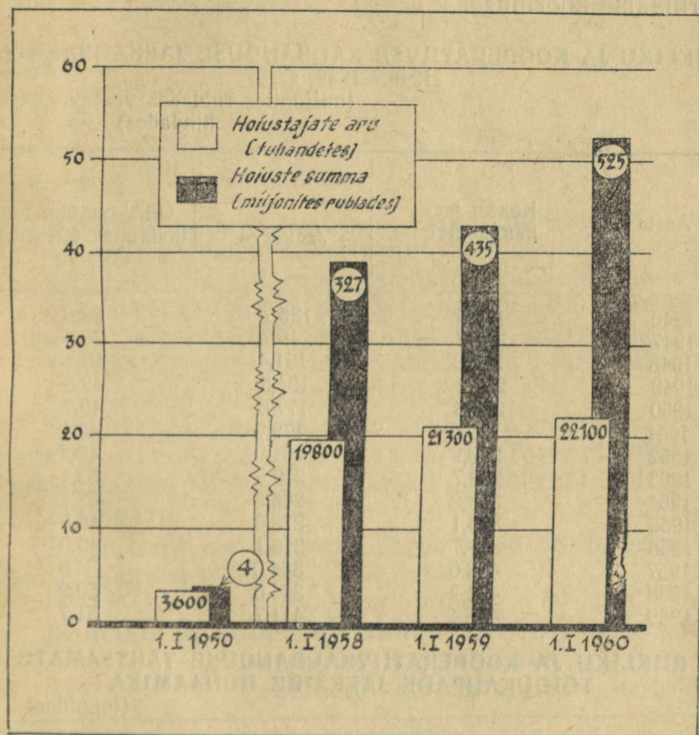
	Mõõt- ühik	1948. a.	1954. a.	1955. a.	1956. a.	1957. a.	1958. a.	1959. a.
Loomaliha	kg	..	22,2	22,2	20,0	19,2	19,7	19,0
Sealiha	kg	38,1	22,8	23,0	21,6	20,0	18,7	18,8
Piim	l	3,6	2,9	2,9	2,4	2,2	2,2	2,2
Või	kg	63,0	40,6	40,2	33,2	28,0	28,0	27,5
Munad	10 tk.	16,0	12,6	12,5	11,7	11,1	11,6	11,2
Kartul	kg	1,4	1,2	1,3	1,0	0,9	1,2	1,1

Töötasu kasvu ja hindade alanemist peegeldavad ere-
dalt linna töötajate isiklikud säästud.

HOIUSED JA HOIUSTAJATE ARV TARTUS 1950.—1960. a.

	1. I 1950. a.	1. I 1958. a.	1. I 1959. a.	1. I 1960. a.	1. IV 1960. a.
Hoiustajate arv	3593	19 758	21 277	22 131	23 894
Hoiuste summa (milj. rbl-des)	3,6	39,7	43,5	52,5	56,8

Toodud andmetest näeme, et kümne viimase aasta jooksul on hoiustajate arv suurenenud ligi 7 ja hoiussummad ligi 16 korda. Keskmise hoiussumma ühe hoiustaja kohta on praegu 2380 rubla, kusjuures hoiustajate arv hõlmab ligi kolmandiku linna elanikkonnast. Säästussumma ühe elaniku kohta oli 1. aprilli 1960. a. seisuga keskmiselt 775 rubla.

Hoiustajate arvu ja hoiuste summa muutumine Tartu hoiukassades ajavahemikus 1. I 1950 — 1. I 1960.

Elanikkonna ostuvõime suurenemine on kaubakäibe kasvu alus. Tartu linna kaubakäive on kasvanud aastast aastasse.

Võrreldavates hindades on linna jaekaubakäive kasvanud 1950. a. võrreldes rohkem kui 2,9 korda. 1959. a. müüdi Tartus ühe elaniku kohta kaupu keskmiselt 6200 rbl.

ulatuses, s. o. rohkem kui Riias ja sama palju kui Lenin-gradis ja Tallinnas.

Koos käibe kasvuga on järjekindlalt paranenud kaubakäibe struktuur. Seda iseloomustab eelkõige tähtsamate kaupade käibe dünaamika.

Riikliku ja kooperatiivkaubanduse kaubakäibe suurenemine on vähendanud kolhoosituru osa ja taganud selle normaalse koormuse.

RIIKLIKU JA KOOPERATIIVSE KAUBANDUSE JAEKAUBAKÄIVE
1946.—1959. a.
(miljonites rublades vastava aasta hindades)

Aasta	Kokku jae- kaubakäive	Sellest	
		Jaekäive	Ühiskondliku toit- lustamise ettevõtete käive
1946	174,5	135,7	38,8
1947	322,7	246,7	76,0
1948	232,2	191,4	40,8
1949	237,2	194,5	42,8
1950	218,3	177,6	40,7
1951	220,0	178,9	43,1
1952	253,2	204,0	49,2
1953	282,7	229,6	53,1
1954	318,2	265,8	52,4
1955	325,1	278,6	46,5
1956	367,7	318,1	49,0
1957	408,0	354,0	54,0
1958	434,2	384,0	50,2
1959	463,4	411,7	51,7

**RIIKLIKU JA KOOPERATIIVKAUBANDUSE TÄHTSAMATE
TOIDUKAUPADE JAEKÄIBE DÜNAAMIKA**
(tonnides)

Kaubad	1947. a.	1951. a.	1955. a.	1958. a.	1959. a.	Kasv 1947. a. võrreldes
	Liha	271	195	272	858	
Kala	181	507	680	723	820	4,5 "
Või	73	68	225	527	610	8,6 "
Piim	297	743	1975	7351	8481	27,5 "
Suhkur	500	632	1300	1742	1941	3,9 "
Kondiitri- saadused	150	659	679	823	976	6,5 "

KOLHOOSITURUL 1948.—1959. a. REALISEERITUD TÄHTSAMAD
TOIDUKAUBAD

Toidu- kaubad	Kogus	1948. a.	1951. a.	1954. a.	1957. a.	1959. a.
Liha	tonn	343	899	775	501	284
Piim	tuh. l	691	976	422	207	150
Või	tonn	13	123	59	5	2
Kartul	„	519	672	768	587	238
Aed- ja juurvili	„	210	514	703	565	595
Munad	tuh. tk.	160	430	1308	1146	1089

Esitatud andmed näitavad, et kui näiteks liha, piima ja või osas on kolhoositure käive riikliku ja kooperatiivse kaubandusvõrgu arenemise ja riiklike kaubafondide suurenemise arvel langenud, siis aed- ja juurvilja läbimüük on 1948. a. võrreldes tunduvalt kasvanud. Kolhoositurg jääb ka lähematel aastatel linna elanikkonna peamiseks varustajaks varajase aed- ja juurviljaga.

Riikliku ja kooperatiivse kaubanduse ning kolhoositure kaudu realiseeriti 1959. aastal iga Tartu elaniku kohta keskmiselt 116,2 kg piima, 26,1 kg suhkrut, 16,3 kg liha ja 8,2 kg võid.

Kvantitatiivne ja kvalitatiivne kasv on toimunud ka tööstuskaupade käibes.

RIIKLIKU JA KOOPERATIIVKAUBANDUSE TÄHTSAMATE
TÖÖSTUSKAUPADE JAEKÄIVE

(tuhandetes rublades vastava aasta hindades)

Kaubad	1947. a.	1951. a.	1955. a.	1958. a.	1959. a.
Puuvillane riie	1627	11549	7920	6600	9906
Villane riie	3328	9177	7500	9400	10275
Siidriie	871	3116	7528	7300	8082
Nahkjalatsid	2561	7515	9276	11800	15568
Kummjalatsid	514	3294	3682	3543	3808
Omblustooted	2363	11685	23551	27200	38952
Trikootooted	2782	4145	7570	8700	11899
Mööbel	...	2596	7998	6310	10794

Eriti kiirelt on sõjajärgsel perioodil töötajate materiaalse ja kultuurilise taseme tõusu tulemusena kasvanud kultuurikaupade käive.

TARTU KAUBANDUSVALITSUSE TÄHTSAMATE KULTUURIKAUPADE JAEKÄIVE

(andmed tuhandetes rublades vastava aasta hindades)

	1953. a.	1959. a.
Raadiod	467	5128
Muusikatarbed	206	909
Kirjutus- ja kantseleitarbed	691	1489
Foto- ja kunstitarbed	708	1582
Jalg- ja mootorrattad	790	3764

Viimase kuue aasta jooksul on raadioaparaatide müük võrreldavates hindades kasvanud rohkem kui 11-kordseks, jalg- ja mootorrattaste müük rohkem kui 5-kordseks, muusikatarvete müük 4-kordseks ja foto- ning kirjutustarvete müük rohkem kui 3-kordseks. Kultuurikaupade käibe kasvu nõukogude võimu perioodil iseloomustab kaupluses «Mäng ja Kool» 1928. a. alates töötanud vana kaubandustöötaja A. Kivi: «Et müügiletiesine oleks kodanlikul ajal ostjaist tulvil olnud, seda juhtus sama harva, nagu praegu juhtub, et see on ostjaist tühi.»

Suuri saavutusi on Tartus raamatukaubanduse arendamisel. 1945. a. oli linnas kolm raamatukauplust, mille jaekäive ulatus vaevu 1 miljoni rublani. Praegu on elanikkonna teenistuses 6 raamatukauplust, 3 raamatukioskit ja arvukas ühiskondlike levitajate võrk. Raamatute läbimüük on 1959. a. võrreldes 1945. a. kasvanud 5,5 korda. Kui Eesti NSV-s müüdi 1959. aastal iga elaniku kohta keskmiselt 40 rubla eest kirjandust, s. o. rohkem kui üheski teises liiduvabariigis, siis Tartus müüdi samal perioodil iga elaniku kohta keskmiselt 75 rubla eest kirjandust, s. o. rohkem kui üheski teises vabariigi rajoonis või linnas. «Raamatu levikut tänapäeva Tartus,» iseloomustab raamatukaupluse nr. 2 osakonnajuhataja sm. A. Orumaa, «on raske võrrelda sõjaeelse perioodiga. Mäletan, kui töötasin 1940. a. «Postimehe» raamatukaupluses, siis keskmiselt nõutava raamatu läbimüük ei tõusnud üle 20—30 eksemplari päevas. Praegu on meil

keskmiselt nõutava raamatu läbimüük tõusnud 300—400 eksemplarini päevas.»

Suure sammu edasi teeb elanikkonna varustamine kaupadega käesoleval seitseaastakul. Jaekäive tõuseb selle aja jooksul 57% võrra. Iga elaniku kohta müüakse kaupu 1965. aastal vähemalt poolteist korda rohkem kui 1958. aastal.

Ühiskondlik toitlustamine. Elanikkonna kaubandusliku teenindamise tähtsaks koostisosaks on ühiskondlik toitlustamine. Kodanlikus Tartus puudus laialdane ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrk. Olemasolevaid ettevõtteid kasutati peamiselt lõbustus- ja joogikohtadena. See peegeldub ka võrgu struktuuris. 1940. a. oli linnas 14 restorani ja ainult 12 sööklad.

Nõukogude võimu ajal on ühiskondlikule toitlustamisele järjest rohkem rõhku pandud. Võrreldes 1946. a. on Tartu linnas ühiskondliku toitlustamise ettevõtete arv enam kui kahekordistunud. Samal ajal on toimunud ka tõsisid muudatusi ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrgu struktuuris. Vahenditult sõjajärgsetel aastatel kasvas ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrk peamiselt toidubaaride ja einelaudade arvel. Seoses teenindamiskultuuri tõusu ja viinasaaduste müügi piiramisega suleti 1954. a. osa õllebaare ja einelaudu ning avati nende asemele mitmeid spetsialiseeritud toiduainetekauplusi. See kajastub ka linna ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrgu dünaamika andmetes.

ÜHISKONDLIKU TOITLUSTAMISE ETTEVÕTETE ARV
1947.—1960. a.

Aasta	Ettevõtete arv	Aasta	Ettevõtete arv
1947	38	1954	71
1948	52	1955	66
1949	53	1956	67
1950	53	1957	64
1951	60	1958	72
1952	60	1959	80
1953	68	1960	80

Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete töö parandamisele aitas märgatavalt kaasa 1956. a. avaldatud NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus

TRÜ klubi-kohvikus on mugav ja kodune.

«Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete töö parandamise abinõudest». Määrusele järgnenud kolme aasta jooksul kasvas linna ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrk 13 ettevõtte võrra. Avati iseteenindamisega Tartu Riikliku Ülikooli kohvik, piimasaal Nõukogude väljakul ja 7 koolisööklad. Progressiivseid tarbijate teenindamise vorme juurutatakse ka teistes ühiskondliku toitlustamise ettevõtetes. Iseteenindamisele on üle viidud Eesti Põllumajanduse Akadeemia söökla, kohvik «Vikerkaar», osalise iseteenindamisele Tartu Riikliku Ülikooli söökla ja rida teisi ettevõtteid. Iseteeninduslikke einelaudu on avatud peaaegu kõikides tähtsamates linna käitistes ja ettevõtetes. Tunnustava hinnangu on leidnud tarbijate poolt kulinaartoodete kauplused.

Tunduvalt on paranenud ühiskondliku toitlustamise ettevõtete varustamine tehnikaga: elektriaparaatide, gaasipliitide, külmutus- ja soojusseadmetega. Ajavahemikus 1956—1959 saadeti vennasvabariikidest Tartu Kaubandusvalitsuse ettevõtete varustamiseks 103 külmutusseadet.

Aasta-aastalt on muutunud omatoodangu ja ostukaupade vaheline suhe. Omatoodanguks loetakse tooteid, mis on valmistatud ühiskondliku toitlustamise ettevõttes endas. Ostukaupadeks on sellised kaubad, mida müüakse ühiskondliku toitlustamise ettevõtte poolt ilma ümber töötamata. Omatoodangu osa suurenemine näitab, et linna ühiskondliku toitlustamise ettevõtted on hakanud vabana kauplemisest ostukaupadega. Seda iseloomustavad alljärgnevad andmed.

TARTU KAUBANDUSVALITSUSE ÜHISKONDLIKU TOITLUSTAMISE ETTEVÕTETE KÄIBESTRUKTUUR

(protsentides)

	1950. a.	1955. a.	1957. a.	1958. a.	1959. a.
Lõunasöögid ja muu omatoodang	22,7	41,8	46,0	45,3	44,9
Ostukaubad	77,3	58,2	54,0	54,7	55,1
Kokku	100	100	100	100	100

Pidevalt on suurenenud ja mitmekesisistunud roogade arv, mis ajavahemikus 1950—1959 on kasvanud 3,5 korda. 1959. a. realiseeriti tarbijatele üle 6,5 miljoni roa.

Suurel määral on paranenud laste toitlustamine koolides. Käesolevaks ajaks on Tartus avatud 10 kooli-sööklad ja mitu einelauda.

Seitsme aasta plaanis on ette nähtud suurendada ühiskondliku toitlustamise ettevõtete toodangut enam kui kaks korda. Suureneb ka ühiskondliku toitlustamise ettevõtete võrk. Nii ehitatakse kesklinna uus 250 kohaga kohvik, Toomemäe nõlvale 230 kohaga restoran. Mõeldud on ka linna äärerajoonide paremale teenindamisele. 1961. a. avatakse Ropka linnaosas 120 kohaga söökla, 1964. a. 150 kohaga söökla Tähe tänavas. Sööklad avatakse ka kõikides uutes ehitatavates tehastes. Kui praegu on linna ühiskondliku toitlustamise võrgus kokku 3469 kohta, siis 1965. a. on neid 5063, s. o. ligikaudu üks koht iga 15 elaniku kohta.

ELAMU- JA KOMMUNAALMAJANDUS

Elamumajandus. Rahva materiaalse heaolu üheks näitajaks on elamispinnaga varustamine. Tartus, kus sõjatules hävis 54,2% elamispinnast, on see olnud üheks teravamaks küsimuseks. Isegi 1947. a. lõpul, kui suurem osa vähem kannatada saanud maju oli taastatud, moodustas Tartu elamufond kõigest 54% sõjaeelsest tasemest.

TARTU ELAMUFONDI LOENDUSE JA ARVESTUSE ANDMED
1941.—1960. a.

	1941. a.	1945. a.	1950. a.	1956. a.	1960. a.
Kokku eluhoonete arv nendes elamispinda (tuh. m ²)	5217	2939	3397	...	5130
Ühistatud elamufondi eluhoonete arv nendes elamispinda (tuh. m ²)	711,3	335,6	420,9	465,0	533,1
Individuaalelamufondi eluhoonete arv nendes elamispinda (tuh. m ²)	...	1205	1661	1892	2121
...	472,4	217,0	303,4	344,0	362,0
...	...	1734	1766	...	3009
...	238,9	118,6	117,5	121,0	171,1

Ajavahemikus 1945—1959 laienes riiklik elamispind taastamise ja ehitamise tulemusena 145 tuhande ruutmeetri, individuaalelamufond 52,5 tuhande ruutmeetri võrra. Kokku on sõjajärgsel perioodil taastatud ja ehitatud 2191 hoonet elamispinnaga 197 500 ruutmeetril. Uus-ehitiste arvel on 1945.—1959. a. juurde tulnud 88,8 tuhat ruutmeetril, millest 56,6 tuhat ruutmeetril langeb riiklikule ja 32,2 tuhat individuaalsektorile.

Vaatamata pingsale ehitustegevusele (vt. ehitustegevus), eriti pärast 1957. a. avaldatud NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastavat määrust, tuleb elamuehitust veelgi ulatuslikumalt laiendada. Elanike arv on sõjaeelsega võrreldes suurenenud enam kui 16 000 inimese võrra, kuid elamispinda on sõjaeelsest vähem.

Suur samm tehakse elamispinnaga varustamise parandamisel käesoleval seitseaastakul (vt. ehitustegevus).

Seitsme aasta plaan näeb ette anda eksploatatsiooni 164 tuhat ruutmeetrit elamispinda. Elamuehituse veelgi suurem maht on ette nähtud 10—12 aasta perspektiivplaanis, mille täitmisel tuleb iga elaniku kohta 1970. aastaks vähemalt 9,5 ruutmeetrit elamispinda.

Kommunaalmajandus ja elukondlik teenindamine. Ulatuslikke töid on sõjajärgsel perioodil tehtud linna kommunaalmajanduse arendamisel (kommunaalettevõtete laiendamine, veevärgi ja kanalisatsioonivõrgu rekonstrueerimine, tänavate rajamine ja linna heakorrastamine). Praegu kulutatakse ligi 20% linna eelarvevahenditest kommunaalmajanduse arendamiseks. Seitseaastaku jooksul nähakse selleks ette rohkem kui 45 miljonit rubla.

Kandvam osa Tartu linna elutarbelisest teenindamisest oli 1959. aastani Eesti Vabariikliku Tönduskooperatsiooni Nõukogu artellide käes. Neile kuulus kolm neljandikku teenustöökodadest ja ligi pool teenustööde mahust. Elukondliku teenindamisega tegelesid artellid «Tõus», «Kalev», «Tartu Metall», «Rahvamööbel», «Areng» jt.

Juhtimise killustatuse likvideerimise otstarbel moodustati 1959. a. artellide baasil elutarbelise teenindamise tööstuskombinaat «Edu» ning metalli- ja puidutöötlemise tööstuskombinaat «Areng». Peale nimetatute teeb teenustöid ka tööstuskombinaat «Kangur».

Elutarbelise teenindamise kombinaat «Edu» on linnas sellealastest ettevõtetest suurim. Tal on laiatarbe-, jalanõude-, kartonaaži-, juuksuri-, fototöö-, metallitöö-, ekspresside ja transporditsehhi ning kultuuri- ja majapidamistarvete laenutuspunkt. Kombinaadile kuulub ka mootor- ja sõudepaatide hoiusadam ning laenutuspunkt Emajõel.

Tööstuskombinaadi «Kangur» ülesandeks on individuaalõmblustöö tegemine. Kombinaat puhastab ja värvib ka riideid.

Kombinaat «Areng» võtab elanikkonnalt tellimusi mööbli valmistamiseks ja parandamiseks, remondib kortereid ja ehitab individuaalelamuid.

Kuigi teenustöökodade võrk on sõjajärgsetel aastatel kasvanud ja teenindamine kvaliteetsemaks muutunud, ei rahulda see veel elanikkonna vajadusi. Vastavalt EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1959. a. määrusele elanikkonna elutarbelise teenindamise paran-

damisest, võetakse ajavahemikul 1959—1961 tarvitusele abinõud teenustööde paremaks organiseerimiseks. Kui 1958. a. oli teenustööde maht 7,2 miljonit rubla, siis kolme aasta plaani kohaselt on see 1961. a. juba 13,4 miljonit rubla.

Suuremaks kolme aasta plaanis ette nähtud elutarbelise teenindamise uusehituseks on elukondliku teenindamise hoone Riia tänavas. Uus hoone, mille ehitusmaksumus ulatub üle 4 miljoni rubla, kujuneb ajakohasemaks sellealaseks ettevõtteks vabariigis. Teiseks suuremaks ehituseks on tööstuskombinaadi «Kangur» keemilise puhastamise ja värvimise vabrik, mis ehitatakse Ropka linnaossa. Vabrikus rakendatavad uued seadmed tagavad kiire ja kvaliteetse puhastus- ning värvimistöö.

1960. a. avatakse Võru-Aardla tänavas elutarbelise teenindamise paviljon, kus on juuksuritöökoda ja jalatsite kiirparandus. 1961. aastaks on planeeritud sõiduautode tehnilise hooldamise punkti ehitamine jpm. Tänu uusehitustele ja reale organisatsioonilistele abinõudele suureneb 1961. a. teenustööde maht 1959. a. võrreldes tunduvalt. Nii tehakse 1961. a. ehitus-remonttöid 6,5 korda, metallitooted remonditakse 2,5 korda, jalatseid ja rõivaid 1,5—1,7 korda rohkem kui 1959. a. Tunduvalt suureneb individuaaltellimuste osa: mööbli valmistamise ja remontimise näol 4,1 korda, jalatsite valmistamisel 2 korda ja rõivaste õmblemisel 1,5 korda.

Sõjajärgsetel aastatel on pööratud suurt tähelepanu veevärgi arendamisele. Ehitati ja paigaldati 25 kilomeetrit puhtaveetorustikku. Kui 1940/41. a. oli veevõrgu pikkus 18,8 km, siis praegu on see 43,7 km, millest üle poole on rajatud nõukogude võimu perioodil.

Veevõrgu laiendamise ja pumbamajade võimsuse järkjärgulise suurenemise arvel on kasvanud ka abonentide ja nende realiseeritud vee hulk.

Veeabonentide arv on sõjaeelsega võrreldes kasvanud ligi 2 ning nende realiseeritud vee hulk ligi 10 korda. Seitseaastakul antakse eksploatatsiooni uus pumbamaja, ehitatakse mitu uut puurkaevu ja rajatakse 23 km uut puhtaveetorustikku.

Paralleelselt veevärgi arenguga on laiendatud ka linna kanalisatsioonivõrku. 1940. a. oli selle pikkus 68,3 km. Sõjajärgsel perioodil on rajatud uut kanalisatsioonitorustikku 7,8 km ulatuses. Peale selle on

ulatuslikult rekonstrueeritud olemasolevat võrku, mida on ümber ehitatud enam kui 13 km ulatuses. 1960. a. lõpuks ulatub kanalisatsioonitorustiku pikkus 77,6 kilomeetrit.

TARTU LINNA VEEABONENDID JA NEILE REALISEERITUD VEE HULK 1940—1959

Aasta	Abonentide arv	Abonentidele realiseeritud vesi tuh. m ³
1940	574	273,3
1945	330	152,4
1946	330	353,9
1947	385	442,7
1948	440	578,2
1949	505	723,8
1950	559	801,6
1951	613	1025,3
1952	663	1261,8
1953	721	1470,9
1954	743	1745,0
1955	814	2091,0
1956	868	2091,0
1957	957	2167,8
1958	1043	2399,0
1959	1132	2699,7

Juurdehitustele vaatamata on linna kanalisatsiooni-süsteem vananenud, mistõttu seitseaastaku plaanis nähakse selle arendamiseks ette ulatuslikke töid. Vastavalt uuele kanalisatsioonivõrgu projektile rajatakse uut torustikku 15 km ulatuses, s. o. tunduvalt rohkem kui eelmise 20 aasta jooksul kokku.

Üha tähtsamat osa etendab kommunaalmajanduses gaas. Kodanlikul ajal andis 1880. a. asutatud vabrik gaasi peamiselt valgustuseks ja tehniliseks otstarbeks. Käesoleval ajal kasutatakse gaasi järjest rohkem kodus majapidamises.

Korterite gasifitseerimine hoogustus alates 1949. aastast. Kodanluseaegse Tartuga võrreldes on nüüd realiseeritud gaasi hulk 3,4 korda suurem. 1960. a. maiks oli gasifitseeritud 685 korterit. Vedelgaasi kasutuselevõtmise arvel gasifitseeritakse seitseaastakul veel 1600 korterit.

Sõjaeelses Tartus oli 14 võõrastemaja, enamikus väikesed ja halvasti majandatavad. Praegu töötab linnas 4 võõrastemaja: «Toome», «Park», «Astooria» ning ühis-

TARTU LINNA GAASIABONENDID JA NEILE REALISEERITUD
GAASI HULK 1938—1959

Aasta	Abonentide arv	Gasifitseeritud korterite arv	Abonentidele realiseeritud gaas (tuh. m ³)
1938	254	—	318,8
1945	116	—	53,1
1946	119	—	100,9
1947	123	—	104,0
1948	128	38	123,9
1949	144	44	111,9
1950	197	115	125,2
1951	241	165	154,9
1952	258	183	206,3
1953	285	202	251,2
1954	398	310	393,5
1955	458	368	425,0
1956	527	435	575,7
1957	591	529	736,0
1958	650	556	874,3
1959	736	640	983,9
1960 (plaan)	1056	957	1000,0

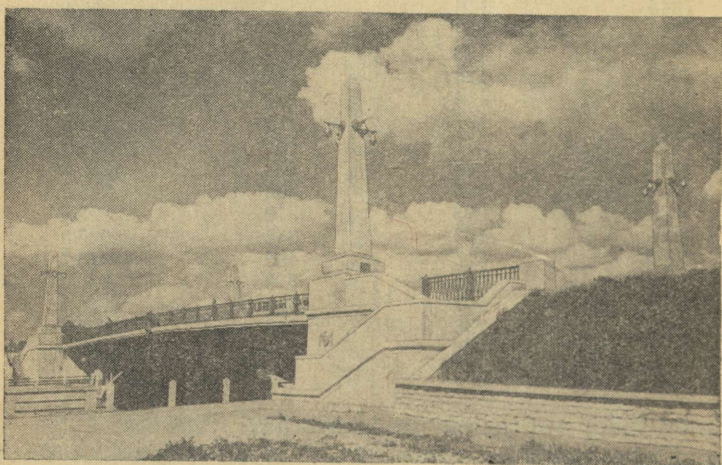
elamu-tüüpi võõrastemaja Vallikraavi tänavas. 1959. a. oli linna võõrastemajades kokku 177 voodikohta. Neid kasutati 61 472 korral. Tartu arvukaid külastajaid majutavad paljude õppeasutuste ja ettevõtete ühiselamud, mis sõjaeelsetel aastatel peaaegu puudusid. Lisaks võõrastemajadele on kolhoosituru poolt avatud 18 voodikohaga «Kolhoosnikute kodu».

Seitsme aasta plaani kohaselt ehitatakse Tiigi-Pälsoni tänavas 200 voodikohaga ühiselamu-tüüpi võõrastemaja.

Praegu teenindab linna elanikkonda 5 sauna (1030 kohta). Pargi tänava sauna juures töötab 1949. a. alates pesumaja.

Linna elanike arvu suurenemisega on saunakülastajate arv aastast aastasse kasvanud. Kui 1949. a. käidi saunas 916 tuhandel korral, siis 1959. a. küündis see arv juba 1261 tuhandeni. Intensiivistunud on ka pesumaja kasutamine. Kui 1950. a. pesti Pargi tänava pesumajas 136 tonni pesu, siis 1959. a. pesti juba 592,1 tonni, s. o. keskmiselt 8 kg iga elaniku kohta.

Linna heakorrastuse üheks tähtsamaks näitajaks on tänavate korrasolek. Sõjajärgsel perioodil on linna teede ehitamisel ja kapitaalremondil tehtud märkimisväärset tööd. Kui näiteks 1937. a. tehti teetöid 53,3 tuhande m² ja 1945. a. 17,8 tuhande m² ulatuses, siis 1959. a. remonditi teid kapitaalselt 114,8 tuhat m², jooksvat remonti tehti 83 tuhat m². Uue asfaltkatte sai 1959. a. 56,9 tuhat m² teid, uusi tänavaid rajati 2,1 km ulatuses.

1958. a. valmis uus sild.

Sõjajärgsel perioodil oli linna tänavate pikkus 115 km, praegu on see 135,9 km, kusjuures kodanluseaegsele Tartule iseloomulikud munakivisillutis ja kivised kõnniteed on asendumas asfaltkattega sõidu- ja kõnniteedega. Seitse aasta plaani kohaselt kaetakse asfaltkattega kõik linna tähtsamad teed.

Palju on tehtud ka linna haljasalade heakorrastamisel. Elanikud ise on selleks kaasa aidanud ligi 10 miljoni töötunni ulatuses. On rajatud uued haljasalad Toome nõlvakutele ja Emajõe kaldapealsele, H. Heidemanni ja Viljandi, Nõukogude ja Aida, Lootuse ja Tähe tänava vahelistel aladel, 1. Mai tänavasse jm. Kokku on rajatud uut haljasala 19 hektari ulatuses. Seitseaastaku plaani kohaselt ehitatakse välja Tähtvere kultuuri- ja puhkepark.

TERVISHOID JA SOTSIAALKINDLUSTUS

Kodanlikus Eestis, sealhulgas ka Tartus, oli elanikkonna meditsiinilise teenindamise põhiliseks vormiks tasuline arstiabi eraarstide juures või tasuline ravi era- ja omavalitsuse haiglates. Tasuta arstiabi said kasutada ainult riigiteenijad ja vaesuse tõttu tasuvõimetuks tunnistatud isikud.

Erapraktika põhimõttele rajatud arstiabi oli kallis ja polnud laiematele rahvahulkadele kättesaadav. Eraarstid võtsid tavalise visiidi eest vähemalt 2 krooni, mis moodustas keskmise kvalifikatsiooniga töötaja päevase sissetuleku. Arsti kojukutsumise eest tuli maksta 5—15 krooni ja enam. Tasu suurus sõltus väljakutseajast, sõiduajast, arsti kvalifikatsioonist, kõige rohkem aga arsti enda suvast. Kõrge oli ravitasu haiglates. Ülikooli kliinikutes maksis haiglavoodi kasutamine, toitlustamine ja põetamine ööpäevas kolmanda klassi palatis 1,5 krooni, teises klassis 3—3,5 krooni ja esimese klassi palatis 5 krooni. Ravimite, raviprotseduuride ja arsti erakorralise väljakutsumise, samuti operatsioonide eest tuli tasuda eraldi. Kirurgiline operatsioon maksis näiteks ülikooli kliinikutes 50—70 krooni, s. o. keskmise kvalifikatsiooniga töölise kuupalga. Tasuda tuli ka sünnitusabi eest, mistõttu sünnitusabi haiglas kasutasid vähesed. Halvas olukorras oli laste tervise eest hoolitsemine. Kogu riigis oli ainsaks spetsialiseeritud lastehaiglaks ülikooli 20 voodikohaga lastehaigla.

Nõukogude võimu taaskehtestamine lõi avarad võimalused rahva tervishoiu järsuks parandamiseks. 1940. a. sügisel mindi üle tasuta arstiabile ja riiklikule sotsiaalkindlustusele. Korraldati ümber tervishoiuvõrk. Organiseeriti riiklik sanitaar-epidemioloogia teenistus, moodustati uusi raviasutusi, võeti tarvitusele abinõud emade ja laste tervise kaitseks.

Esimese nõukogude aasta saavutused hävitas sõda ja fašistlik okupatsioon. Linna tervishoiuasutuste võrk laostati. Fašistid vedasid haiglate väärtuslikuma raviapara-

tuuri Saksamaale. Tõsiselt sai kannatada arstide kaader. Tartu vabastamisel 1944. a. augustis olid linna raviasutused raskes olukorras. Sõjatules oli hävinud 4 haiglat, teised kandsid väiksemate või suuremate purustuste jälgi. Puudus meditsiiniline kaader, raviasutuste sisse-seade oli rüüstatud. Neile raskustele vaatamata suudeti lühikese aja jooksul organiseerida hädavajalikud ravi- ja profülaktilised asutused. Silmapaistvat osa etendasid raviasutuste taastamisel kohalikud meditsiinitöötajad.

Tänu NSV Liidu valitsuse poolt Eesti NSV tervishoiuvõrgu taastamiseks ja arendamiseks eraldatud vahenditele on Tartu tervishoiuvõrk aastast aastasse kasvanud. Pääaegu igal aastal on organiseeritud uusi raviasutusi. Sellest annab tunnistust alljärgnev kronoloogiline ülevaade.

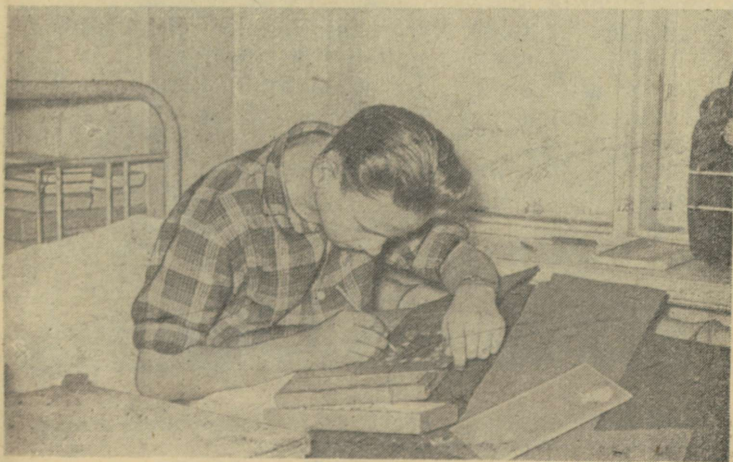
1945—1958 TARTUS AVATUD UUED RAVIASUTUSED

Raviasutuse nimetus	Asutamise aasta
Vabariiklik stomatoloogiline polikliinik koos proteesimistöökojaga	1945
Linna kiirabijaam	1945
I velskri-tervishoiupunkt	1945
Laste luu- ja liigese tuberkuloosi sanatoorium	1946
Onkoloogiline dispanser statsionaariga	1946
Struumatõrje dispanser statsionaariga	1946
I arsti-tervishoiupunkt	1947
II arsti-tervishoiupunkt	1947
Laste suvesanatoorium	1948
IV velskri-tervishoiupunkt	1948
V velskri-tervishoiupunkt	1948
II velskri-tervishoiupunkt	1949
III velskri-tervishoiupunkt	1949
VI velskri-tervishoiupunkt	1949
V lastesõim	1949
III arsti-tervishoiupunkt	1950
VII velskri-tervishoiupunkt	1950
Linna II väikelastekodu	1950
VIII velskri-tervishoiupunkt	1951
IX velskri-tervishoiupunkt	1951
IV lastesõim	1954
Arstlik kehakultuuridispanser statsionaariga	1954
IV arsti-tervishoiupunkt	1957
V arsti-tervishoiupunkt	1953
Artellide arsti-tervishoiupunkt	1953
Kammivabriku lastesõim	1958

1959. a. uusi raviasutusi ei avatud. Senistest likvideeriti artellide arsti-tervishoiupunkt ja moodustati selle baasil naha- ja jalatsikombinaadi velskri-tervishoiupunkt.

1. jaan. 1960. a. seisuga oli Tartu tervishoiuvõrgus 6 haiglat, 5 dispanserit, 4 polikliinikut, 6 arsti-tervishoiupunkti, 9 velskripunkti. Peale nende on linnas 3 sanatooriumi, 2 väikelastekodu ja 7 lastesõime, 3 sanitaar-epidemioloogia jaama ja kiirabijaam. Kokku on Tartus käesoleval ajal 47 tervishoiuasutust 1755 voodikohaga. Võrreldes 1940. aastaga, kui linnas oli 15 tervishoiuasutust 1064 voodikohaga, on tervishoiuvõrk kasvanud voodikohtade järgi 1,6 ja tervishoiuasutuste poolest üle 3 korra.

Eriti märkimisväärsed saavutused on laste tervise kaitsel. Nagu eespool märgitud, töötas kodanlikul perioodil ainult üks lastehaigla 20 voodikohaga. Praegu on Tartu lastehaiglas 100 voodikohta, kusjuures haigla juurde kuulub laste polikliinik ja piimaköök. Lisaks lastehaiglalet töötavad veel laste luu- ja liigese tuberkuloosi sanatoorium, sanatoorne lasteaed ja 7 lastesõime. Neist omapärasemaks ja kodanliku perioodiga võrreldes täiesti uudeks raviasutuseks on laste luu- ja liigese tuberku-

Tartu Linna Laste Luu- ja Liigese Tuberkuloosi Sanatooriumis teevad ravialused õppetöö kõrval edukalt nahkehistööd.

loosi sanatoorium, kus kõrvuti raviga toimub ka õppetöö. Ravi ja õppetöö ühendamisel on siin saavutatud häid tulemusi. 1958. a. eksponeeriti sanatooriumi laste tehtud nahkehistöid Brüsseli maailmanäitusel, kus neile omistati pronksmedal. Raviastutusest lahkudes saavad lapsed kaasa mitte ainult taastatud tervise, vaid ka eluks vajalikud tööoskused ning täieliku keskhariduse.

PIDEVALT ON KASVANUD LASTESÕIMEDE JA NENDES OLEVATE KOHTADE ARV

	1944. a.	1950. a.	1955. a.	1959. a.
Lastesõimede arv	2	5	5	7
Kohtade arv sõimedes	125	190	195	365

Vastsündinud, imikud ja väikelapsed on võetud arstide poolt süstemaatilise dispanseerse järelevalve alla. Tänu neile abinõudele on sõjajärgseil aastail laste surevus tunduvalt vähenenud. 1940. a. suri iga 1000 vastsündinu kohta 57 imikut, 1945. a. 147 imikut ja 1959. a. 21 imikut. Seega on imikute surevus vähenenud 1940. a. võrreldes 2,7 korda, sõjajärgse perioodiga võrreldes aga koguni 7 korda.

Tervishoiuasutuste võrgu pideva suurenemisega on kasvanud ja täienenud meditsiiniline kaader. Kui 1940. a. töötas linna tervishoiuvõrgus 96 arsti, ulatub 1960. a. linna tervishoiuvõrgus põhikohaga töötavate arstide arv 291-ni. Siinjuures ei ole arvesse võetud arste, kes töötavad põhikohaga ülikoolis või raudteevõrgu tervishoiuasutustes.

TARTU LINNA TERVISHOIUVÕRGUS TÖÖTAVATE ARSTIDE ARV 1940. —1959. a.

	1940. a.	1944. a.	1947. a.	1956. a.	1958. a.	1959. a.
Arstide arv	96	75	99	265	283	288

Seega tuleb Tartus iga 10 tuhande elaniku kohta 39 tervishoiuvõrgus põhikohaga töötavat arsti, s. o. rohkem

kui üheski teises vabariigi linnas, rääkimata võrdlusest kapitalistlike maade linnadega.

Meditsiinilise personali suurenemist tervishoiuasutustes iseloomustab ka ametikohtade arvu kasv.

**AMETIKOHTADE ARVU KASV TARTU TERVISHOIUASUTUSTES
1945.—1959. a.**

	1945. a.	1950. a.	1955. a.	1958. a.	1959. a.
Ametikohtade üldarv	411	1471	2584	3012	3154
neist:					
Arstikohti	48	187	328	423	437
Kesk-mediitsiinilise personali ametikohti	139	502	992	1148	1225
Muid ametikohti	224	782	1264	1441	1492

Haigete demonstreerimine lastehaiguste loengul. Pleksiklaasist, köetav (t° 25—37), päevaavalguslampidega varustatud kuppel kaitseb haiget last külma ja piisknakkuse eest ning võimaldab üliõpilastele näidata ka raskelt haigeid imikuid. Kuppel on kateedri skeemi kohaselt valmistatud TRÜ õppetöökogas.

Erialade järgi töötas linna tervishoiuvõrgus 1. jaan. 1960. a. 24 kirurgi, 14 akušöör-günekoloogi, 34 lastearsti, 53 sisehaiguste arsti, 30 stomatoloogi, 19 ftisiaatrit, 12 röntgenoloogi ja teiste erialade arste.

Kui esimestel sõjajärgsetel aastatel töötas arstikohtadel hulgaliselt Tartu Riikliku Ülikooli Arstiteaduskonna vanemate kursuste üliõpilasi, siis alates 1953. a. on eranditult kõik arstikohad komplekteeritud kõrgema meditsiinilise haridusega spetsialistidega. Paranenud on ka meditsiinilise personali kvalifikatsiooni tõstmine. Paljud linna tervishoiuasutuste arstid on täiendanud oma teadmisi vabariiklikes ja üleliidulistes raviasutustes. Tõhusat abi annab tervishoiuasutustele Tartu Riikliku Ülikooli Arstiteaduskond. Tartu linna tervishoiuvõrgus töötab käesoleval ajal 48 ülikooli õppejõudu, aktiivselt võtavad ravitööst osa arstiteaduskonna professorid, dotsendid ja kateedrite juhatajad. Konsultatsioone annavad kõik teaduskonna õppejõud.

Sõjajärgsete aastate jooksul on pidevalt kasvanud linna tervishoiuasutuste varustamine uusimate meditsiiniliste aparaatide ja instrumentidega.

LABORATOORIUMIDE JA RAVIKABINETTIDE ARVU KASV TARTU LINNA RAVIASUTUSTES 1944.—1959. a.

Aasta	Röntgeni- kabinetid	Füsiotera- peutilised kabinetid	Kliinilised laboratooriu- mid	Muud ravi- kabinetid ja laboratooriumid
1944	3	3	2	5
1950	12	10	14	21
1959	21	16	23	35

1958. a. saadi näiteks vennasvabariikidest mitu kunstliku hingamise aparaati, mille baasil loodi Maarjamõisa närvikliiniku juurde kunstliku hingamise keskus. 1959. a. saadi juurde uus fluorograaf, uroloogiline operatsioonilaud jmt. seadmeid. 1959. a. kulutati Tartu tervishoiuvõrgule kokku 36 miljonit rubla.

Tartu linna tervishoiuasutused on elanikkonna meditsiinilise teenindamise parandamiseks ja linna üldise sanitaar-epidemioloogilise seisundi tõstmiseks teinud suurt tööd. Linna tervishoiuasutustes kasutatakse järjest

ulatuslikumalt ravi, diagnostika ja profülaktika uusi-
maid saavutusi. Laiemalt ja sügavamalt on hakatud
rakendama nõukogude meditsiinile omast haigusi enne-
tavat profülaktilist suunda. Tänu massilistele kaitseüsti-
mistele ja vaksineerimistele on aastast aastasse vähe-
nenud haigestumine nakkushaigustesse. Kui varematel
aastatel esines sageli laste surevust tuberkuloosi,
siis vastsündinute vaksineerimise teel on see viimastel
aastatel peaaegu likvideeritud. Kui 1958. a. esines linnas
poliomüeliidipuhang ja registreeriti 219 haigusjuhtu, siis
elanikkonna massilise vaksineerimise tulemusena esines
1959. a. ainult üks kerge haigusjuht.

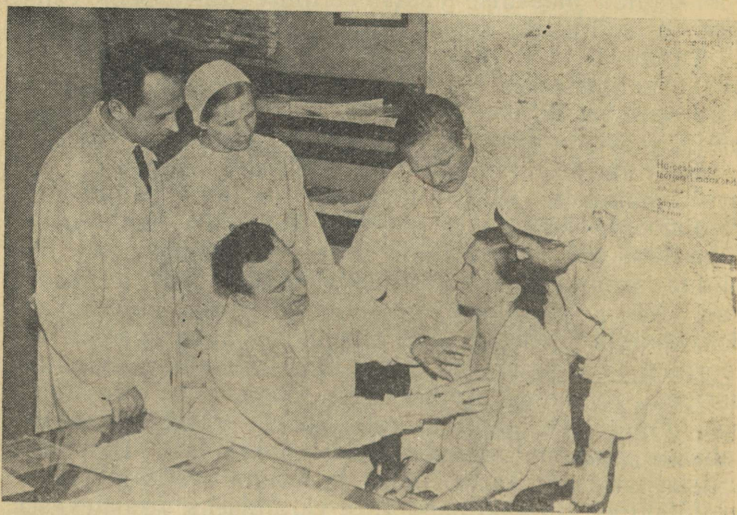
Tunduvalt on vähenenud ka haigestumine teistesse
nakkushaigustesse. Nii on aastast aastasse vähenenud
haigestumine difteeriasse. 1959. a. registreeriti 6 haigus-
juhtu, seevastu 1958. a. oli neid 15 ja 1957. a. 18.

Sanitaar-profülaktilise töö keskseks asutuseks, eriti
nakkushaiguste vastu võitlemiseks, on linna sanitaar-epi-
demioloogia jaam, mis juhib ja kontrollib sanitaar-pro-
fülaktilist tööd kogu linna ulatuses. Jaama poolt läbi-
viidud profülaktiliste desinfektsioonide maht on kasva-
nud 1955. a. võrreldes ligikaudu 4,5 korda. Sanitaar-epi-
demioloogia jaam oma 75 ametikoha, kaasaegse labora-
tooriumi ja autopargiga ei ole üldse võrreldav kodanlikul
perioodil toimunud profülaktilise tööga, mil Tartus tegut-
ses ainult üks sanitaararst. Suurt profülaktilist tööd
tehakse struumatörje dispanseri juhtimisel. Dispanseri
initsiatiivil viidi Tartu linnas ja Lõuna-Eestis läbi joodi-
profülaktika kilpnäärmehaiguse vältimiseks. Igapäevaseks
nähtuseks on töötajate massilised profülaktilised arst-
likud läbivaatused ja röntgeniläbivalgustused, mis aita-
vad tunduvalt kaasa varjatud haigusjuhtude, nende hul-
gas ka kasvajaheelsete seisundite avastamisele.

Suur tähtsus on profülaktilises töös sanitaarharidus-
likul propagandal. Seda teevad sanitaar-epidemioloogia-
jaama kõrval veel Vabariiklik Tartu Sanitaarhari-
duse Maja, Tartu Tervishoiutöötajate Maja, Punase Risti
organisatsioon ja PTTLÜ Tartu osakonna arstiteaduste
sektiooni lektorid. Sanitaar-profülaktilise töö teadusli-
kuks suunajaks on TRÜ Arstiteaduskond.

Linnas asuvate tervishoiuasutuste ülesandeks ei ole
ainult kvalifitseeritud arstiabi linna elanikkonnale.
Tartu raviasutused on peaaegu kõigil erialadel kogu

Lõuna-Eesti elanikkonnale kõrgemaks ravietaipiks. Peale selle on enamus Tartu tervishoiuasutusi õppebaasiks ülikooli arstiteaduskonnale ja meditsiinilisele keskkoolile, Punase Risti meditsiiniõdede kursustele, rajooniarstidele ja keskmehitsiinilise personali spetsialiseerumise ja kvalifikatsiooni tõstmise kursustele, kliinilistele ordinatuuridele jne. Tartu on ajalooliselt kujunenud eesti meditsiinilise teaduse tähtsamaks keskuseks, mitmete vabariikliku ja üleliidulise tähtsusega meditsiiniliste teaduslike konverentside asukohaks.

Vabariikliku Tartu Struumatõrje Dispanseri peaarst, NSVL Ülemnõukogu saadik, ENSV teeneline arst V. Paškov loeb töö edukuse peamiseks aluseks kogemuste vahetamist.

Vabariikliku Struumatõrje Dispanseri peaarsti V. Paškovi viljakas töö kilpnäärmehaiguste ravil, dots. E. Raudami neurokirurgia-alased uurimused, Tartu Linna Kliinilise Haigla silmahaiguste osakonna assistendi L. Schotteri jmt. arstide saavutused on tuntud kogu NSV Liidus.

Seitsme aasta plaani kohaselt jätkub linna tervishoiuvõrgu edasiarendamine. Arstide arv suureneb 20% võrra. 1962. a. hakatakse ehitama uut haiglat. Haigla on planeeritud 300 voodikohaga ja valmib 1964. aastaks. Sama-

aegselt laiendatakse olemasolevaid haiglaid ja polikliinikuid ning varustatakse need uusima meditsiinilise aparatuuriga, laiendatakse struumatõrje dispanserit, avatakse radioloogiat instituut. Kulutused linna tervishoiule kasvavad seitseaastakul ligi 1,5 korda.

Laieneb tervishoiualane propaganda. Seniste kultuuri-ülikoolide tööpõhimõttel organiseeritakse terviseülikool, kus jagavad oma teadmisi Tartu Riikliku Ülikooli Arstiteaduskonna õppejõud ja suurte kogemustega arstid ning meditsiinitöötajad.

NSV Liidus on tagatud kõigi kodanike õigus mitte ainult tasuta arstiabile, vaid ka ainelisele kindlustatusele vanaduses, töövõime kaotuse ja haiguse korral. Kodanlikus Eestis ei kehtinud üldist riiklikku sotsiaalkindlustust. Osa töötajaid oli kindlustatud haigekassades, kuhu nad pidid maksma iga kuu keskmiselt 2% oma töötasust. Valdav enamus töötajaid aga ei saanud haiguse puhul mingit toetust.

Käesoleval ajal hõlmab sotsiaalkindlustus kõiki töötajaid. Palgast ei tehta selleks mingeid mahaarvamisi, need kulud kaetakse riigi poolt. Haigusepäevade eest makstakse töötajaile toetust 50—90% ulatuses palgast, tööprotsessiga seotud haigusjuhul tasutakse aga täispalk.

Samuti puudus kodanlikus Eestis tööliste ja teenistujate kindlustamine vanaduse, invaliidsuse ja toitja kaotuse puhul. Pensioniõiguslikud olid vaid riigi- ja omavalitsuse asutuste ametnikud ja üksikute riiklike ettevõtete töötajad, kokku umbes 15,3% tööliste ja teenistujate üldarvust.

Käesoleval ajal saavad vanaduspensioni kõik mees- ja naistöölised 60. eluaastast alates 25-aastase tööstaaži juures ja kõik naistöölised 55-aastaseks saamisel 20-aastase tööstaaži puhul. Invaliidsuspensioni makstakse, sõltumata tööstaažist, kui invaliidsuse on põhjustanud töövigastus või kutsehaigus. Toitja kaotuse pensioni makstakse surnud või teadmata kadunud toitja töövõimetuile perekonnaliikmeile.

Koos sotsialistliku majanduse edusammudega on aastast aastasse kasvanud riigi kulutused pensionideks ja suurenenud pensionäride arv.

Käesoleval aastal moodustab pensionisaajate arv 13,4% linna elanikkonnast. Võrdluseks võib märkida, et

kodanlikus Tartus moodustas 1937/38. eelarveaastal abisaajate arv 3,8% elanike arvust, kusjuures tolle aja «abi» kannatab vaevalt võrdlust praeguste pensionimääradega. 1937/38. a. kulutati näiteks hooldtoetusteks iga abisaaja kohta keskmiselt 4,2 krooni kuus, kusjuures sellesse summasse kuulusid ka ravikulud, mis praegu on täiesti tasuta.

PENŠIONÄRIDE ARV JA VÄLJAMAKSTUD PENŠIONID
1945.—1959. a.

Aasta	Pensionäride ja toetust saajate arv aasta lõpuks	Linna sotsiaalkindlustuse osakonna kaudu välja makstud pensionide ja toetuste summa (tuh. rbl.)	Sellest: ühekordset toetust (tuh. rbl.)
1945	276	97,3	
1946	3366	4737,7	
1950	5389	8332,1	151,1
1955	5979	8212,1	152,0
1956	6713	10075,0	230,1
1957	8171	19603,5	223,5
1958	9051	23618,5	120,8
1959	9914	26679,2	28,3
			19,0

Eespool toodud tabelist on näha, et väljamaksed pensionidele suurenesid järsult 1957. a. alates. Eelmise, s. o. 1956. a. võrreldes kasvasid need ligi 2 korda. Selle põhjuseks oli partei ja valitsuse järjekordne samm töötajate materiaalse heaolu tõstmiseks. 1956. a. oktoobrist kehtestati uus riiklik pensioniseadus, millega tõsteti pensionide määra ja laiendati pensioniõiguslike kodanike ringi. Uue seaduse järgi on näiteks toitja kaotuse pensioni õigus ka vanavanematel ja lapselastel. Kui enne uut pensioniseadust oli Tartus keskmine vanaduspensionide summa 169 rubla, siis käesoleval ajal on see 417 rubla kuus.

Kodanlikul ajal arvati töövõime kaotanud ja seaduslike ülalpidajaid mitteomavad abi vajavad töötajad linna vaeste nimekirja. Neist väike osa pääses vanadekodusse. Peale vanadekodu organiseeriti veel nn. «vaestemajad», kus anti ainult tasuta korter, küte ja valgustus. Vanadekodud ja vaestemajad ei suutnud kõiki abivajajaid vastu võtta, sellepärast abistati puudustkannatajaid vajaduse korral ajutise toetusega hoolekande korras.

1938. a. oli Tartus 3 vanadekodu 384 hoolealusega ja 2 vaestemaja 154 inimesega. Kokku oli aga linnas registreeritud 995 abitarvitajat, s. o. ligi pooled jäid hoolekandetasutuste uste taha. Kõik abivajajad ei pääsenud ka linna hoolekande alatiste abitarvitajate nimekirja. Enamus pidi leppima ajutise toetusega või hoopis ilma toetuseta läbi ajama. Kui suur oli aga kõige enam taotletav alatine abi, seda iseloomustab hoolealuse toidupäev. Linna I vanadekodus maksis see 20,8 senti, II vanadekodus 25,5 senti ja «Tartu kodus» 24,5 senti. Samal ajal maksis leivakilogramm 20 senti. Võrdluseks võib märkida, et linna politseikoera päevaseks toidunormiks oli ette nähtud 26 senti!

Käesoleval ajal, seoses üldise pensioniseadusega, on invaliididekodude arv kodanliku aja omast väiksem. Linnale alluvad Tartu ja Tammistu invaliididekodud 135 kohaga. 1960. a. lõpuks tõuseb juurdeehituse arvel kohtade arv 200-ni. 1959. a. kulutati invaliididekodude ülalpidamiseks 856,4 tuhat rubla, s. o. ühe ülalpeetava kohta arvestatult 17,4 rbl. päevas.

Kuid NSV Liidus ei tehta suuri kulutusi mitte ainult sotsiaalkindlustuse väljamaksmiseks. Iga aastaga suurenevad summad, mis kulutatakse töötajate ja nende perekonnaliikmete varustamiseks sanatooriumide, puhkekodude, turismi- ja pioneerilaagrite tuusikutega. Võrdluseks võib märkida, et kodanlikul ajal oli tavalisel töötajal majanduslikult võimatu veeta oma puhkust Pärnu või Narva-Jõesuu kuurortides.

Käesoleval seitseaastakul suurenevad sotsiaalkindlustuse väljamaksed veelgi. Pensioni alammäär tõuseb praeguselt 300 rublalt 400 rublale 1963. a. ja 450—500 rublale 1966. aastaks.

KULTUURIELU SAAVUTUSI

ÜLDHARIDUSLIKUD JA ERIALASED KOOLID

Tartu koolivõrk oli välja kujunenud juba kodanliku korra algaastaiks. Kodanliku korra tingimustes hiljem algkoolide arv langes (1924. aastal 21, 1934. aastal 17 algkooli). Õpilaste arv Tartu üldhariduslikes koolides seoses elanikkonna kasvuga Tartus küll tõusis, kuid klassikomplektide arv jäi samaks, mistõttu halvenesid õpetamistingimused.

1940. aasta revolutsioonilised sündmused tõid kaasa õpilaste arvu kasvu. Koos sellega tõusis ka klassikomplektide arv. Õppe- ja kasvatustöö sisuline külg rajati uutele, kommunistliku ideoloogia põhiprintsiipidele. Arenes hoogus komsomoli- ja pioneeritöö.

Tohutuid kahjusid tõi hariduselule fašistliku okupatsiooni periood. Sõjatules hävisid või said raskesti kannatada üksteist koolimaja, paljud kooliraamatukogud ja hulgaliselt koolidele vajalikku inventari. Vähe säilis endisest õpetajate kaadrist. Puudus igasugune ülevaade koolikohustuslike laste kohta. Kogu tööd tuli alustada otsast.

Energilise ja ennatsalgava töö tulemusena jõuti juba 1944. aasta oktoobris nii kaugele, et esimesed koolid võisid avada oma ukсед. Novembris rakendati tööle 5 keskkooli, 7 seitsmeklassilist kooli ja üks õhtukeskkool. Klassikomplekte oli kokku 146.

Enamik koolidest loodi varem tegutsenud alg- ja keskkoolide baasil. Koolivõrku täiendati uute koolide asutamise näol järgmistel aastatel. Alates 1945/46. õppeaastast alustas tegevust Tartu 8. 7-klassiline Kool. Teise uue seitsmeklassilise koolina rajati 1947. a. Tartu 9. 7-klassiline Kool. Tööd alustasid ka täiesti uut tüüpi õppeasutused — töölisnoorte koolid. Neist rajati sõjajärgsel viisaastakul 1. ja 2. töölisnoorte keskkool. 1950/51. õppeaastaks oli üldhariduslike koolide üldarv Tartu linnas kasvanud juba 16-ni.

Viiendal viisaastakul suurenes keskkoolide arv praeguse 6. keskkooli loomisega ühe võrra ning klassikomp-

lektide arv kõigis üldhariduslikes koolides kokku tõusis viisaastaku lõpuks 247-ni. Üha rohkem hakkas tunda andma ruumikitsikus, mida suutis ainult osaliselt leevendada uue keskkoolihoone valmimine Puiestee tänavas.

Hoogsaks arenguperioodiks Tartu üldhariduslikele koolidele oli kuues viisaastak. Juhindudes NLKP XX kongressi direktiividest pühendasid kohalikud haridusorganid suurt tähelepanu keskkoolide võrgu edasisele laiendamisele. 1957. a. loodi kaks uut — 7. ja 8. keskkool. Samuti loodi uus vene õppekeelelega seitsmeklassiline kool. 1957. a. hilissügisel valmis 8. keskkooli hoone Tähe tänavas. Ruumikitsikust aitas mõnevõrra vähendada ka I. Mitšurini tn. 28 asuva koolihoone tagasiandmine üldhariduslike koolide kasutusse. Ruumide olukorra paranemise kõrval on tugevnenud ka majanduslik baas. Rea koolide juures on ühiselamud, kasvas õppevahendite hulk. Positiivseks saavutuseks tuleb lugeda seda, et õppevahendite valmistamisele on maksimaalselt kaasa tõmmatud ka õpilasi.

Normaalseks õppetööks on loodud kõik tingimused. 1959/60. õppeaastal töötasid Tartus 8 keskkooli, 6 seitsmeklassilist ja 2 töölisnoorte keskkooli kokku 300 klassikomplektiga, mis on üle kahe korra rohkem kui 1944. a.

Ka õpilaste arv on kasvanud. Seda iseloomustavad järgmised andmed:

Õppeaasta	Õpilaste üldarv üldhariduslikes koolides
1944/45	4766
1950/51	7457
1954/55	8541
1958/59	9194
1959/60	9301

Veelgi suurem on juurdekasv töölisnoorte keskkoolides. 1946/47. õppeaastaga võrreldes oli 1959/60. õppeaastaks õpilaste arv kasvanud 260-lt 850-le. Seega õppis 1959/60. õppeaastal Tartu üldhariduslikes koolides 10 151 õpilast.

Kuni 1960. aastani on Tartu keskkoolid küpsustunustusega ellu saatnud üle nelja tuhande noore. Lõpetajaid on andnud I keskkool — 849, II — 1186, III — 914, IV — 761, V — 539, VI — 52 ja VIII keskkool — 43. Võrreldes kodanliku perioodiga on nõukogude Tartu keskkoolides lõpetajaid poolteist kuni kaks korda rohkem.

Sedasama võib öelda ka seitsmeklassiliste koolide kohta. Ka siin on iga-aastane lõpetajate arv tunduvalt suurem omaaegsest 6-klassilise algkoolikursuse lõpetajate omast.

Suurt tööd on tehtud õpetajatega. 1944. a. sügisel tuli õpetajate kaader komplekteerida üsna rasketes tingimustes. Polnud küllaldaselt vastava kvalifikatsiooniga inimesi. Õpetajateks kinnitati seetõttu esialgu terve rida pedagoogikutseta või mitteküllaldase ettevalmistusega isikuid. Õpetajate arvu kasvust annavad ülevaate järgmised andmed:

Õppeaasta	Õpetajate arv kesk- ja seitsmeklassilistes koolides
1951/52	365
1954/55	440
1959/60	523

Märkimisväärne on edasimineku õpetajate kvalifikatsioonis. 523 õpetajast 1959/60. õppeaastal oli kõrgema haridusega — 247, õpetajate instituudi lõpetanuid — 116, kesk-pedagoogilise haridusega 160. Nendest õppis edasi 72 inimest. Üle 25-aastase pedagoogilise staažiga oli 7% õpetajatest, alla 5-aastase staažiga 22%. Suur osa õpetajatest on seega vastava kvalifikatsiooniga ja neil on vajalikud kogemused edukaks õppe- ning kasvatustöök.

Sõjajärgsel perioodil, kasutades 1940/41. õppeaasta kogemusi, korraldati ümber ka koolide sisuline töö. Muudatused toimusid õppeprogrammides. Püüti igati kindlustada, et õpilased saaksid hea ettevalmistuse nii õppeainetes kui ka ideelis-poliitilise teadlikkuse alal. Esimesel sõjajärgsetel aastatel oligi koolitöös põhiliseks probleemiks ideoloogiline kasvatustöö. Vajaliku teoreetilise baasi saamiseks astusid õpetajad marksismi-leninismi õhtuülikooli. Ainult 1949. aastal lõpetasid õhtuülikooli 179 linna õpetajat. Eesmärgil parandada kasvatustööd suunas ELKNU Keskkomitee omalt poolt igasse keskkooli komsorgi, kelle ülesandeks oli komsomolitöö juhtimise kõrval suunata kogu kooli poliitilist kasvatustööd. Lähtudes partei Keskkomitee 1946. aasta otsustest ideoloogilise töö kohta parandati tunduvalt õppeprotsessis tehtavat kasvatustööd, eriti aga mitmesuguste õpilasingide tegevust.

Edusammud ideoloogilise kasvatamise alal ei tähendanud veel eesmärgi täielikku saavutamist. Võitlus

õppetöö sisulise taseme eest jätkus. Kerkisid üles uued probleemid. Üheks tähtsaks probleemiks on polütehnilise hariduse sisseviimine, milleks andis suuna partei XIX kongress. Esialgult tegeldi sellega rohkem teoreetiliselt. Viimastel aastatel on leidnud see ka aktiivset praktilist rakendamist. Eriti tähtsat osa etendab selles NSV Liidu Ülemnõukogu seadus «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning haridussüsteemi edasiarendamisest NSV Liidus». Polütehnilise õpetuse sisseviimiseks on paljude koolide juurde rajatud õppetöökodasid, -kabinette, -katseaedu ja mitmesuguseid praktilise töö klasse. Palju on innustanud sellised üritused, nagu ülelinnaline näitus teemal «Polütehniism koolis». On toimunud mitmed õpilaste konverentsid, näiteks konverents I keskkoolis teemal «Tehnika uusimad saavutused», III keskkoolis — «Elekter inimkonna teenistuses», «Taimed, loomad ja inimene» jm. Koolides tegutsevad osavate käte ringid nooremale ja tehnikaringid vanemale astmele.

Ka õppetöö vormid on muutunud mitmekesisemaks. Korraldatakse ekskursioone ja õppematku tehastesse, kolhoosidesse ning sovhoosidesse. Polütehnilisele haridusele aitavad kaasa eeskujulikud kooliaiad, mis on muutunud loodusteaduse õpetamise lahutamatuks osaks. Vanemad klassid praktiseerivad suvel kolhoosilaagrites. Ürituse algatajaks oli 1956. a. suvel III keskkool, kellele järgnesid teised keskkoolid. Kuid kõik see on alles kooli ja elu sidemete tugevdamise algus.

Tartus töötab ka rida kesk-eriõppeasutusi ja erialaseid kooli. Nende arv ja spetsiaalsus on korralduslikult muutunud. Kõik see on toimunud kooskõlas kiiresti areneva rahvamajanduse vajadustega.

Endise Tartu Kommertskooli baasil alustas 1944. a. sügisel tööd Tartu Majandustehnikum. 1. septembril 1945. a. muudeti kool Tartu Arve-Plaanindustehnikumiks. Kooli lõpetanud omandasid kas raamatupidaja, planeerija või statistiku kvalifikatsiooni.

1948. a. sügisest reorganiseeriti kool Tartu Ehitustehnikumiks, töötades selle nimetuse all kuni 1. septembrini 1957. a.

Tartu Kohaliku Tööstuse Tehnikum alustas mitmete eriharudega tööd 1944. a. sügisel endise Tartu Naiskutsekooli baasil. 1947. a. viidi tehnikum üle keemiaerialale ja hakkas ette valmistama laborante. 1951. a.

muudeti ta Tartu Vedelkütte Tehnikumiks. Sellisena töötas kool kuni üleviimiseni Kohtla-Järvele 1953. a.

1944. aasta sügisel asutati Tartu Industriaaltehnikum nelja eriharuga. 1949. a. reorganiseeriti see Tartu Elektromehhaanika Tehnikumiks, kus jäid töötama kolm osakonda. 1951. a. rajati elektromehhaanika tehnikumi baasil Tartu Raudteetranspordi Tehnikum. Sama aasta sügisel hakati vastu võtma õpilasi vagunimajanduse organiseerimise ja raudtee ekspluatatsiooni erialale.

Kuni 1960. aastani on Tartu Raudteetranspordi Tehnikum välja lasknud 676 spetsialisti.

Vanimaks kesk-eriõppeasutuseks Tartus on Tartu Pedagoogiline Kool. Tema eelkäijaks on 1828. a. loodud Tartu Õpetajate Seminar. Õpetajate seminarina töötas kool nii 1940/41. õppeaastal kui ka esimestel sõjajärgsetel aastatel. Ajavahemikus 1947.—1955. a. reorganiseeriti seminar õpetajate instituudiks, kus valmistati ette seitsmeklassiliste koolide õpetajaid. Kõrvuti statsionaarse osakonnaga töötas ka kaugõppeosakond. Õppeasutus laskis välja 1766 õpetajat, neist 719 kaugõppe teel. 1955. a. organiseeriti õpetajate instituudi baasil pedagoogiline kool, kus keskkoolilõpetanuile antakse algkooliõpetaja kutse.

1944. a. alates töötab Tartu Muusikakool, valmistades ette keskhariidusega muusika-alast kaadrit. Kooli lõpetanud võivad jätkata õpinguid NSV Liidu kõrgemates muusikaõppeasutustes. Koolis on klaveri-, keel-, puhkja rahvapilli-, laulu- ning koorijuhtimise erialad. Nõukogude korra ajal on Tartu Muusikakool andnud 253 lõpetajat. 1960. aastal õpib koolis 145 õpilast. Muusikalase koolina töötab Tartus ka 1949. aastal loodud laste muusikakool. Ka laste muusikakooli pere on küllalt arvukas. Praegu õpib koolis ligikaudu poolteistsada õpilast.

Keskhariidusega meditsiinilist kaadrit valmistab ette Tartu Meditsiiniline Keskkool. Koolis on velskrite, akušööride, hambaarstide, sanitar-velskrite ja velsker-laborantide osakond. Õpilasi on ligi 250. Kooli on seni lõpetanud mitmesugustel erialadel kokku 2470 õpilast.

Kunstialast kaadrit laseb välja Tartu Kujutava Kunsti Kool, mis asutati 1951. aastal. Koolil on 4 osakonda: joonistamise ja joonestamise õpetajate, skulptuuri, teatri-dekoratsiooni ja puitehistöö osakond. Oma tegevuse

vältel on kool andnud 77 lõpetajat. Õpilasi on 1960. a. koolis 145. Tartu Laste Kunstikool, loodud 1957. aastal, on alles arenemisjärgus. Koolis õpib praegu 28 õpilast.

Eriõppeasutustest asuvad Tartus veel pimedate kool-internaat ja kuulmishäiretega laste kool-internaat, kuhu on koondatud vastavate terviseriketega lapsed kogu Eesti NSV-st. Peale selle töötab Eesti NSV Tervishoiu-ministeeriumi liinis Tartu Laste Luu- ja Liigese Tuberkuloosi Sanatooriumi Keskkool, kus õppetöö toimub paralleelselt raviga.

Tööjõureservide süsteemis nimetagem Ehituskooli nr. 13 ja Põllumajanduse Mehhaniseerimise Tööstuskooli nr. 3, mis annavad vastavalt erialale kutseharidusliku ettevalmistuse.

Ka eriõppeasutuste õppekasvatustöö tase on pidevalt tõusnud, tugevnenud õppejõudude kaader, täiustunud inventar. Kvalifitseeritud kaadri ettevalmistamise teel aitavad need õppeasutused vahetult kaasa rahvamajanduse arendamise grandioosete plaanide täitmisele.

Nii üldhariduslike kui erialaste koolide sisulise töö korraldamisel on väga palju andnud vanemate vennasvabariikide kogemused. Tähtsaks stiimuliks on olnud vabariiklikud üritused — koolinoorte kunstilise isetegevuse ja omaloomingu ülevaatused, spartakiaadid jne. Tartu koolides on isetegevus olnud suhteliselt kõrgel tasemel. Juba 1946. aastal II vabariiklikul koolinoorsoo olümpiaadil saavutasid Tartu noored häid tulemusi. Väga edukalt esinesid õpetajate seminari kollektiivid ja üksikesinejad (K. Tennosaar, J. Koha jt.), samuti teiste koolide esindajad (V. Murumaa III keskkoolist jt.). Nendest traditsioonidest on Tartu koolinoorsugu kinni pidanud kuni tänaseni.

Kasvatustöö üheks konkreetseks näitajaks on kommunistlike noorte ja pioneeride arv. 1945. aasta sügisel oli ainult IV keskkoolis üle 10-liikmeline komsomoliorganisatsioon. Komsomoli read kasvasid küllalt kiiresti. Kui näiteks 1945. a. lõpul oli Tartu I Keskkoolis arvel ainult 4 kommunistlikku noort, siis 1946. aasta aprillis oli organisatsioon kasvanud juba 30-ni. Analoogiline oli olukord teisteski keskkoolides. Komsomoliorganisatsioonid kujunesid varsti tõeliseks abiliseks õppekasvatus- ja ideoloogilises töös noorte hulgas. Käesoleval ajal on

kõikides koolides tugevad pioneeri- ja komsomoliorgani-
satsioonid. 1960. aasta alguseks oli üldhariduslikes koo-
lides 568, kesk-eriõppeasutustes 584 ja tööstuskoolides
142 kommunistlikku noort. Pioneeride arv Tartu koolides
oli 2790.

Paralleelselt koolidega tegutsevad mitmesugused
koolivälise kasvatustöö asutused.

Suurimaks neist on Tartu Pioneeride Maja (asutatud
1947. a.). Pioneeride maja suunab pioneeride isetegevust
ja kasvatab neid väljaspool otsest koolitööd, kuid
tihedas kontaktis õpetajaskonnaga. Pioneeride maja töö
on näidanud pidevat tõusutendentsi. Kui 1947/48. õppe-
aastal tegutses selle juures ainult 8 ringi 110 pionee-
riga, siis 1959/60. õppeaasta alguseks tõusis ringide
arv 17-le, kus on üle tuhande lapse.

Suuremaid saavutusi on pioneeride majal kunstilise
isetegevuse alal. 1956/57. õppeaastal lavastati laste oma-
loominguline muusikaline näidend «Pöial-Liisi», mis võeti
soojalt vastu ja esitati vabariiklikul festivalil Tallinnas.
Tunnustust on leidnud samuti keelpilliorkester, rahva-
tantsuring, laste- ja mudilaskoor, aviomudeliste ja
auto-motoalane töö jne.

Pioneeride maja noortel konstruktoritel on kibekiire.

Keerleme, veerleme, rõõmust tantsu tantsime...

Teiseks ulatuslikumaks koolivälise kasvatustöö asutuseks on Noorte Naturalistide Jaam (asutatud 1953. a.). Selle ümber on koondunud bioloogia- ja aiandusalaste huvidega õpilased. Vastavates ringides täiendavad nad oma teadmisi, korraldavad katseid, valmistavad õppevahendeid jne. Tartu noori naturaliste on tunnustatud ka üleliidulistel näitustel.

Noorimaid klassiväliseid asutusi on lastepark (asutatud 1945. a.) ja lastestaadion (asutatud 1957. a.). Mõlemad on rakendatud laste kultuurilise ja sportliku kasvatuses teenistusse.

Tähtsaks lüliks tulevase põlvkonna kasvatamisel on lasteaiad. Esimestel sõjajärgsetel aastatel kasutati lasteaedu suhteliselt tagasihoidlikult. 1944. a. oktoobris avati linnas viis haridusosakonnale alluvat lasteaeda rohkem kui kahesaja kohaga. Neist kasutati umbes 50%. 1945. a. tekkis vajadus eraldada üks lasteaed haigete kopsunäärmetega lastele. Selleks reorganiseeriti IV lasteaed, muudeti Tartu Sanatoorseks Lasteaiaks ning töötab praegu ööpäevasena. Peagi aga ei suutnud olemasolevad lasteaiad rahuldada vajadusi. Arvestades seda avati

«Lugemistund» Tartu I Väikelastekodus.

1946. a. VI lasteaed 50 kohaga, kuna III lasteaeda laiendati 25 koha võrra. Et võimaldada vanemal, kes töötasid linna tehastes ja käitistes öövahetustes, häireteta tootmistööst osa võtta, organiseeriti ööpäevased rühmad. Ajavahemikus 1952.—1954. a. laiendati II ja III

lasteaeda, kumbagi 50 koha võrra. Järgnevatel aastatel loodi juurde veel kolm lasteaeda kaheksa kohaga. Haridusosakonnale alluvate kõrval töötab kuus asutuste ja käitiste lasteaeda ligi kolme ja poolesaja kohaga. 1960. aastaks oli linnas kokku 15 lasteaeda kaugelt üle üheksasaja kohaga. Ka see ei rahulda praegusi vajadusi ning lähema kolme aasta jooksul (1961—63) on planeeritud käiku lasta veel kolm lasteaeda.

Eeloleval perioodil tehakse haridusvõrgus mitmeid olulisi muudatusi. Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu seadusele «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning haridussüsteemi edasiarendamisest NSV Liidus» toimub 3—5 aasta jooksul üleminek uuele haridussüsteemile, mis näeb ette kasvava põlvkonna õpetamise ühendamist tootliku tööga ettevõtetes, kolhoosides ja sovhoosides.

Noored saavad edaspidi praktilise tööskuse teatud alal, mis annab neile võimaluse lülituda pärast keskkooli lõpetamist aktiivsele ühiskondlikult vajalikule tööle.

Vastavalt linna koolide reorganiseerimise perspektiivplaani muudetakse alates 1962. a. senised seitsmeklassilised koolid kaheksaklassilisteks polütehnilisteks mittetäielikeks keskkoolideks. Senised keskkoolid reorganiseeritakse aastatel 1959—1964 üldhariduslikeks polütehnilise tootmisõpetusega töökeskkoolideks järgmiste profiilidega. I keskkool spetsialiseerub ehitus- ja remonttööde ning elukondliku teenindamise ja õmbluse erialal; II keskkool naha- ja jalatsitööstuse, ehitusmaterjalide, tekstiilitööstuse, autotranspordi ja sanitaartechnilisel erialal; III keskkool aparaadiehituse, keraamika ja aianduse; IV keskkool aparaadiehituse, ehituse ja toiduainetetööstuse; VII keskkool autoremondi, kaubanduse ning arve- ja raamatupidamise ja VIII keskkool aparaadiehituse, toiduainetetööstuse ja mööblivalmistamise erialal.

Kõikidel koolidel on kindlad praktikabaasid.

Samuti näeb perspektiivplaan ette ühe uue töölisnoorte keskkooli avamist ja töölisnoorte koolide muutmist vahetustega töötavateks koolideks. Edasi reorganiseeritakse kutsehariduse võrk ja rajatakse uusi kutsekoole. Seitseaastakul ehitatakse Tammelinna 1040 kohaga keskkoolihoone, internaatkooli hoone 330 õpilasele, juurde- ja pealeehitamise teel laiendatakse rea koolide õppebaase, eriti õppetöökodasid (II, V, VI, VII, VIII keskkool, X

ja XII 7-klassiline kool). Haridusvõrgule eraldatakse seitseaastakul kapitaalrahastusteks 26,9 miljonit rubla.

XI 7-klassilises koolis on hästi korraldatud polütehniline õppus.

Sellest üldhariduslike koolide ehitamiseks 8, internaatkoolide õppekorpuse ehitamiseks 7, ühiselamute ehitamiseks 5,5 ja lasteaedade ehitamiseks 6,4 miljonit rubla.

KÕRGEMAD ÕPPEASUTUSED

Vanimaks kõrgemaks õppeasutuseks Eesti NSV-s on Tartu Riiklik Ülikool. Esimese imperialistliku maailmasõja eel oli Tartu Ülikool Venemaa üheks tuntumaks teadusliku uurimistöö keskuseks. Hiljem, kodanliku Eesti perioodil, langes ülikooli tähtsus teadusliku töö alal. Kodanliku Eesti kahe aastakümne kestel kasvas ülikool põhiliselt kodanlusele kuulekat kaadrit.

Kodanliku vabariigi viimastel aastatel õppis ülikoolis pisut alla kolme tuhande üliõpilase. See pole võrreldav Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilaste praeguse arvuga, sest kodanlikus ülikoolis oli üliõpilaste voolavus väga suur. Igal aastal lahkusid ligikaudu pooled üliõpilased lootuses järgmistel aastatel tagasi tulla. Ka oli väga kõrge üle normaalaja õppijate protsent. Nii õppis 1939. a. üle normaalaja 43,4% üliõpilaste koguarvust. Kehvematest perekondadest pärinevate noorte rõhuv enamik võis ülikoolis õppimisest ainult unistada. 1939/40. õppeaastal said stipendiumi 92 inimest, kusuures selle suurus oli kolmeastmeline: 150, 100 ja 75 krooni aastas. Õppemaks oli samal ajal 150 krooni.

Kodanlik ülikool ei olnud oma vaadete poolest ühtne. Teravad klassivastuolud peegeldusid ka siin. Suuremates kommunistide-vastastes protsessides anti kohtu alla mitmeid üliõpilasi, paljud võtsid osa tolaaegsete progressiivse suunaga organisatsioonide tegevusest. 1940. a. suvekuudel andis ülikool oma kasvandike hulgast rohkesti töötavale rahvale ustavat kaadrit (I. Kruus, A. Uibo, A. Veimer, H. Haberman, O. Sepre ja paljud teised).

1940. aasta tõi kaasa põhjalikud ümberkorraldused ka kõrgema hariduse alal. Lõpetati usuteadlaste ettevalmistamine, üliõpilasseltsid ja korporatsioonid saadeti laiali. Töö viidi kindlate õppeplaanide alusele. Erialade järgi loodi kateedrid, võeti juurde täiendavalt õppejõude, organiseeriti uute ainete õpetamine. Kõrgem haridus muutus kättesaadavaks ka majanduslikult kehvematele

noortele. Rõhuv enamus üliõpilastest vabastati õppe- maksust. 1940/41. aasta kevadel maksti stipendiumi 634 üliõpilasele. Alustasid tegevust partei-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioon.

Kõik suurepärased kavad ja perspektiivid purustas fašistlik okupatsioon. Sõjas hävines 19 ülikoolile kuuluvat hoonet, rääkimata muudest tõsistest kahjustustest. Fašistlikud võimumehed tegutsesid Eestis kõrgema hariduse likvideerimise suunas. Sõja ajal langes palju välja nii õppejõudude kaadrist kui ka üliõpilastest. Juba okupatsiooni esimestel päevadel mõrvati üheksa õppejõudu, palju arreteeriti. Ülikooli osaliselt töötama hakanud teaduskondades tehti mitmesuguseid «natslikke» ümberkorraldusi. Kasvatustöö allutati fašistliku propaganda huvidele.

Pärast Tartu vabastamist algasid otsekohe ettevalmistused õppetööks Tartu Riiklikus Ülikoolis. Tänu partei ja valitsuse igakülgsale abile ja toetusele suudeti seda alustada suhteliselt lühikese ajaga. Tartu Riikliku Ülikooli avaaktus toimus 17. novembril 1944. aastal.

Käesoleval ajal on ülikooli struktuur järgmine: 1. Õigusteaduskond (4 kateedrit); 2. Majandusteaduskond (3 kateedrit, rahandus- ja krediidi- ning kaubandusosakond); 3. Arstiteaduskond (28 kateedrit, ravi-, stomatoloogia-, farmaatsia- ja kehakultuuriosakond); 4. Ajaloo-Keeleteaduskond (11 kateedrit, ajaloo-, eesti keele ja kirjanduse, vene keele ja kirjanduse, võõrkeelte- ja bibliograafiaosakond); 5. Matemaatika-Loodusteaduskond (16 kateedrit, matemaatika-, füüsika-, keemia-, bioloogia-, geoloogia- ja geograafiaosakond).

Peale teaduskondade juurde kuuluvate kateedrite on veel viis üleülikoolilist kateedrit. Ülikool valmistab põhiliselt ette pedagooge, meditsiinitöötajaid, juriste ja majandusteadlasi.

Üliõpilaste arvult on Tartu ülikool vabariigis suurim. Vastavalt kasvavatele vajadustele kõrgema haridusega kaadri järele on kasvanud ka üliõpilaste, eriti kaugõppijate arv.

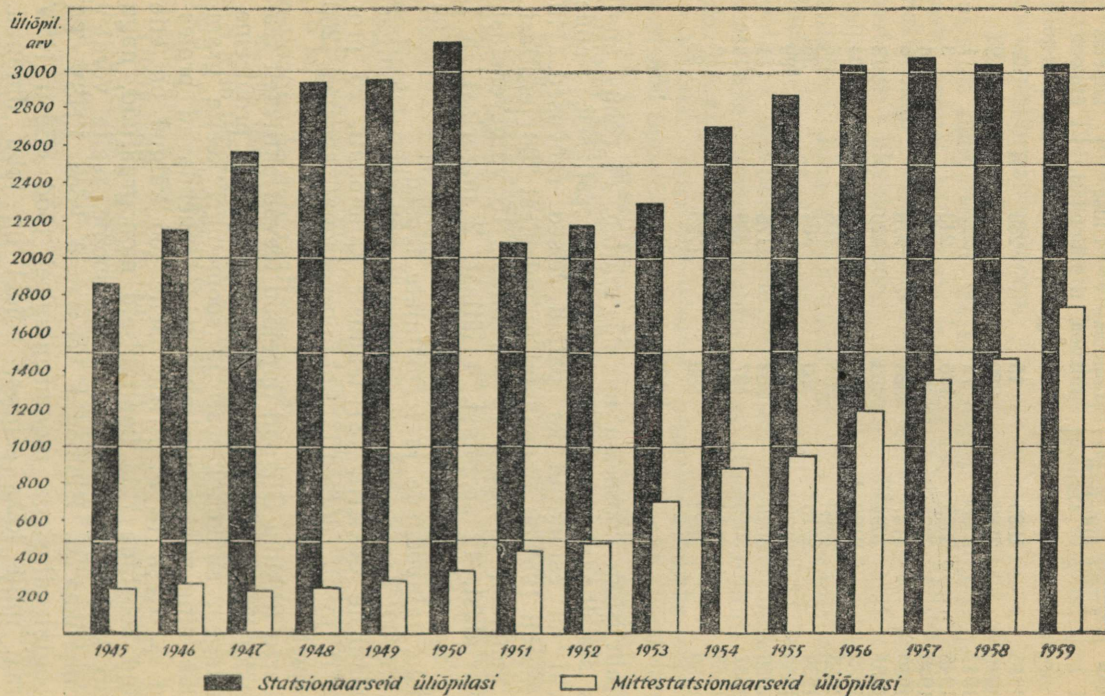
Aasta-aastalt rohkem on antud rahvamajandusele mitmesuguseid spetsialiste. Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilaste ja lõpetanute arv on sõjajärgsetel aastatel järgmine:

Aastad	Statsionaarne osakond		Kaugõppeosakond	
	Üldse üliõpilasi	Lõpetas ülikooli	Üldse üliõpilasi	Lõpetas ülikooli
1945	1829	15	238	—
1946	2162	230	260	2
1947	2595	72	222	1
1948	2939	126	243	3
1949	2936	469	278	4
1950	3147	336	315	9
1951	2094	492	420	18
1952	2189	386	456	44
1953	2300	328	708	46
1954	2718	359	884	36
1955	2870	382	924	89
1956	3096	382	1178	111
1957	3055	437	1339	114
1958	3034	499	1476	112
1959	3022	580	1726	95
Kokku	—	5093	—	684

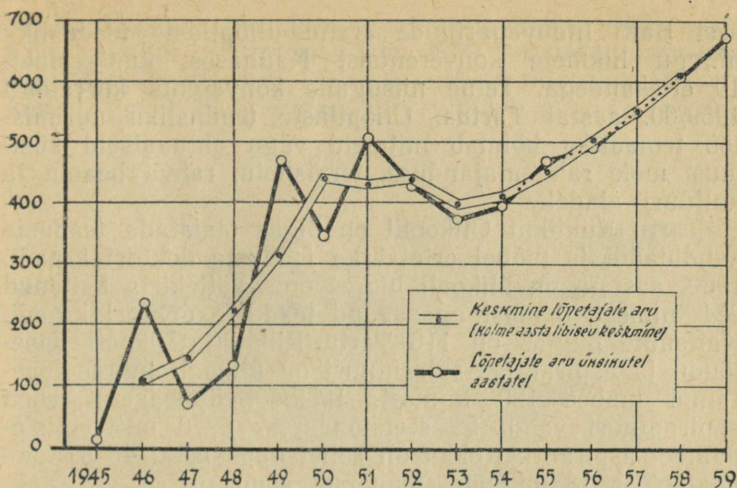
Rahvusliku koosseisu analüüs näitab, et rõhuv enamus statsionaarsetest üliõpilastest on eestlased. Nende kõrval on esindatud ka paljud teised rahvused. Nii näiteks oli 1958/59. õppeaastal üliõpilastest 2601 eestlast, 294 venelast, 48 juuti, 25 ukrainlast, 15 valgevenelast, 14 karjalast, 12 soomlast, 4 lätlast, 2 ungarlast ja 7 mitmesugustest teistest rahvustest. Kõik üliõpilased on tööliste, talupoegade ja teenistujate lapsed.

1959/60. õppeaastal oli õppejõude 399, nende hulgas 24 teaduste doktorit, 131 teaduste kandidaati, 25 professorit ja 67 dotsenti. Abi-õppepersonal koosnes 200 töötajast.

Tartu Riikliku Ülikooli õppejõud teevad aktiivselt teaduslikku tööd ja lahendavad suuri teaduslikke probleeme. Nimetagem siinkohal eesti ja soome-ugri keelte grammatika ning ajaloo uurimist, mida juhendavad professorid A. Kask ja P. Ariste. Selle töö käigus on ette nähtud koostada rida kapitaalseid monograafiaid, nagu «Eesti keele grammatika», «Balti-soome keelte võrdlev grammatika» jt. Bioloogid koostavad koos ENSV TA bioloogiateadlastega monumentaalset tööd «Eesti NSV floora», mille kaks esimest köidet on juba ilmunud. Võetakse osa kõigi Balti liiduvabariikide bioloogide ühise uurimuse «Baltimaade dendrofloora» koostamisest. Selle

Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilaste arvu muutumine 1945.—1959. a.
Üliõpilaste arvu vähenemine 1951. a. oli tingitud põllumajandusteaduskonna, metsandusteaduskonna ja loomaarstiteaduskonna üleminekust sel ajal loodud Eesti Põllumajanduse Akadeemia koosseisu.

Lõpetajate aru Tartu Riiklikus Ülikoolis 1945.—1959. a. (kokku statsionaarsed ja mittestatsionaarsed üliõpilased). (Lähteandmed vt. tabel lk. 85).

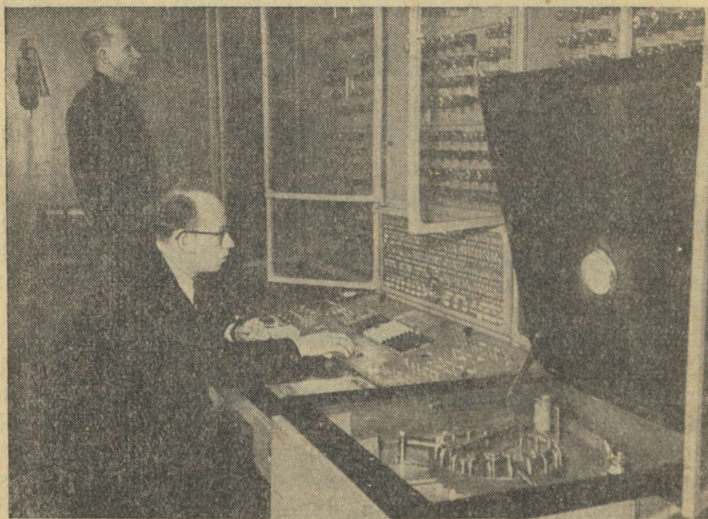
juhendajaks on professor A. Vaga. Luminestsentsialaste uurimustega paistab silma professor F. Klement. Märkimata ei saa jätta ka ülikooli keemikute poolt põlevkivi uurimist. Otsest praktilist tähtsust rahvamajanduse seisukohalt omavad üldise füüsika kateedri õppejõu A. Reineti konstrueeritud aparaadid õhu ionisatsiooni loomiseks ja mõõtmiseks. Neid juba kasutatakse meditsiinis, tööstuses ja põllumajanduses.

Tartu Riikliku Ülikooli teadlastel on tihedad sidemed Eesti NSV Teaduste Akadeemia institutidega, samuti Moskvast, Leningradist, Harkovist ja mujal NSV Liidus asuvate teaduslike asutustega. 1958. a. ilmus 5 ülikooli teadlaste artiklit Rumeenia, Ungari, Saksa Demokraatliku Vabariigi ja Prantsusmaa teaduslikes ajakirjades.

Teadusliku uurimistööga tegelevad ka üliõpilased, kellest ligi tuhat on koondunud teadusliku ühingu 60 ringi. 1959/60. õppeaastal lahendas konkreetseid teaduslikke probleeme ligi 700 üliõpilast. Kevadisele konkursile 1960. a. esitati 45 tööd, millest 30 said I auhinna. Alates 1948. aastast toimub igal aastal üliõpilaste teaduslik konverents. 1958/59. õppeaastal võeti osa esime-

sest Balti liiduvabariikide arstide-üliõpilaste teadusliku ühingu liikmete konverentsist Kaunases, kus esineti 10 ettekandega. Teine niisugune konverents korraldati 1959/60. aastal Tartus. Üliõpilaste teadusliku uurimistöö temaatika hõlmab mitmeid väga aktuaalseid küsimusi meie rahvamajanduse, tervishoiu, rahva heaolu ja kultuuri aladelt.

Tartu Riiklikul Ülikoolil on õigus omistada teaduste kandidaadi ja mõnel erialal ka teaduste doktori kraadi. 1960. aastani on ülikooli juures oma väitekirja kaitsnud 224 inimest, 6 neist on saanud teaduste doktori kraadi. Kaitsnute hulgas on 116 Tartu Riikliku Ülikooli õppejõudu ja aspiranti. Aspirantuuri on ülikooli juures lõpetanud umbes 120 inimest. 1959/60. õppeaastal võeti aspirantuuri vastu 22 statsionaarset ja 8 mittestatsionaarset aspiranti. Kokku oli sellel õppeaastal 45 statsionaarset ja 18 mittestatsionaarset aspiranti.

TRU arvutuskeskuses.

Suurt tähelepanu osutatakse Tartu Riiklikus Ülikoolis tulevaste eriteadlaste kasvatamisele marksismi-leninismi vaimus. Seda tööd juhivad ühiskondlikud organisatsi-

oonid. Ülikooli parteiorganisatsioon, kuhu 1945. aasta lõpul kuulus 17 inimest, on 1960. aastaks kasvanud ligi 200-liikmeliseks. Ülikooli komsomoliorganisatsiooni kuulub ligi 1700 üliõpilast. Suurt tähelepanu osutab üli-

Kivi kivi peale panid üliõpilased müüri,

ja peagi valmis TRU uus ühiselamu, kus ehitajad said endale nāgusad toad.

Juba viisteist aastat viljakat tööd on TRÜ rahvakunstiansambli seljataga.

kooli komsomoliorganisatsioon võitlusele õppe-kasvatustöö taseme tõstmise eest. Peamisteks on töökasvatuse probleemid. Üliõpilaste ühiskondliku töö silmapaistvaks saavutuseks on ülikooli staadioni ehitamine, uue ühiselamu rajamine, osavõtt Balti soojuselektrijaama ehitamisest, viljakoristamisest uudismaadel ja majal.

Tähtsal kohal on isetegevus. Ülikooli isetegevuslikesse kollektiividesse ja ansamblitesse kuulub praegu ligikaudu 800 üliõpilast ja õppejõudu. Silmapaistvalt on esinenud TRÜ ja EPA ühendatud üliõpilasmeeskoor ja TRÜ rahvakunstiansambel. Mõlemad on noorsoofestivallide laureaadid. Igal aastal toimuvad kunstilise isetegevuse ülevaatused, kus selguvad nii parimad organisatorid kui ka esinejad.

Meie vabariigi põllumajandusele kõrgema haridusega spetsialistide paremaks ettevalmistamiseks loodi 1951. a. Tartu Riikliku Ülikooli baasil Eesti Põllumajanduse Akadeemia, kus praegu on 5 teaduskonda: 1. Agronoomiateaduskond (6 kateedrit), 2. Zootehnikateaduskond (4 kateedrit), 3. Veterinaariateaduskond (6 kateedrit), 4. Põllumajanduse Mehhaniseerimise Teadus-

kond (5 kateedrit) ja 5. Metsanduse ja Hüdromelioratsiooni Teaduskond (6 kateedrit, metsamajanduse, metsatööstuse, hüdromelioratsiooni ja maakorralduse osakond).

Üldkateedreid on Eesti Põllumajanduse Akadeemias 4. Õppeasutuse lõpetanuile omistatakse õpetatud agroomi, zootehniku, veterinaararsti või inseneri kvalifikatsioon.

1958/59. õppeaastal õppis Eesti Põllumajanduse Akadeemias 1591 statsionaarset üliõpilast, neist 565 naist. Eesti rahvusest üliõpilasi oli 1417, venelasi 125, ukrainlasi 17, juute 16, soomlasi 7, teistest rahvustest 7. 1959/60. õppeaastal oli üliõpilasi 1524. Kõik üliõpilased on tööliste, talupoegade või teenistujate lapsed, kusjuures eriti suur on kolhoositalurahva osa.

1959. aastal lõpetas Eesti Põllumajanduse Akadeemia 344 üliõpilast. Kaugõppe teel õppis 1959/60. õppeaastal 660 üliõpilast, neist 33 lõpetas 1959. a.

Õppejõude on 170, neist kümmel on teaduste doktori ja 53-l teaduse kandidaadi kraad. Professoreid on 12, dotsente 24. Abiõppepersonali on 135 inimest, 49 neist kõrgema haridusega.

Veterinaariateaduskonna V kursuse üliõpilased operatsioonis.

Õppetöö kõrval teevad Eesti Põllumajanduse Akadeemia õppejõud intensiivselt teaduslikku tööd, lahendades vabariigi põllumajanduses suure praktilise tähtsusega probleeme.

Mullateaduse ja agrokeemia kateedri kollektiiv prof. O. Halliku juhtimisel uurib võimalusi väetiste kasutamiseks ja nende efektiivsuse tõstmiseks Lõuna-Eesti happelistel muldadel. Loomakasvatuse alal jätkatakse prof. A. Punga juhtimisel tööd Eesti NSV-s aretatavate põllumajandusloomade ja -lindude tõulis-produktiivsete omaduste ja konstitutsiooni täiustamiseks sihikindla valiku ning ratsionaalse üleskasvatamise teel.

Veterinaariateaduskonna õppejõud on rakendunud Eesti NSV-s esinevate põllumajandusloomade haiguste iseloomu uurimisele ja uute efektiivsete ravi- ning profülaktiliste meetodite väljatöötamisele. Mitmete teadlaste pingutused on suunatud põllumajandusloomade söötmise normide koostamisele.

Ainult 1958. aastal avaldati ajakirjanduses ja kogumikes 215 Eesti Põllumajanduse Akadeemia õppejõudude teaduslikku artiklit. 1960. aastaks on ilmunud 13 õppejõudude teaduslike tööde kogumikku. Teadusliku töö baasiks on Raadi õppe- ja katsemajand, Sootaga sovhoos ja katsemajand «Erika». Suur osa katsetest viiakse läbi kolhocsides ja sovhoosides.

Viljakat mõju Eesti Põllumajanduse Akadeemia õppejõudude teaduslikule tööle on avaldanud sidemed nii Eesti NSV kui ka vennasvabariikide teadlastega Moskvas, Leningradis, Kiievis, Riias, Vilniuses ja mujal.

Üliõpilaste teadusliku ühingu ringidesse kuulub 28% akadeemia üliõpilaste üldarvust. Uurimistöö temaatika on kõigis 26 ringis tihedalt seotud õppejõudude poolt lahendatavate teaduslike probleemidega. Möödunud õppeaastal uurisid üliõpilased väetiste ning ristikheina saagikuse ja haigusekindluse, Lõuna-Eesti mullastiku, loomade söötmise, kunstliku seemendamise ja teisi küsimusi. VIII üliõpilaste teaduslikul konverentsil 1960. a. kanti ette 147 tööd, neist 14 külalisettekannet. 1960. aastal esitati üliõpilaste poolt 22 auhinnatööd, millest I auhinna vääriliseks tunnustati 7. 1959. aastal premeeriti üliõpilaste teaduslike tööde üelinnalisel konkursil 10 üliõpilase tööd. Trükist ilmus ka esimene Eesti Põllumajanduse Akadeemia üliõpilaste teaduslike tööde kogumik.

*EPA vanemõpetaja V. Meeritsa konstrueeritud originaalne tõstuk.
töötamas.*

Akadeemia juures on seni kaitstud 25 dissertatsiooni, neist 14 oma õppejõudude poolt. Veterinaaria erialal on kaitstud 9 ja põllumajanduse erialal 16 dissertatsiooni. Akadeemias on praegu 8 aspiranti, kellest 6 lõpetab 1960. aastal.

Õppe- ja kasvatustöö suunamisel on tähtis osa akadeemia ligi sajaliiemisel parteiorganisatsioonil. Ka EPA üliõpilased harrastavad kunstilist isetegevust ning võtavad aktiivselt osa ühiskondlikult kasulikust tööst. Ühise töö tulemusena valmis EPA võimla, samuti võtsid üliõpilased arvukalt osa viljakoristamisest uudismaadel, ühiselamu ehitamisest jne.

Sõjajärgsetel aastatel oli Tartus veel kaks kõrgemat õppeasutust. 1947.—1955. aastani töötas Tartu Õpetajate Instituut. Instituudi loomisel oli üliõpilaste arv selles alla neljasaja, mis aga 1949/50. õppeaastal tõusis juba 807-ni. 1944.—1951. a. töötas ka Tartu Riiklik Kunstiinstituut.

Tartut nimetatakse õigusega nooruse ja üliõpilaste linnaks. Seda nimetust õigustab linn eriti sõjajärgsel perioodil. Üliõpilaste arv on pidevalt 7000 ümber.

TEADUSLIKUD ASUTUSED, ORGANISATSIOONID JA LOOMINGULISED LIIDUD

Enne 1940. aasta juunipööret oli teadusliku mõtte areng Tartus seotud peaaesjalikult ülikooliga. Teadusliku töö intensiivistamise eesmärgil organiseeriti 1940. aastal Tartu Riikliku Ülikooli koosseisus Teadusliku Uurimise Instituut. See likvideeriti fašistliku okupatsiooni perioodil. 1946. aastal loodi Eesti NSV Teaduste Akadeemia, mis pani aluse teadusliku uurimistöö hoogsale arenemisele ka väljaspool kõrgemaid õppeasutusi. Kuna esialgu töötasid paljud teadlased samaaegselt ülikoolis ja akadeemias, siis organiseeriti rida akadeemia instituute ja asutusi Tartus. Ka käesoleval ajal töötab Tartus mitu teaduslikku uurimisasutust.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Füüsika ja Astronoomia Instituut alustas oma tegevust 1946. aastal. Astronoomia-alase teadusliku uurimistöö kuulsad traditsioonid on välja kujunenud Tartu tähetorni ja selle omaaegse direktori akadeemik W. Struve tegevusest.

Füüsika ja Astronoomia Instituudis töötab käesoleval ajal kolm sektorit — astronoomia-, füüsika- ja atmosfäärifüüsika sektor, kokku 30 teadusliku töötajaga, kellest 2 on teaduste doktorid ja 15 teaduste kandidaadiid.

Astronoomiasektoris on viimasel ajal eriti edukas olnud stellaardünaamika alane töö. Silmapaistvad on tulemused komeetide ja väikeplaneetide uurimisel. Instituudi direktori akadeemik Kippereri uurimused tsefeliidide dünaamika, päikese, tähtede ja kosmiliste udude kiirgusprotsesside, eriti nn. kahefotoonsete protsesside alal ja päikese ning tähtede magnetväljade tekkimise küsimustes on tunnustatud kõigi maade teadlaste-astrofüüsikute poolt.

Geodeetide grupp uurib maakoore vertikaalseid liikumisi Eesti NSV territooriumi ulatuses. 1950. aastast peale hakati instituudis uurima ka teoreetilist füüsikat. Eksperimentaalfüüsikaga tegeldakse alates 1952. a., mil instituudi juurde loodi luminesentsilaboratoorium.

Luminestsentsi-alaseid töid juhendab selle ala tuntud spetsialist akadeemik F. Klement. Atmosfäärifüüsika sektor on instituudis alles kujunemisejärgus, kuid vaatamata sellele on ka siin saavutatud küllaltki olulisi tulemusi, eriti aktinomeetria alal. Instituudi teaduslikule tööle oli kõrgeks tunnustuseks, et Füüsika ja Astronoomia Instituut tunnistati 1957. a. 1. juulist esimese järgu teaduslikuks asutuseks.

Teiseks Tartus asuvaks teaduste akadeemia instituudiks on *Zoologia ja Botaanika Instituut*. Loodi see 1946. a. kodanliku korra ajal eksisteerinud bioloogia-alaste pisiinstituutide ühendamise ja nende töö ümberkorraldamise alusel.

Zoologia ja Botaanika Instituudi põhiülesandeks on eelkõige Eesti NSV loomastiku ja taimestiku uurimine. Looduslike varude rahvamajanduse käsutusse andmise, nende taastamise ja suurendamise eesmärgil uuritakse meie kalamajanduse bioloogiliste aluste väljatöötamist ning vabariigi metsade produktiivsuse tõstmise ja metsapindala laiendamise võimalusi.

Instituudis on käesoleval ajal zoologia-, botaanika-, metsa- ning hüdrobioloogiasektor, kus töötab kokku umbes poolsada teaduslikku töötajat, rida aspirante ja abipersonal. Kollektiivis on 2 bioloogiadoktorit (neist üks akadeemik) ning ligi kolmkümmend teaduse kandidaati. Rida teaduslikke töötajaid ja aspirante kaitsevad väitekirju 1960. aasta vältel. Suuri teeneid noorte teadlaste kasvatamisel on akadeemik H. Habermanil.

Zoologiasektori teaduslik töö keskendub Eesti maismaa ja sisevete fauna ning selle tähtsamate ja majanduslikult olulisemate esindajate uurimise ümber. Rahvusvahelise tunnustuseni on jõudnud zoologiasektori ornitoloogide rühma tegevus lindude fauna ning rände selgitamisel.

Botaanikasektor on arendanud nii geobotaanilist kui ka süstemaatilist-floristilist suunda. On lõpetatud vabariigi taimkatte kakskümmend aastat kestnud detailne kaardistamine — põhilised taimkattekaardi üldistused on juba tehtud ning selle alusel Eesti NSV taimkate rajoneeritud. Pidevalt on toimunud välitööd Eesti NSV rohumaa, soodel, luhtadel ja ka järvedel. Saadud andmeid on kasutatud reas teaduslikes töödes ning antud otseselt praktikute käsutusse.

Floristilis-süsteematiliste uurimistööde oluliseks eesmärgiks on 9-köitelise «Eesti NSV floora» väljaandmine, millest esimesed köited on juba akadeemik A. Vaga toimetusel ilmunud.

Metsasektori uurimistöö teema on olulisel kohal Eesti NSV soostunud metsade kasvukohatingimuste ning nende toodangu tõstmise teede uurimine.

Hüdrobioloogiasektor on instituudi noorim. Ta on asunud välja töötama Eesti NSV kalamajanduse bioloogilisi aluseid. Uuritakse nii meie siseveekogude faunat kui ka nende majandamist. Sektori töödest on lugejani jõudnud uurimuste erikogumik (1958) ja «Jõevähk Eesti NSV-s» (1958).

1958. a. septembris toodi ENSV Rahvamajanduse Nõukogu alluvusest instituudi koosseisu mereihüdroloogia laboratoorium. Laboratoorium uurib bioloogiliselt meie mere kalavarusid ja nende ratsionaalse kasutamise teid. Ta on eriti tihedas kontaktis vabariigi praktikute, tegelike kaluritega, korraldades oma teaduslikku aruandlustki sageli väljasõiduistungitena kalapüügipiirkondades. Käesoleval ajal ulatuvad laboratooriumi uurimisteked kuni Atlandi ookeani põhjaosani.

Teadusliku töö arendamise ja soodustamise eesmärgil on instituudi koosseisu arvatud ka Tartus asuv zooloogiamuuseum. Muuseum asutati 135 aastat tagasi Tartu ülikooli zooloogiakabineti näol. Ta on üks suurimaid Nõukogude Liidus. Muuseumi umbes 1000 m²-sel pinnal on esitatud rohkem kui 4000 eksponaati. Üldse sisalduvad fondkogud aga umbes 60 000 mitmesugust eksponaati. Muuseum peegeldab ühelt poolt teaduslikku tööd, teiselt poolt on ta selle baasiks.

Tartus töötab ka *Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituut*. Ka see instituut töötas algul Eesti NSV Teaduste Akadeemia süsteemis, kuid alates 1956. a. viidi ta parema organiseerimise huvides Eesti NSV Põllumajanduse Ministeriumi alluvusse. Instituut töötab tihedas koostöös Eesti Põllumajanduse Akadeemia vastavate teaduskondadega. Ta on loomakasvatuse-alase uurimistöö keskus vabariigis. Instituudi kollektiivi kuulub ligikaudu 200 töötajat, neist teaduslikke töötajaid koos abipersonaliga 80. Instituudis töötab 2 teaduse doktorit ja 14 teaduse kandidaati.

Instituudil on söötmise, tõuaretuse, veterinaaria, mehhaniseerimise ja ökonoomia osakond, veterinaar-bakterioloogia, keemia ja füsioloogia ning kunstliku seemenduse laboratoorium, kunstliku seemendamise jaamad Rakveres, Viljandis, Väimelas, Tallinnas, Toril ja Märjamaal ning seitse katsemajandit — Tähtvere katsebaas kolme majandiga, Vändra katsejaam Vändra rajoonis, Kurtna Linnukasvatuse Kontroll-Katsejaam Harju rajoonis, Tori Hobusekasvandus Vändra rajoonis ja Kehtna Seakasvatuse Katsejaam Rapla rajoonis.

Instituudi ülesandeks on uurida ja töötada välja Eesti NSV oludele vastav loomakasvatuse ratsionaalne süsteem ning teha teaduslikult ja majanduslikult põhjendatud ettepanekuid loomakasvatussaaduste toodangu suurendamiseks ja omahinna alandamiseks. Selle põhiülesande täitmiseks teeb instituut uurimusi kohaliku söödabaasi arendamise zootehniliste ja ökonoomiliste aluste väljatöötamiseks; kohalikul söödabaasil põhinevate põllumajandusloomade ratsionaalsete söötmissüsteemide, -tüüpide ja -viiside kujundamiseks; põllumajandusloomade ja -lindude tõulis-produktiivomaduste tõstmiseks; põllumajandusloomade haiguste profülaktika ja ravimeetodite väljatöötamiseks; loomakasvatussaaduste ökonoomseks tootmiseks; loomakasvatustlike ehituste ja tööde ratsionaliseerimiseks ning mehhaniseerimiseks ja loomakasvatussaaduste kvaliteedi tõstmiseks.

Ühtlasi on instituudi ülesandeks kujundada katsemajandid eeskujulikeks näidismajandeks ning kasvatada neis tõuloomi ja -linde müügiks kolhoosidele, sovhoosidele jt. majanditele.

Teaduslike asutustega, eriti Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituudiga on tiheidalt seotud *looduskaitse komisjon*. ENSV TA Looduskaitse Komisjon asutati vabariigi looduskaitsealast tegevust juhtiva organina 1955. a. Komisjon on komplekteeritud ühiskondlikus korras mitmete asutuste ja erialade esindajatest. Praegu on tal paarkümmend alatist liiget. Komisjon on põhiliselt lõpetanud vabariigis looduskaitset vajavate objektide ja alade arvelevõtmise ning kirjeldamise, mille kohta hiljuti ilmus trükist «Looduskaitse teatmik». Suurt tööd on tehtud looduskaitse-alaste seadusandlike abinõude ettevalmistamisel ja ellurakendamisel.

Tartu on alati silma paistnud oma mitmesuguste teaduslike ühingute ja seltside poolest. Kodanliku perioodiga võrreldes on nende arv mitmekordistunud. Kasvu põhjustas see, et Tartus töötab palju üleliiduliste teaduslike organisatsioonide osakondi ja seksioone.

Üheks tähtsamaks Tartu teaduslikuks seltsiks on *Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuv Loodusuurijate Selts*. Selts asutati juba 1853. a., olles seega üheks vanimaks asutuseks meie praeguse teaduste akadeemia süsteemis. Seltsil on suuri teeneid Baltimaade loodusteaduse ajaloo uurimisel. Seltsi presidendiks oli rida aastaid maailmateaduse üks suurkujusid — akadeemik K. E. Baer. Käesoleval ajal on selts koondanud enda ümber kõige laiemad bioloogide ja loodusesõprade ringkonnad.

Veel töötavad Tartus ftisiaatrite teaduslik ühing, akušööride-günekoloogide teaduslik ühing, muusikateaduslik ring, farmatseutide teaduslik selts ja arstide teaduslik selts. Peale selle asuvad Tartus järgmiste ühingute ja seltside osakonnad või seksioonid: ENSV Vabariiklik Kirurgide Ühing, ENSV Vabariiklik Arstide-Stomatoloogide Teaduslik Ühing, Eesti Füsioloogia Selts, Eesti Vabariiklik Anatoomide, Histoloogide ja Embrüoloogide Ühing, ENSV Terapeutide Teaduslik Ühing, Vabariiklik Pediaatrite Teaduslik Ühing, ENSV Oftalmoloogide Teaduslik Meditsiiniline Ühing, ENSV Teaduslik Farmatseutiline Ühing, Üleliiduline Astronoomia ja Geodeesia Ühing, Üleliiduline Botaanika Ühing, D. M. Mendelejevi nim. Üleliiduline Keemia Ühing, Aianduse ja Mesinduse Selts, Üleliiduline Biokeemia Ühing, Eesti Geograafia Selts, Üleliiduline Psühholoogia Selts, Akadeemiline Emakeele Selts, Eesti Vabariiklik Neuropatoloogide ja Psühhiaatrite Vabariiklik Selts, Eesti Farmakoloogide ja Füsioloogide Selts, Üleliiduline Patologoanatomide Selts, ENSV Endokrinoloogide Vabariiklik Selts, ENSV Dermatoloogide Teaduslik Selts, Üleliidulise Mullateadlaste Seltsi Eesti filiaal jt.

Noorte kirjanike, kunstnike ja heliloojate kasvatamisel ja kogu loomingulise töö tugevdamisel on suur osa loomingulistel liitudel. Kuna Tartusse on koondatud küllalt palju vabariigi loomingulisi jõude, on Tartus loodud vabariigi tähtsamate loominguliste liitude osakonnad.

EN Kirjanike Liidu Tartu osakond loodi Tartus 1944. a. septembris. Oma tegevuse esimestel aastatel tuli peamine tähelepanu pühendada sotsialistliku realismi tutvustamisele ja juurutamisele. Ühtlasi hakati kohe noori autoreid abistama ja koondama. Sel eesmärgil loodi 1947. a. osakonna juurde noorte autorite sektsioon, mis 1949. a. reorganiseeriti Tartu Noorte Autorite Koondeiseks. Sinna kuulub praegu 28 noort autorit. *EN Kirjanike Liidu Tartu osakonna* liikmed on pidevalt tutvustanud oma loomingut linna töötajatele. Eriti on loominguline aktiivsus tõusnud viimastel aastatel. Suurenenud on ka liikmeskond, ulatudes käesoleval ajal 19-ni. Oma loomingulise aktiivsusega on silma paistnud A. Kaal, F. Kotta, L. Kompus, E. Rängel, L. Hainsalu, P. Haavaks jt.

Tartul kui ülikoolilinnal on tähtis koht ja eeldused kirjandusteaduse ja -teooria arendamisel. Sel alal on aktiivselt tegutsenud kirjandusteadlased ja kriitikud K. Taev, J. Feldbach, K. Alttoa, J. Peegel, O. Utt jt. Lähemal aastail võib loota osakonna liikmeskonna tunduvat juurdekasvu noorte kriitikute ja teadlaste näol.

Viimaseil aastail ilmnenu loominguaktiivsuse tõus ja kirjandusliku kaadri tunduv juurdekasv eeldavad, et Tartu kirjanikud on võimelised edaspidi veel enam tõstma Tartu kui kirjandusliku keskuse tähtsust ning rikastama uute loominguliste saavutustega eesti nõukogude kirjandust.

EN Heliloojate Liidu Tartu osakond loodi 1948. aastal koos noortesektsiooniga. Praegu on osakonnas 3 heliloojate liidu liiget, teeneline kunstitegelane R. Ritsing, muusikakooli õppejõud J. Bleive, TRÜ vanemõpetaja U. Kolk ja 24 noortesektsiooni liiget. Osakonna töö põhi-vormiks on koosolekud, kus arutatakse uusi helitöid ning peetakse vastavasisuliselt ettekandeid. Osakonna juures töötab ka muusika-alane seminar, kus sektsiooni liikmed täiendavad oma heliloomingulisi teadmisi. Uudisloomingu propageerimiseks korraldatakse kontserte. Viimasel ajal on osakonna liikmete produktiivsus tunduvalt tõusnud ning mitmekesisestunud.

Loominguliste liitude osakondadest tegutseb Tartus veel *Eesti NSV Kunstnike Liidu Tartu osakond*. Nõukogude võimu taaskehtestamise järel 1940. a. likvideeriti senised kunstühingud ning kunstühingu «Pallas» varad anti üle

ueele eesti kunstnike keskorganisatsioonile — EN Kunstnike Liidu Organiseerivale Toimkonnale. Viimane loovutas need omakorda Eesti NSV Kunstnike Kooperatiivi Tartu osakonnale. Osakonna ülesandeks oli korraldada näitusi, kunstnike teoste müüki, hankida tellimusi jne. Pärast Tartu vabastamist 1944. a. sügisel alustas tööd EN Kunstnike Liidu Tartu osakond, mis koondas kõik silmapaistvamad kunstnikud ja kunstiteadlased. Aastatel 1945—1950 korraldas osakond Tartus terve rea kunstinäitusi. Pidevas tõusujoones arenes Tartu kunstielu kuni 1950. aastani. Seoses Tartu Riikliku Kunstiinstituudi ühendamisega Tallinna Riikliku Tarbekunsti Instituudiga algas teatav mõõnaperiood. Seda põhjustas enamiku õppejõudude siirdumine Tallinna. Kunstnike organisatsiooni tegevus hakkas uuesti elustuma 1955. a., peamiselt koostöös Tartu Riikliku Kunstimuuseumiga. Kohapealne kunstnikkond oli vahepeal täienenud rea andekate noortega. Nüüd on igal aastal korraldatavad kunstinäitused suuresti stimuleerinud kogu Tartu kunstnike loominguulist indu, pidevalt on kasvanud kunstimeisterlikkuse tase. Seda tõendab Tartu kunstnike edukas esinemine vabariiklikel kunstinäitustel Tallinnas ja üleliidulistel kunstinäitustel Moskvas. Tartu tarbekunstnike töid valiti esitamiseks Brüsseli maailmanäitusele, samuti eksponeerimiseks keraamikanäitusel Genfis.

Linna kaunistamisele ja mälestusmärkide püstitamisele on palju kaasa aidanud kujurid. Nende töö viljana on püstitatud mälestusmärgid Tartu töölisklassi juhile H. Heidemannile, N. Burdenkole, Fr. R. Kreutzwaldile, O. Lutsule jt. Kunstnike loominguulise aktiivsuse suurenemise tõttu on viimastel aastatel kasvanud ka Tartu osakonna read. 1954. a. kuulus siia kõigest 6 liiget ja liikmekandidaati, 1960. aastaks kuulus sinna juba 47 liiget ja 11 kandidaati, nende hulgas üks teeneline kunstitegelane.

Kunstnike erialase kvalifikatsiooni tõstmiseks töötab kunstnike liidu Tartu osakonna juures joonistusstudio ja marksistliku esteetika seminar. 1959. aastast töötab ka maali- ja skulptuuristudio. Osakond korraldab iga kuu loenguid mitmesuguste kunstiküsimuste ja üldpoliitiliste probleemide selgitamiseks. Osakonna tööle aitas palju kaasa Tartu Kunstnike Maja valmimine 1959. aastal.

Ajakirjanike Liidu Tartu osakond loodi 1958. a. detsembris. Praegu on osakonnas arvel 36 ajakirjanike liidu liiget. Osakonna üritustest võtab osa ka liidu liikmeskonda mittekuuluv arvukas aktiiv. Tartu osakonna juurde on koondunud ajakirjanduse alal töötajad Tartu, Valga, Võru, Viljandi, Räpina, Jõgeva, Põlva, Põltsamaa ja Elva rajoonist. Töökoosolekutel arutatakse nii ajakirjandusalase töö teoreetilisi probleeme kui ka praktilisi ülesandeid. Koosolekutel esinevad osakonna liikmed, juhtivad töötajad, praktikud ning vabariigi teadlased. Tartu osakonna juhatuse initsiatiivil ja kaasabil on organiseeritud rida võistlusi. Nii võeti osa fotovõistlustest, kusjuures vastav näitus organiseeriti ka Tartus. Näitust külastas üle 11 tuhande inimese. Osakond on olnud initsiaatoriks ka satiiri-, epigrammide ja följetonide ning karikatuurivõistluste korraldamisel. Pärast konkurssi foimused vastavateemalised loomingulised seminarid. Ajakirjanike liidu kaudu on antud mitmeid loomingulisi komandeeringuid vennasvabariikidesse ja väljapoole NSV Liitu.

Tartus töötab ka *ENSV Teatriühingu Tartu sektsioon*. Sektsioon haarab üle 70 liikme. Sektsiooni juhatuse organiseerimisel tõstetakse näitlejate kvalifikatsiooni ja korraldatakse loomingulisi komandeeringuid.

Loominguliste liitude edasiste perspektiivide hulgas on tähtsal kohal tugevdada sidemeid praktikaga, tõsta kunstimeisterlikkust ja ideoloogilist taset.

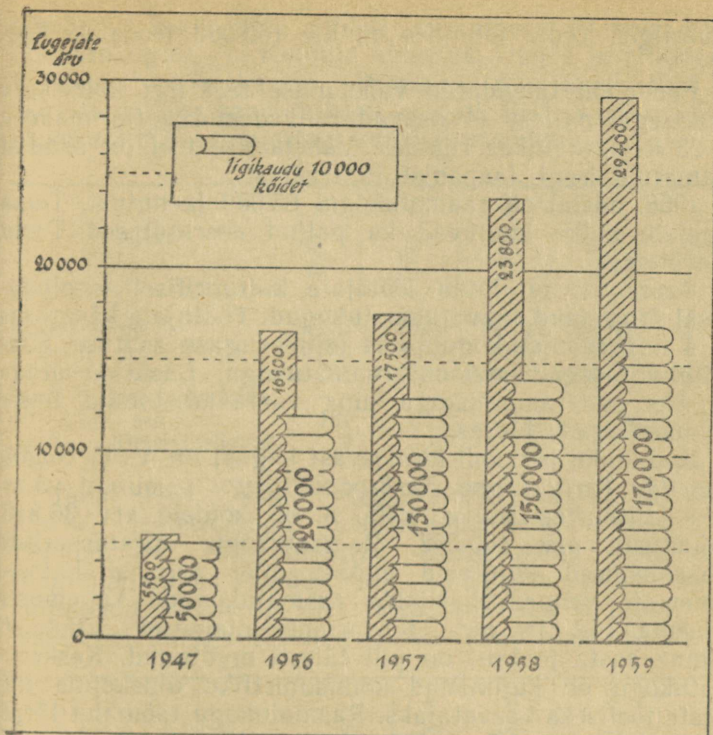
RAAMATUKOGUD, MUUSEUMID

Kodanliku korra tingimustes pöörati raamatukogudele suhteliselt vähe tähelepanu. Raamatufondid kasvasid aeglaselt. Kodanlikul perioodil ilmunud statistiliste kogumike andmeil oli linna keskraamatukogus 1926. aastal 16 627 köidet, 1930. aastal kesk- ja kahes haruraamatukogus kokku 32 096, 1938. a. 36 315 köidet. Peale selle oli Tartus ülikooli raamatukogu ning mitmesugused väikesed seltside raamatukogud (1926. a. avaldatud andmete kohaselt kokku 18). Oma fondide poolest oli suurim ülikooli raamatukogu. Ta sisaldas 1940. a. üle poole miljoni köite.

Ka praegu on *Tartu Riikliku Ülikooli raamatukogu* suurim linnas ja kogu vabariigis. Tema fondides oli 1945. aastal 775 224, 1. jaanuariks 1960. a. juba 2 283 500 trükiühikut. 1959. aastal anti talle teadusliku raamatukogu nimetus. Raamatukogu vanema kirjanduse fondis leidub rohkesti haruldasi trükiseid, nagu Vesaliuse «*De humani corporis fabrica libri*» («*Anatomia*») 1543. a., I. Newtoni, R. Descartes'i, G. Bruno jt. teoste esiktrükke. Siin on ka K. Marxi ja V. L. Lenini teoste esiktrükke. Raamatukogus on NSV Liidu üks vanemaid ja täielikumaid väitekirjade kogusid.

Igal aastal saadakse juurde uut kirjandust keskmiselt üle 30 000 trükiühiku. Ajalehti ja ajakirju tellitakse iga aasta üle 900 nimetuse. 1960. aastaks telliti 214 nimetust välismaa ajakirju. Raamatukogu vahetab väljaandeid 300 NSV Liidu ja 216 välismaa teadusliku asutusega 38 maalt. Eriti tihe on side rahvademokraatia maade ja Soome ning Rootsi teaduslike asutustega.

Raamatukogu tihedat kontakti meie tänapäeva kii- resti areneva elu ja teadusega näitab külastajate ja loetud teoste arvu pidev kasv. Nii oli raamatukogul 1951. aastal registreeritud 3488 lugejat, külastuste arv aasta jooksul ligikaudu 68 000. Praegu on raamatukogul üle 7300 lugeja, üle 200 000 külastuse ja viimastel aastatel laenutatakse aastas ligi 700 000 teost. 1939/40. a. oli külastusi ainult 18 000 ja laenutati 26 908 teost.

Tartu Linna N. V. Gogoli nimelise Keskraamatukogu raamatufondi
ja lugejate arvu kasv 1947.—1959. a.

1956. aasta oktoobris avati üliõpilaste teenindamiseks eraldi õpperaamatukogu. Selles on üle 200 kohaga lugemissaalid ja abonement. Kui 1957. a. külastati õpperaamatukogu üle 55 800 korra ja lugejaile laenutati 128 800 kõidet, siis 1959. aastal külastati õpperaamatukogu üle 86 800 korra ja laenutati üle 197 500 kõite.

Raamatukogu teeb ka ulatuslikku massilist tööd. Igal aastal organiseeritakse 100—150 raamatunäitust, lugejate konverentse nii kirjanduslikes kui ka metoodilistes küsimustes, teaduslikke loenguid jm. üritusi.

Täiesti uus ja kiiresti kasvav on Eesti Põllumajanduse Akadeemia raamatukogu. Tema iga pole veel kümnet aastatki. Ta on ainuke põllumajanduslik raamatukogu

vabariigis. Tema fondides on üle 150 000 teose 30 keeles.

Fonde on täiendatud vahetamise teel ligi kolmesaja asutusega, millest 14 asuvad rahvademokraatia maades ja 23 kapitalistlikes riikides. Vahetamise teel on saadud raamatuid isegi Jaapanist ja Iraanist.

1958. aastal oli raamatukogul 85 000 laenutust. Tema lugejate hulka kuuluvad ka paljud eesrindlased Tartu ettevõtetest.

Suure töö on linna töötajate kultuurilisel teenindamisel ära teinud rahvaraamatukogud. Töötajate käsutuses on 4 linnaraamatukogu ja 44 mitmesuguse asutuse, ettevõtte või organisatsiooni raamatukogu. Laste kasutada on üks lasteraamatukogu ning vastavad fondid teiste raamatukogude juures.

Kodanliku perioodi kiratsevast kogust on *N. V. Gogoli nimeline Tartu Linna Keskraamatukogu* paisunud võimsaks kultuuriasutuseks. 1945. a. oli köidete arv 36 816, laenutuste arv 100 562. Raamatukogu organiseeritud massiüritused kujutasid endast alles esimesi katseid vanemate vennasvabariikide raamatukogude kogemuste rakendamisel ja uute töövormide otsimisel. Viieteistkümne aasta jooksul on pilt täiesti muutunud. Keskraamatukogu on kujunenud kommunistliku ühiskonna inimeste tõeliseks kasvatajaks. Raamatukogu töömahu järjekindlast kasvust kõnelevad selgelt alljärgnevad näitajad:

Aastad	1947. a.	1956. a.	1957. a.	1958. a.	1959. a.
Raamatufond	45 675	117 983	131 622	154 454	173 141
Lugejate arv	5 520	16 504	17 485	23 751	29 355
Laenutuste arv	138 713	382 375	401 964	495 046	543 752
Raamatunäitused	91	161	163	204	218
Bibliograafilised ülevaated, vest-lused	5	32	25	32	33
Massiüritused					
Kirjandusõhtud, konverentsid	8	15	15	24	28

Kui kodanlikul perioodil oli Tartus 1—2 haruraamatukogu, milles oli tühine arv köiteid (1938. a. oli haruraama-

tukogudes kokku 8111 köidet), siis praegu on kolm haru-
raamatukogu — L. Koidula nimeline, Ülejõe ja «Pioneer».
Nendest noorimaks on «Pioneer», mis loodi 1952. a.
märtsis. Ülejõe raamatukogu asutati 1947. aastal. Võttes
aluseks 1952. a. on siingi suuri edusamme.

Aastad	1952. a.	1954. a.	1956. a.	1958. a.	1959. a.
Raamatufond	23 737	37 856	49 129	56 759	62 849
Lugejate arv	2 688	3 652	4 191	3 975	4 144
Laenutuste arv	86 736	112 776	112 440	109 559	126 275
Massi- Raamatunäitu- üri- sed	101	124	122	90	116
tused Kirjandusõhtud	1	6	10	10	10

Juba 1941. aastal organiseeriti keskraamatukogu
juurde lasteosakond noorteraamatukogu nime all.
1949/50. a. reorganiseeriti lasteosakond iseseisvaks
raamatukoguks. Nüüd on lasteraamatukogu
kujunenud Tartu lastele armastatumaks paigaks. Ka
lasteraamatukogu näitajad on arenenud tõususuunas.

Aastad	1949. a.	1955. a.	1957. a.	1959. a.
Raamatufond	12 303	21 597	28 052	35 626
Lugejate arv	1 337	3 775	3 819	4 128
Laenutuste arv	44 030	82 722	102 163	127 119
Massi- Kirjandusõhtud	7	42	52	54
üri- Raamatunäitused	39	60	52	54
tused				

Suureks raamatukoguks on kujunenud *AUN Tartu
Kultuurihoone* raamatukogu. Juba 1957. aastal ületas
sealne raamatufond kaugelt 30 000 piiri, laenutati üle
kümne tuhande eksemplari. Ka siin organiseeritakse
raamatunäitusi, konsultatsioone, kirjandusõhtuid.

Omapäraseks raamatukogu ja muuseumi vahepealseks
asutuseks on *Tartu Linna Pedagoogiline Kabinet*. Kabi-
net on välja kujunenud 1912. a. asutatud pedagoogilisest
muuseumist. Kui kodanlikul ajal oli muuseumil vaid

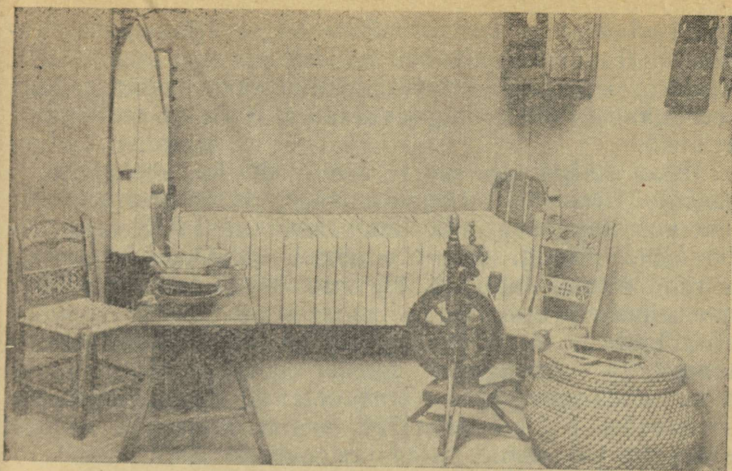
ligikaudu 300 eksponaati, siis praegu on kabinetil rikkalik kogu õppevahendeid, mida laenutatakse õpetajaile. Nii on bioloogia-geograafia-alaseid õppevahendeid 1352, füüsika-alaseid 725, diafilme 807, diapositiive 312 jne. Kabineti raamatukogus on praegu 4818 metoodika-alast raamatut, peale selle on alates 1945. a. tellitud kõik eesti- ja venekeelsed metoodilised ajakirjad, kokku 53 nimetust.

Kabinetisese töö tähtsamateks vormideks on õppevahendite ja pedagoogilise kirjanduse laenutamine, temaatiliste näituste korraldamine ja konsultatsioonid. Peamine tegevus aga toimub koolides, kus abistatakse noori õpetajaid, aidatakse korraldada pedagoogilisi nurki, juhendatakse koolisest metoodilist tööd, kogutakse ja levitatakse eesrindlikke pedagoogilisi võtteid ja kogemusi. Suuremateks sellelaadsetest üritustest on alates 1955. a. korraldatud pedagoogilised lugemised, kus on esinenud 62 õpetajat 66 eri teemal. Neist suunati vabariiklikele pedagoogilistele lugemistele 30 tööd, mis ka auhinnati. Peale selle korraldab kabinet süstemaatiliselt klassijuhatajate seminare, õpetajate nõupidamisi, konverentse, noorte õpetajate, lasteaiatöötajate ja I klassi õpetajate kokkutulekuid ja lastevanemate konverentse. Kabineti juures töötab 18 eesti õppekeelega ja 10 vene õppekeelega koolide ülelinnalist ainesektsiooni. Kabinet teenindab Tartu, Elva, Jõgeva, Põltsamaa, Põlva, Räpina jt. rajoonide õpetajaid.

Tähtis koht rahva kommunistlikul kasvatamisel on muuseumidel. Nad pakuvad kultuurilist meelelahutust, aitavad kaasa elanikkonna silmaringi laiendamisele ning on ka baasiks teaduslikele töötajatele. Muuseumid ise on enamikus kujunenud olulisteks teadusliku töö sõlm-punktideks.

Tartu muuseumidest on vanimaks *ENSV TA Etnograafia Muuseum*, mille eelkäijaks oli Eesti Rahva Muuseum. See asutati 14. aprillil 1909. a. Muuseumi kogusid täiendati peaaesjalikult rahva kaasabil organiseeritud ulatusliku kogumistöö kaudu. 1922. a. asus muuseum Raadi mõisa lossi.

Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis 1940. a. tõi muuseumi ellu suure pöörde. Eesti Rahva Muuseumi etnograafiliste kogude baasil alustas tegevust Riiklik Etnograafiline Muuseum kindla majandusliku baasi ja

«Muhu tuba» on osake minevikukultuurist, millega võib tutvuda etnograafia muuseumis.

arenguperspektiividega. Sõja ajal sai muuseum fašistliku hävitustöö tõttu rängalt kannatada — Raadi loss põles maha, kusjuures osa muuseumi varadest hävis. Alates 1956. a. kuulub muuseum Eesti NSV TA süsteemi, mis on loonud veelgi avaramad töötingimused. Tema fondides on praegu üle 61 000 eseme. Sõjajärgsel perioodil on muuseumi kogud täienenud 8595 eseme võrra. Rõhuv enamus neist on saadud kinkimise teel. Topograafiline arhiiv kasvas välitööde päevikute, kohalikest arhiividest tehtud väljakirjutiste ja kohapealsete kodu-uurijate materjalide arvel 5954 lehekülje võrra (sellest 1959. a. 4089 lehekülge). Välitöödel kogutud teatmematerjali tõttu on etnograafiline arhiiv kasvanud 13 929 lehekülje võrra (sellest 1959. a. 2009 lehekülge). Pärast sõda on taastatud ja laiendatud okupatsiooniaastail täielikult lagunenenud korrespondentide võrk. 1959. a. oli muuseumil üle maa 110 aktiivset korrespondenti. Nende kaudu on sõjajärgsel perioodil laekunud 23 327 lehekülge teatmematerjali. 1959. aastal alustati rahvapäraste ehitiste süsteemikindlat plaanistamist. Selle töö tulemuseks on 1102-leheline joonistuste kogu.

Teaduslikus uurimistöös on erilist tähelepanu pööratud eesti rahva etnogeneesi, etnilise ajaloo ja naaberrahvas-

tega vastastikuste kultuurisuhete väljaselgitamisele. Viimase ajal on rohkem rõhku pandud kaasaja küsimustele. Sõjajärgsel perioodil on välja antud kaks aastaraamatut, monograafilisi töid ning avaldatud rohkesti teaduslikke artikleid.

Muuseum pöörab suurt tähelepanu ka populariseerimistööle. Ulatuslikumaks vormiks on statsionaarsete näituste korraldamine, näit. «Eesti rahvakunst XIX sajandil», «50 aastat Etnograafia Muuseumi» jt. Organiseeritakse ka rändnäitusi, nagu «Kagu-Eesti ehitised» ja «Eesti ja vene rahva sõprussuhted ajaloolise ja etnograafilise materjali põhjal» jt. Peale selle toimuvad muuseumis vastavad loengud ja loomingulise koostöö päevad. Muuseum on ühtlasi meie rahva ajaloo uurijatele rikkalikuks teadusliku töö baasiks. Nii kasutas 1959. aastal muuseumi kogusid teadusliku töö eesmärgil väljastpoolt 61 isikut.

ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum alustas tegevust 1. novembril 1940 endiste Eesti Rahva Muuseumi arhiivraamatukogu, Eesti Kultuuriloolise Arhiivi, Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Eesti Bibliograafia Asutise baasil. Kirjandusmuuseumi kogud on tolle perioodiga võrreldes tublisti laienenud ja ülesanded kasvanud.

Kirjandusmuuseumi ülesanne on eesti raamatu ning kirjanduse ja rahvaluule algallikate, samuti eesti raamatu ja bibliograafia ajaloo, kirjandus- ja rahvaluuleteaduse materjalide kogumine, korraldamine, säilitamine, publitseerimine, uurimine ja populariseerimine.

Muuseumi käsikirjade osakonna fondid sisaldavad eesti kirjanike ja teiste kultuuritegelaste käsikirju, kirjavahetust, nende elu ja tegevusega seotud dokumente, mälestusi, fotosid, esemeid jm. Käsikirjalisi, dokumentaalseid ja ja fotomaterjale on osakonnas ligi 100 000 ühikut. Rahvaluuleosakonna fondide suurus ulatub ligi 800 tuhande leheküljeni (1956. a. 750 tuhat). Sellele lisandub üle 5000 foto rahvalaulikuist, kombeist jms. Fonoteek sisaldab sadu fonograafirulle, grammofoniplaate ja magnetofonilinte helisalvestatud rahvaloominguga.

Muuseumi arhiivraamatukogu on kõige täielikum eesti trükiste (raamatud, perioodika, pisitrükised) ja Eestiga seotud muukeelsete trükiste kogu. 1947. aastal oli siin 169 000 köidet, käesoleval ajal aga on üle 248 000.

Bibliograafiaosakonna kartoteegid sisaldavad ligi 1 135 000 kaarti, millele lisandub üle 100 000 ajalehelõike. Umbes 6000 pseudonüümide ja anonüümide lahendust võimaldavad kindlaks määrata paljude kirjatööde tundmatuid autoreid.

Rikkalike fondide arvel on võimalik välja anda kultuurilooliselt väärtuslikke materjale, teha mitmekülseid uurimusi. Seni on muuseumi töötajate poolt koostatud ja trükkis avaldatud 3 köidet Fr. R. Kreutzwaldi kirju, fotoalbum Fr. R. Kreutzwaldist, 2 köidet eesti rahvalaule viisidega, Kalevipoja muistendid (viimane koos Tartu Riikliku Ülikooliga) jm. 1958. a. ilmus I köide uurimusi ja materjale «Paar sammukest...» Üldse on muuseumil ilmunud 15 teaduslikku väljaannet. Muuseumi kasutavad sajad uurijad väljastpoolt.

Tartu Kunstimuuseum asutati 1940. a. novembris. Muuseumi fondid sisaldasid siis 121 kunstiteost, neist 52 deposiiti. Muuseum sai sõja ajal tugevasti kannatada. 1944. aastast alustas see tööd Tartu Riikliku Kunstimuuseumina. Esimene näitus toimus alles 1946. aastal, esimene rändnäitus 1951. aastal. Muuseumi lektorium alustas tööd 1950., õpilasringid 1955. aastal. 1958. aastal toimus esimene muuseumiväline näitus. Tähtsamaks tööloiguks on olnud kunstipropaganda.

Muuseumi tööd iseloomustavad järgmised näitajad:

Aastad		1954. a.	1959. a.
<i>Statsionaarsed näitused</i>	<i>Näituste arv</i>	9	11
	<i>Külastajate arv</i>	18 107	39 871
<i>Muuseumivälised näitused</i>	<i>Näituste arv</i>	—	6
	<i>Külastajate arv</i>	—	30 617
<i>Rändnäitused</i>	<i>Näituste arv</i>	30	43
	<i>Külastajate arv</i>	24 084	24 160
<i>Peetud loenguid</i>		83	139
<i>Kogude seis</i>		3 563	5 399

Muuseum on šeflusvahekorras Jõgeva, Puhja, Puka koolidega. 1959. aastal toimus Jõgeva ja Puhja šeflus-alustes koolides kokku 47 mitmesugust üritust. Pidevalt kasvab ka muuseumi poolt väljaantavate trükiste arv.

Nii ilmus 1959. aastal 4 kataloogi, 2 autorilehte ja 1 monograafia. Kogu sõjajärgsel perioodil on ilmunud 14 kataloogi, 19 autorilehte ja 2 monograafiat. Muuseumi tulevikuperspektiivis ongi osutada suuremat tähelepanu trükistele ja laiendada teaduslikku tööd.

Tartu Linna Muuseum alustas oma tegevust 1955. a. novembris Tartu Rajoonidevahelise Koduloomuuseumi nime all. Koduloomuuseumi ülesandeks oli Tartu linna ja muuseumi piirkonda kuuluva 8 rajooni (Tartu, Otepää, Elva, Jõgeva, Mustvee, Kallaste, Põlva ja Räpina) ajaloo, põllumajanduse, loodusloo, tööstuse ja kultuuri uurimine ning ekspositsioonis tutvustamine.

1957. a. oktoobris muudeti muuseum Tartu linna ja rajoonidevaheliseks ajaloo muuseumiks. Muuseum korraldas rea ajutisi näitusi ning rändnäitusi («Tartu tööstus», «Nelikümmend aastat Oktoobrirevolutsioonist Tartus», «Sada aastat Mahtra ülestõusust»).

1959. a. märtsist eksisteerib ta Tartu Linna Muuseumina. Sellega jäi muuseumi ülesandeks valgustada Tartu linna ajalugu, revolutsioonilist minevikku ja kultuurielu. 1959. a. alguses avati muuseumis põhiekspositsiooni esimene osa näitusena Tartu vanimast ajaloost, 1959. a. mais ajutine näitus «Tartu laulupidude ajaloost». Viimane toimus seoses 90 aasta möödumisega Tartus toimunud Eesti I üldlaulupeost.

1959. a. jätkati põhiekspositsiooni Tartu linna keskaja kohta. Peale märgitud muuseumide tegutsevad Tartus veel *zooloogia ja geoloogia muuseum* ning *klassikalise muinasteaduse muuseum* Tartu Riikliku Ülikooli juures. Klassikalise muinasteaduse muuseum on NSV Liidu sellelaadsetest oma suuruse poolest kolmandal kohal.

TEATRID, KINOD, KLUBID

Kodanliku Eesti tingimustes taotlesid kinod ja klubilised asutused peamiselt rahateenimise eesmärki. Rahvahulkade maitse ja kultuurse käitumise kasvatamine ning teadmiste levitamine oli teisejärguline. Suurt rõhku pani kodanlus kinode ja klubiliste asutuste kaudu ka oma ideoloogia propagandale.

Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis andis Tartu kultuurielule uue sisu ja suuna. Linna teatrid, kinod ja klubilised asutused teenivad kultuurilise ja ideoloogilise kasvatuse üllaid eesmärke. Hoogsalt areneb siisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik kultuur.

Tähtsamaks kultuurikeskuseks Tartus on 1960. aastal 90. aastapäeva tähistav *Riiklik Teater «Vanemuine»*. 1940. aasta revolutsiooniliste sündmuste päevil ühinesid «Vanemuise» ja endise Töölisteatri progressiivsed jõud teovõimsaks kollektiiviks. Sõda tõi kaasa raskeid kahjusid. Fašistide pommitamise tagajärjel põles 1944. a. maha teatrihoone ja hävisid teatrile kuuluvad varad. Näitlejate kollektiivist mõrvati mitmed hitlerlaste poolt, mitmeid sunniti Tartust lahkuma. Kuid progressiivne võitlev vaim jäi püsima. 6. novembril 1944 anti esimene sõjajärgne kontsert. 144-liikmelisest kollektiivist oli 45% inimesi, kes polnud varem «Vanemuises» töötanud. 34% kogu kollektiivist oli üldse laval esimest korda. 1944. aasta 21. detsembril algasid regulaarsed etendused.

Teater võitis kiiresti elanikkonna poolehoidu. See pole üldse võrreldav kodanliku perioodiga. 1929/30. aastal oli «Vanemuise» külastajaid 70 800, siis aga hakkas see arv järsult langema ja 1935. aastal kavatseti külastajate vähesuse tõttu sisse viia öiseid etendusi. 1932. aastal näiteks müüdi Shakespeare'i «Mida soovite» esietendusele 46 piletit, teisele etendusele 72, kolmandale 28, kusjuures tükk esitati üldise kuus korda. 1935. aastal kirjutab «Postimees», et maskiball annab sama palju sisse kui terve kuu sõnalavastused.

Kodanliku perioodi suurim külastajate arv oli 1939/40. aasta hooajal — 104 928. Nõukogude korra

tingimustes saavutati see tase juba 1946. aastal. 1949. aastal külastas teatrit 128 144 inimest, 1959. aastal aga 197 501. Saali keskmine täitumus oli 1939/40. aastal 295, 1959. a. aga 428 inimest. «Vanemuise» kõige rahvarohkemaks ürituseks oli 1959. a. vabaõhuetendus «Vikerlased», kus külalisi oli 11 865 inimest. Suur osa on ka kollektiivsetel külastustel. Nii oli 1959. a. väljastpoolt Tartut 916 kollektiivset külastust 28 065, Tartust 349 kollektiivset külastust 19 400 inimesega.

Tohutult on tõusnud teatri kasvatav osa. Teater on kujunenud ideoloogilise töö keskuseks. Seda näitab repertuaari valiku kõrval ka üksikute žanriliikide protsent. Kui 1934/35. aastal oli sõnalavastusi 28%, operetti 52%, ooperit 13% ja lasteetendusi 7%, siis 1959. a. oli sõnalavastusi 51%, ooperit 24%, operetti 18%, balletti 7%. Kui kodanlikul perioodil püsisid etendused kavas väga lühikest aega, siis praegu on olukord vastupidine. Nii etendus O. Lutsu «Kevade» 129 korda, A. Jakobsoni «Viirastused» 124 korda, L. Kompuse «Eksamid» 101 korda, E. Tammlaane «Raudne kodu» on kavas olnud juba 1954. aastast. Suurepäraselt on esitanud teater ka poliitilist satiiri nagu R. Parve «Õndsuse labürint» jt. Teater on suure tähelepanu osaliseks saanud ka väljastpoolt vabariiki. Kõrge hinnangu said teatri esinemised 1956. aastal Moskvas ja Riias, 1957. a. Kiievis ja 1960. aastal Moskvas. 1957. aastal anti teatrile Tööpunalipu orden.

Teatri repertuaaris on kaalukas osa nõukogude, eriti kaasaegsete autorite algupärastel lavateostel. Rõhuva enamiku Nõukogude Eesti operettide esiklavastused on toimunud Tartus. «Vanemuise» kollektiivi liikmed on rikastanud eesti teatrikunsti unustamatute loominguliste saavutustega. NSVL rahvakunstniku A. Lauteri, ENSV rahvakunstnike L. Hanseni, K. Irdi, ENSV teeneliste kunstnike V. Otsuse, E. Ratassepa, E. Tamuli, H. Viisimaa, A. Mältoni, H. Peebu, J. Lükki ja paljude andekate noorte, nagu H. Koppa, G. Kilgase ning teiste loominguline tegevus on aluseks sellele kõrgele tunnustusele, mis on «Vanemuisele» osaks saanud.

Käesolev seitseaastak avab Tartu teatrielule uued suured perspektiivid. Seitsme aasta plaanis on ette nähtud uue teatrihoone ehitamine, mille valmimine loob baasi uuteks loomingulisteks võitudeks.

Eredaks näiteks isetegevuslike ringide kunstimeisterlikkuse kasvust on AÜN Tartu Kultuurihoone Isetegevusliku Teatri tekkimine ja tegevus. Teater loodi kultuuri-

«Kõrboja peremees» oli AÜN Tartu Kultuurihoone Isetegevusliku Teatri üks paremaid lavastusi.

hoone draamaringi baasil. Draamaring tegutses pidevalt alates 1947. a. ja on toonud lavale mitmeid küllaltki suurt meisterlikkust nõudvaid lavateoseid.

1958. a. detsembrikuus toimunud vabariiklikul näite-ringide ülevaatusel saavutas kultuurihoone draamaring A. Arbuzovi näidendiga «Kauge tee» I koha (lavastaja V. Päi). ENSV kultuuriministri käskkirjaga 29. veebruarist 1959. a. omistati kultuurihoone draamaringile isetegevusliku teatri nimetus.

Teatris on lavale toodud A. H. Tammsaare «Kõrboja peremees», P. Kohouti «Selline armastus», I. Kuprijanovi «Sajandi poeg» jt. 1959. a. detsembris toimunud vabariiklikul isetegevuslike teatrite ülevaatusel saavutati I. Kuprijanovi näidendiga «Sajandi poeg» I koht (lavastajad V. Päi ja A. Kallas). Isetegevusliku teatri nimetuse all on antud kuni 1. maini 1960. a. 64 etendust 15 074 külastajale. Menukamad etendused on olnud A. H. Tammsaare «Kõrboja peremees» ja P. Kohouti «Selline armastus».

Isetegevusliku teatri baasil tegutseb ka kunstilise isetegevuse agitbrigaad, kes on oma esinemistega võitnud Tartu elanikkonna hulgas suure populaarsuse. Need esinemised on aidanud kaasa puuduste kõrvaldamisele käitiste ja asutuste töös ning kodanlike igandite väljajuurimisele inimeste teadvusest.

Sõnalavastuste kõrval antakse ka estraadilavastusi. See kõik soodustab näitlejate mitmekülgset arenemist. Ilmekaks tõendiks on asjaolu, et hiljuti valisid kaks isetegevusliku teatri näitlejat näitekunsti oma uueks elukutseks ja töötavad nüüd kutselistes teatrites.

Tartlastel on olnud võimalus näha ka mitmeid külalisetendusi. Viimastel aastatel on Tartus igal aastal esinenud RAT «Estonia», V. Kingissepa nimeline Draamateater, Viljandi «Ugala», Rakvere teater, Pärnu teater ja teised. ENSV Riiklik Filharmoonia organiseerib kontserte tuntumate NSV Liidu ja välismaa artistide osavõtul.

Sõja ajal said väga tugevasti kannatada Tartu *kinod*. Kodanlikul perioodil tegutsenud paikkinodest säilis ainult kino «Saluut» («Ateen»). Loomulikult ei suutnud üks kino elanikkonna vajadusi rahuldada. Varsti pärast sõda rajati «Kultuurikino» ja «Kalev». Ka raudteeklubi juurde loodi statsionaarne kino. 1955. a. valmis uus

kino «Komsomol». Seega töötab Tartus praegu viis paikkino. Kinode tegevust viimase viie aasta jooksul iseloomustavad järgmised andmed.

Aastad		1955. a.	1959. a.
«Saluut»	Seansside arv	2357	2265
	Külastajate arv	817 989	817 257
«Komsomol» ¹	Seansside arv	2021	2261
	Külastajate arv	407 348	536 106
«Kultuurikino»	Seansside arv	1088	1475
	Külastajate arv	200 037	285 011
«Kalev»	Seansside arv	1112	1104
	Külastajate arv	208 803	160 847

1) «Komsomoli» andmed on 1956. ja 1959. aastast.

Filme demonstreeritakse ka mitmesugustes klubides, agitpunktides jm. Üks tuntumaid kohti on TRÜ agitpunkt Vanemuise tänavas, kus regulaarselt kaks korda nädalas näidatakse populaarteaduslikke filme.

Ka käesoleval ajal on Tartu kinode arv väike. Probleemi peaks lahendama uue 400-kohalise laiaekraanilise kino ehitamine.

Kultuuriliste asutuste hulka kuuluvad Tartu Linna Kultuurimaja, ENSV AÜN Tartu Kultuurihoone, Tartu Tervishoiutöötajate Maja ja Tartu Raudteeklubi. Peale nende on käitiste ja asutuste juures oma punanurgad. Kõrgemate õppeasutuste juures töötavad edukalt oma klubid paljude isetegevusringidega. Viimaseil aastail on isetegevuslaste koondamiseks loodud rida isetegevuskollektiive, nagu Tartu Kammivabriku segakoor, a/ü Tartu linna meeskoor, pensionäride koondise naiskoor jt.

Linna suurimaks klubiliseks asutuseks on ENSV Ametiühingute Nõukogu Tartu Kultuurihoone, mis organiseeriti 1947. a. Esimeste isetegevuskollektiividena alustasid tööd rahvatantsurühm, estraadiorkester, näitering, puhkaja keelpilliorkester, nais- ja segakoor ning laste isetegevuskollektiivid.

Suurt osa etendab kultuurihoone töös loenguline propaganda. Kõrvuti sellega praktiseeritakse kohtumisõhtuid, küsimuste-vastuste ning temaatilisi õhtuid. Ilmub elav ajaleht «Tahan kõike teada». Suur osa kultuurihoone töös on näitlikul agitatsioonil, samuti kunstilisel isetegevusel. Pidevalt on tõusnud ka kollektiivide kunstiline tase. Üks edukamaid isetegevuskollektiive on segakoor «Heli» sm. Uno Uiga juhatusel. Draamaring oma 36 liikmega kasvas üle isetegevuslikuks teatriks. Massilise kultuuritöö propageerimisele aitavad kaasa ka kultuurihoone juures tegutsevad raamatukogu ja kino. Seega võib AÜN Tartu Kultuurihoonet õigusega nimetada Tartu «kultuurikombinaadiks». AÜN Tartu Kultuurihoone tegevus on saanud kõrge hinnangu nii vabariigi kui ka üleliidulises ulatuses.

Kultuurihoonet on korduvalt premeeritud eeskujuliku töö eest elanikkonna kommunistlikul kasvatamisel. Korduvalt on märgitud ka tema energilise ja organiseerimisvõimelise direktori sm. F. Suure tööd.

Kultuurihoone tegevust viimase viie aasta jooksul iseloomustavad järgmised põhinäitajad:

Aastad		1955. a.	1959. a.
Massiline kultuuritöö	Üritusi	202	254
	Osavõtjaid	109 007	135 649
Isetegevusringid	Ringide arv	22	31
	Osavõtjaid	671	964
Loenguline töö	Loenguid	145	174
	Osavõtjaid	18 869	20 250

Teiseks suuremaks klubiliseks asutuseks on 1947. aastal rajatud *Tartu Linna Kultuurimaja*, mis on ka kujunenud ideoloogilise töö tähtsaks keskuseks.

Kultuurimaja juures töötavad alatised muusikakurssused. Suurimateks ringideks on segakoor «Vanemuine», draama- ning rahvatantsuring. Peale nimetatute töötab veel estraadiorkester, laste balleti- ja karaktertantsurühm ning estraadiring. Suurt tööd teeb kultuurimaja ka loengulise propaganda alal. Viimase viie aasta tööd iseloomustavad järgmised näitajad:

Aastad		1955. a.	1959. a.
Massiline kultuuritöö	Üritusi	93	149
	Osavõtjaid	47 610	70 111
Isetegevusringid	Ringide arv	9	21
	Osavõtjaid	686	1337
Loenguline töö	Loenguid	47	64
	Osavõtjaid	1270	2935

Tervishoiutöötajate vaba aja sisuka veetmise ning sanitaarharidusliku propaganda organiseerijaks on *Tartu Tervishoiutöötajate Maja*, mis loodi 1950. a. 77% maja isetegevusringidesse koondunud inimestest on tervishoiutöötajad. Suurimad kollektiivid on laste balletiring 70 osavõtjaga ja naiskoor 56 osavõtjaga. Peale selle juhendab tervishoiutöötajate maja allasutuste 46 isetegevuskollektiivi 796 osavõtjaga. Tervishoiutöötajate maja tegevust iseloomustavad järgmised näitajad:

Aastad		1955. a.	1959. a.
Massilised kultuuri- üritused	Üritusi	101	134
	Osavõtjaid	20 078	31 902
Isetegevusringid	Ringe	18	14
	Osavõtjaid	667	310
Loengud	Loenguid	87	154
	Osavõtjaid	4360	15 846

Isetegevusringide tööd iseloomustavate näitajate vähenemine on tingitud sellest, et pearõhk kandus tervishoiutöötajate maja poolt asutustes juhendatavatele ringidele.

Peale eelnimetatute töötab Tartus veel 1945. aastal rajatud *Raudteelaste Klubi*. Selle peamiseks ülesandeks on koondada raudtee allasutuste töötajaid isetegevusringidesse. Eesti rahvusest isetegevuslastele on seni organiseeritud segakoor, lauluansambel, tantsu- ja draamaring. Vene rahvusest töötajaile tegutsevad tantsu- ja draamaring, puhkpilliorkester, estraadiorkester, rahva-

pilliorkester ning vokaalansambel. Peale nende on klubi juures veel laste isetegevusringid. Klubi isetegevuslased on andnud kontserte linna käitistes, klubides ja agitpunktides. Klubi töö tähtsamad näitajad on viimastel aastatel olnud järgmised:

Aastad		1957. a.	1959. a.
Massilised kultuuri- üritused	Üritusi	91	107
	Osavõtjaid	48 321	41 356
Isetegevusringid	Ringe	10	15
	Osavõtjaid	174	275
Loengud	Loenguid	73	81
	Osavõtjaid	8522	12 535

Edaspidi on klubide otseseks ülesandeks tugevdada käitiste ja asutuste isetegevuslikke kollektiive ning saavutada, et asutuste ja käitiste paremini organiseeritud punanurgad kujuneksid tõelisteks isetegevuslikeks klubideks. Senisest suuremat rõhku pannakse ka massilise kultuuritöö kasvatuslikule ja ideoloogilisele küljele.

AJAKIRJANDUS, LOENGULINE TÖÖ

Kommunismiehitamisel täidab kollektiivse agitaatori, propagandisti ja organisaatori ülesandeid ajaleht. Nagu näitavad Tartu linna ja rajooni *ajalehe* «Edasi» saavutused, on ajaleht üks tähtsamaid vahendeid võitluses majanduslike ja kultuurialaste näitajate eest. Nõukogude võimu taaskehtestamisega 1940. aasta suvel asutati endise «Postimehe» baasil ajaleht «Tartu Kommunist». Pärast Nõukogude Eesti vabastamist ilmus leht algul «Uue Postimehe», siis «Postimehe» ja alates 1949. a. «Edasi» nime all. Alates 1944. a. on ajalehte ilmunud üle nelja tuhande numbri.

«Edasil» on tihe side kirjasaatjate ja lugejatega. Aastast aastasse on kasvanud kirjasaatjate võrk. Kui 1950. aastal oli «Edasi» kirjasaatjaid ümmarguselt 650, siis 1955. a. oli see arv kasvanud ligi 300 inimese võrra. 1959. a. aga oli «Edasi» kirjasaatjate peres juba 1100 inimest. Töös kirjasaatjatega on «Edasi» süstemaatiliselt praktiseerinud nõupidamisi ja seminare. Viimastel aastatel on selliseid nõupidamisi läbi viidud keskmiselt 18—20 korda aastas. «Edasi» laiadest sidemetest oma korrespondentidega annavad tunnistust toimetusse saabuvad kirjad. 1959. aastal sai «Edasi» keskmiselt 26 kirja päevas. Aktiivsemate kirjasaatjate hulka kuulub üliõpilasi, õppejõude, töölisi, kolhoosnikuid ja teenistujaid. Töö paremaks korraldamiseks loodi 1958. a. oktoobris toimetuse juurde kirjasaatjate nõukogu.

Ajaleht «Edasi» on organiseerinud mitmesuguseid kirjanduslikke võistlusi (alates 1960. aastast koos Ajakirjanike Liidu Tartu osakonnaga, mille tuumiku moodustavad «Edasi» liikmed).

1958. a. luuletustevõistlus — 77 luuletust 27 autorilt (I auhind L. Hainsalu); 1957. a. jutustustevõistlus — 16 tööd (I auhind V. Rajasaar); 1958. a. jutustustevõistlus — 22 tööd (I auhind M. Kalda); 1959. a. jutustustevõistlus — 32 tööd (I auhind N. Pino), 1960. a. satiiri- võistlus — 154 tööd 86 autorilt (I auhind H. Mändsaar),

1960. a. karikatuurivõistlus — 121 tööd 53 autorilt (I auhind J. Kuusik) ning luuletustevõistlus.

Töötulemuste poolest pretendeerib «Edasi» täiesti õigustatult vabariigi parima linna- ja rajoonilehe nimetusele. Korduvalt on ta saanud üleliidulise tunnustuse osaliseks. Nii on «Pravdas» «Edasit» kiitvalt hinnatud 13. mail 1954. a. artiklis «Kultuuriküsimused linnalehes», 5. jaanuaril 1957. a. artiklis «Tunda möödunud, hinnata kaasaegset» ja 18. märtsil 1960. a. ««Edasi» teaduslikateistlikud leheküljed».

Regulaarsete ülevaadete avaldamisega on «Edasi» suurt abi osutanud asutuste, käitiste ja koolide seinalehtedele ning ajalehtedele «Tartu Riiklik Ülikool» ja «Eesti Põllumajanduse Akadeemia». Tähtsal kohal üliõpilasajakirjanduses on teadusalased probleemid ja võitlus tervete eluviiside eest. Ajaleht «Tartu Riiklik Ülikool» ilmub 1948. aasta sügisest alates. 1960. aasta 1. maiks oli ajalehte ilmunud 442 numbrit. «Eesti Põllumajanduse Akadeemia» hakkas ilmuma 1957. a. mais ning 1960. a. 1. maiks oli ajalehte välja antud 102 numbrit.

Suulise propaganda praktilise organiseerimise peamiseks keskuseks Tartus on kujunenud *Poliitiliste ja Teaduslaste Teadmiste Levitamise Ühingu Tartu osakond*.

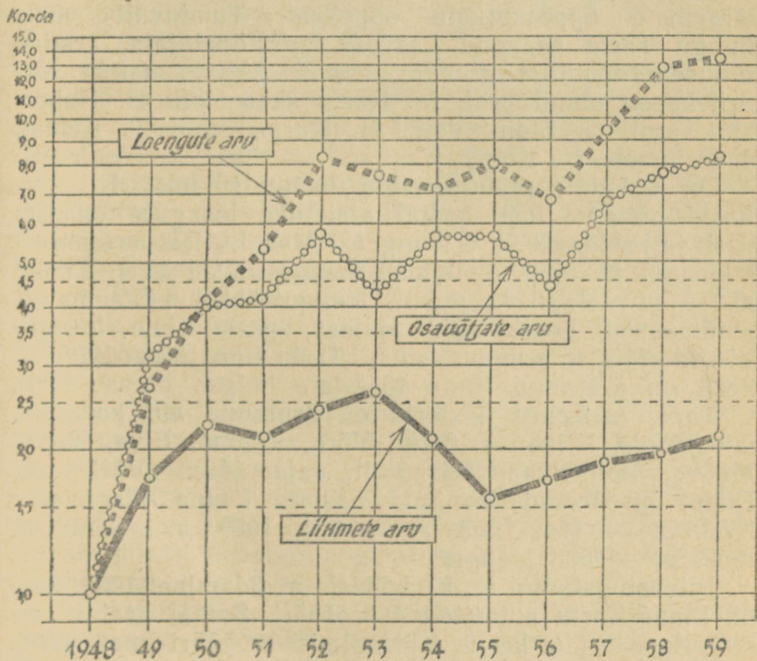
Alljärgnevalt toome andmeid osakonna loengulise töö ning liikmete arvu kasvu kohta.

Aastad	Liikmeid	Loenguid	Osavõtjaid	Aastad	Liikmeid	Loenguid	Osavõtjaid
1948	158	160	14 436	1954	335	1148	70 127
1949	274	431	45 331	1955	248	1281	78 522
1950	350	655	57 797	1956	266	1084	62 624
1951	335	836	58 327	1957	296	1512	93 066
1952	378	1335	80 151	1958	307	1885	107 846
1953	401	1210	62 223	1959	328	2143	126 562

Ühingu initsiatiivgrupp loodi 1947. a. augustis. Kuni 1948. aasta märtsini kuulus gruppi umbes 30 inimest. Esimene ametlik üldkoosolek toimus 1948. a. septembris, millega ühing ühendas oma ridadesse 107 tegev-

ja 64 toetajaliiget. Esimese avaliku loenguga esines tegevliige H. Moosberg 8. septembril 1947. a. TRÜ aulas. Alates 1948. a. märtsi lõpust hakati regulaarselt loenguid korraldama ka Tartu linna käitistes ja väljaspool Tartut. Ühingu Tartu osakonna tööpiirkonnaks olid siis Tartu, Võru ja Valga maakond.

1960. a. alguseks oli linnaosakonnas 13 sektsiooni: ajaloo-, arstiteaduse, bioloogia-, füüsika-matemaatika-, keele ja kirjanduse, majandusteaduste, NLKP ajaloo, pedagoogika, rahvusvaheliste suhete, riigi ja õiguse, tehnika-, kunsti ja kodukultuuri ning teadusliku ateismi

Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühingu Tartu osakonna liikmete, loengute ja loengutest osavõtjate arvu muutumine 1948.—1959. a. (1948 = 1,0). (Lähteandmed vt. tabel lk. 120).

Diagrammi püstskaala on logaritmiline.

seksioon. Ühingu ridadesse kuulus 1. jaanuaril 1960. a. Eesti NSV Teaduste Akadeemia liikmeid 8, doktoreid ja professoreid 22, kandidaate ja dotsente 93, muu intelligentsi aktiivi hulgast 205. Hariduse järgi oli kõrgema haridusega 282, lõpetamata kõrgema ja keskharidusega 46 inimest. Seega moodustab ühingu Tartu osakonna koosseis tugeva kollektiivi. Kutseala poolest oli ühingu 1. jaan. 1960. a. kõrgemate õppeasutuste õppejõude ja aspirante 169, teaduslike asutuste töötajaid 46, üliõpilasi 19, õpetajaid 27, partei-, nõukogude ja komsomolitöötajaid 11, arste 9, insener-tehnilisi töötajaid 13, kirjanduse ja kunsti alal töötajaid 13, juriste 9, teisi 6. Sellest järeldub, et põhikoosseisu moodustavad kõrgemate õppeasutuste õppejõud. Tunduvalt võiks ühingu Tartu osakond kasvada aga õpetajate, arstide ja insener-tehniliste töötajate arvel. Aktiivsemateks lektoriteks on olnud prof. M. Kask, akadeemik H. Haberman, prof. O. Stein, dots. H. Kurm, sm-d T. Kelam, H. Palamets, K. Koger jt.

On hakatud praktiseerima loengutsükleid. Nii toimusid näiteks 1959. aastal ateistlike loengute tsükliid: «Usk ja usklikud» — 6 loengut, «Ateistlik lektorium» — 9 loengut jt. 1960. a. toimus loengutsükkel V. I. Lenini 90. sünni-aastapäeva puhul, loengutsükkel tähtsamatest sündmustest Eesti NSV ajaloos, peale selle loengutsükliid «Mis on kommunism», «Tartu linn 1959—1965» jt. Need on äratanud linna töötajate hulgas elavat huvi.

Tartu osakonna lektorid on osutanud abi ka maa-rajoonidele. Nii on esinetud Võru, Räpina, Elva, Tartu, Jõgeva, Põltsamaa, Pärnu jt. rajoonides. Väljaspool Tartut on loetud loenguid aastate kaupa järgmiselt: 1956. a. — 114, 1957. a. — 321, 1959. a. — 322 ja 1959. a. — 508 loengut.

Intensiivistunud on ka trükiste avaldamine. 1959. aastal ilmus Tartu autoritelt 4 brošüüri. Samal aastal anti kirjastusele üle ka 9 trükivalmis brošüüri materjalid. 1959. aasta jooksul avaldati 19 Tartu osakonna liikmelt rotaatoril paljundatuna abimaterjalid lektoritele. Lepinguline vahekord on ühingu 44 linna asutuse ja ettevõttega.

Loengulise propaganda organiseerijaks on ka endise Tartu Tervishoiumuuseumi järglane *Vabariiklik Sanitaarhariduse Maja*. Pärast sõda töötas muuseumi baasil

Vabariikliku Sanitaarhariduse Maja Tartu filiaal. 1949. aasta reorganiseerimise tulemusena loodi Vabariiklik Sanitaarhariduse Maja Tartus. Viimase ülesandeks on viia läbi sanitaarhariduslikku propagandat, tõsta sanitaarset kultuuri, valmistada ette sanitaaraktiivi ja õpetada elanikkonda vältima haigusi. Sanitaarharidustöö vormidest kasutatakse loenguid, vestlusi, raadioloenguid, levitatakse sanitaarhariduslikku kirjandust, ajalehtede artikleid, sanitaarhariduslike kinofilmide demonstreerimist, näituste organiseerimist ning ringide ja kursuste korraldamist tervishoiu küsimustes.

Tervishoiualaseid loenguid on maja organiseerimisel ainult 1959. aastal peetud 746. Elanikkonna poolt armastatumad lektorid on Ü. Lepp, M. Kask, H. Kadastik jt. Tervishoiualaseid kinofilme demonstreeriti Tartus 1959. aastal 356 seanssi, viidi läbi sanitaarmiinimumi kursusi 100 grupile. Ajalehes «Edasi» ilmub alates 1959. a. lõpust regulaarselt nurk «Tervis». Laienenud on ka kirjastusalane tegevus. Nii on viimase viie aasta jooksul kirjastatud 101 nimetust brošüüre tiraažiga 1 133 000 eksemplari, 38 nimetust lendlehti tiraažiga 510 000 eksemplari, 53 nimetust plakateid ja loosungeid tiraažiga 225 500 eksemplari. Metoodilisi seminare sanitaarhariduse alal on kolme viimase aasta jooksul läbi viidud meditsiinitöötajaile 112 grupile 3115 osavõtjaga. Vabariikliku Sanitaarhariduse Maja juures on pidev tervishoiualane näitus.

Loengulist tööd organiseerivad Tartus veel EKP Tartu Linnakomitee lektoritegrupp, ELKNU Tartu Linnakomitee propagandakomisjon jmt. organisatsioonid. Peale selle on mitmetes käitistes PTTLÜ liikmete baasil loodud oma lektoritegrupid, kes peavad loenguid oma käitise või asutuse piires. Edaspidi ongi perspektiiv selliste lektoritegruppide arvu ja tähtsust otsustavalt tõsta.

Propagandatöös ei saa märkimata jätta ka *kohalikku raadiosaadet*. Kohalikke saateid alustati 1944. aastal. Suurem osa saatest täidetakse kohalike uudistega. Peale selle antakse heliülevõtteid kontsertidest ning töötajad esinevad sõnavõttudega. Aastas toimub keskmiselt 150 saadet. Nii oli 1957. a. 154, 1958. a. ja 1959. a. 155 saadet. Saadete temaatika on mitmekesine. Selleks on olnud sotsialistliku võistluse käik, eesrindlaste portreed, tähtsamad ratsionaliseerimisetpanekud, töötajate puhkeaja

sisustamine, isetegevuslaste tutvustamine kontsertide kaudu, raamatukogude töö, näituste ja väljapanekute tutvustamine, uuslavastused teatris, kõrgemate õppeasutuste ja koolide elu, reisimuljed jt.

Kohalikus saates on esinenud partei linnakomitee ja linna täitevkomitee töötajad, kirjanikud, TRÜ õppejõud, teatritöötajad, tehaste direktorid, ametiühingukomiteede esimehed, eesrindlased.

Töötajate silmaringi avardamise ja esteetilise kasvatusesüvendamise eesmärgil loodi Tartus 1959. aasta sügisel *kultuuriülikool*. Kultuuriülikool töötab kaks korda kuus, tema kuulajate arv ulatub 75-ni. Loengud toimuvad marksistliku teooria, kirjanduse ja kunsti alalt, teaduse ja tehnika kaasaegsetest saavutustest. Kuigi õppetöö peamiseks vormiks on loeng, on püütud leida ka teisi vorme. Nii on läbi viidud kohtumisi RT «Vanemuise» näitlejate, maalikunstnike ja skulptoritega, organiseeritud teatri ühiskülastusi, etenduse («Kajakas») arutelu näitlejate osavõtul, kunstnik N. Triigi näituse ühiskülastamine kunstimuuseumis ning ekskursioon elektronarvutusmasinaga tutvumiseks TRÜ arvutuskeskuses. Kunstialaseid loenguid on täiendatud valguspiltide diapositiividega. Pärast loenguid või kohtumisi on demonstreeritud temaatilisi populaarteaduslikke filme.

Kuulajate koosseis on mitmekesine. Nende hulgas on töölisi, intelligentsi esindajaid, teenistujaid. Õppetöö paremaks organiseerimiseks moodustati kultuuriülikooli nõukogu, kuhu kuulub kõrgemate õppeasutuste õppejõude, loominguliste liitude aktiviste, ühiskondlike organisatsioonide esindajaid ja muid kultuuritöö aktiviste. 1959/60. õppeaastal viidi läbi 16 õppust. Kultuuriülikooli lektoritepere moodustavad põhiliselt kõrgemate õppeasutuste õppejõud ja loominguliste liitude liikmed. Kultuuriülikooli töös seisab ees õppetöö ümberkorraldamine teaduskondade kaupa. On otstarbekohane luua kirjanduse, kujutava kunsti ja muusika teaduskond. Tehnikaalaste teadmiste levitamise eesmärgil võttis EKP Tartu Linna-komitee büroo 1960. a. jaanuaris vastu otsuse luua Tartus kultuuriülikooli eeskujul ka teaduse ja tehnika ülikool ning tervishoiu ülikool.

KEHAKULTUUR JA SPORT

Kehakultuur ja sport on lahutamatu osa nōukogude noorte kommunistlikus kasvatamises, tähtis vahend töötajate mitmekülgsel kehalisel ettevalmistamisel, nende töövõime säilitamisel.

Tartul on selles töös täita eriti vastutusrikas osa, sest siin on palju noorsugu. Peale selle töötab Tartu Riikliku Ülikooli Arstiteaduskonna juures vabariigi spordikaadri sepikoda — kehakultuuriosakond, valmistades ette spordipedagooge ja treenereid kogu vabariigile.

Soodsa baasi tõttu on Tartu alati olnud Eesti tugevamaid spordikeskusi, kust on võrsunud paljud meie paremad sportlased.

Tõeliselt hakkas arenema kehakultuur ja sport linnas pärast nōukogude võimu taaskehtestamist. Linna töötajale ja õppivale noorsoole on loodud laialdased võimalused kehakultuuri- ja sporditööks. Siin on mitmed head spordibaasid, küllaldaselt spordiinventari. Allpool toome mõningaid andmeid ja võrdlusi kehakultuuri ja spordi arengu kohta meie kodulinnas.

Kui kodanliku perioodi lõpul moodustas linna sportlaste üldarv ligikaudu 1000 inimest, siis nüüd on see kasvanud 12-kordseks, ulatudes ligemale 12 tuhandeni. Linna iga kuues kodanik on nüüd kehakultuurlane.

Kodanliku korra ajal kuulusid linna sportlased põhiliselt nelja organisatsiooni: 1) 1901. a. asutatud spordiseltsi «Kalev» (ligikaudu 450 liiget), kus viljeldi kerge- ja raskejõustikku, 2) Akadeemilisse Spordiklubisse (umbes 250 liiget), kuhu kuulus üliõpilaspere, 3) sõudeseltsi «Taara» ja 4) jalgpalliklubisse (kokku umbes 300 liiget). Spordialade arv, mida ulatuslikumalt harrastati, oli väike (10 ümber).

Praegu on linna sportlased koondunud 68 linnas tegutsevasse kehakultuurikollektiivi, mida ühendavad viis spordiühingut («Kalev», «Dünamo», «Lokomotiiv», «Tööjõureservid» ja «Noorus»). Mitmete spordialade viljelemiseks on loodud spordiklubid (males, matkamises, automootorisportis, jahinduses, kalanduses, purjesportis ja

vee-mootorisportdis). Linna sportlased ja kehakultuur-
lased on koondunud 34 erialasektsiooni. Suuremateks on
kergejõustikusektsioon 2512, võrkpallisektsioon 1586,
suusatamissektsioon 1781, laskesektsioon 1251, korvpalli-
sektsioon 1170 ja malesektsioon 1122 osavõtjaga.

Linnas töötavad kolm spordikooli (2 lastespordikooli
ja 1 noorsoo spordikool) 1130 õpilasega.

Kodanliku perioodi lõpul võis linna sportlaste poolt
saavutatud tulemuste alusel välja tuua ainult üksikuid
tippe. Praegu on meie linnas 2 teenelist meistersportlast,
63 meistersportlast ja hulgaliselt järgusportlasi. Üle-
vaate järgusportlastest ja nende ettevalmistamisest annab
toodud tabel.

Aastad (31. dets. seisuga)	Järgusportlasi							Ette valmistatud					
	Meistersportlasi	I järgu sportlasi	II järgu sportlasi	III järgu sportlasi	Noortejärku	VTK I	VTK II	Meistersportlasi	I järgu sportlasi	II järgu sportlasi	III järgu sportlasi	Noortejärku	Ühiskondlikele instruk- tooreid
1953	16	167	516	1592	995	2252	1221	1	85	294	841	422	1663
1959	63	371	956	2445	866	2105	1824	11	179	567	1450	763	2970

Tartust on saanud üleliidulise tähtsusega spordi-
keskus. Üleliidulises ulatuses silmapaistvaid tulemusi on
meie sportlased saavutanud kergejõustikus, korvpallis,
ratsaspordis, viievõistluses, suusaspordis, lauatennisis,
sõude-, auto- ja vee-mootorisportdis. Tubli panuse keha-
kultuuri- ja sporditöö tõusule Tartu linnas on andnud
kõrgemate õppeasutuste spordiklubid. Tartu Riikliku Üli-
kooli spordiklubil on praegu 1783 liiget. Töötavad 20 sekt-
siooni, millest suuremad on kergejõustiku-, korvpalli-,
suusatamis-, kalastamis- ja sõudesektsioon. Alates 1946. a.
on ülikooli spordiklubi poolt ette valmistatud 2 teenelist
meistersportlast, 37 meistersportlast, 563 I järgu sport-

last, 1444 II järgu sportlast ja 5085 III järgu sportlast. Praegu kuulub spordiklubisse 33 meistersportlast. Rida Tartu Riikliku Ülikooli spordiklubi liikmeid — nagu korvpallurid Maie Otsa, Aino Hein-Värk, Valentine Kullam, võrkpallur Aino Huimerind, kergejõustiklased Linda Ojastu-Kepp, Vilve Maremäe, Mart Paama, Kaupo Metsur, Heino Lipp, Heino Tiik, viievõistleja Hanno Selg, suusataja Uno Kajak jt. on tuntud vabariigi ja üleliidulises ulatuses ja ka väljaspool NSV Liidu piire.

Tartu Riikliku Ülikooli Spordiklubi on organiseerinud ka rahvusvahelisi kohtumisi. Nii on kaks korda toimunud matskohtumine Helsingi Ülikooliga kergejõustikus, kus mõlemal korral saavutati võit. Samuti peeti Helsingi ülikooliga matskohtumine korvpallis. Ülikooli sportlased on saavutanud aastate vältel silmapaistvaid tulemusi ja kohti NSV Liidu kõrgemate õppeasutuste vahelistel kohtumistel, ülikooli korvpallinaiskond ja meeskond on esinenud edukalt üleliidulistel võistlustel.

Eesti Põllumajanduse Akadeemia Spordiklubi, mis eraldus ülikooli spordiklubist alles 1953. a., on seni ette valmistanud 7 meistersportlast, 176 I järgu, 335 II järgu ja 822 III järgu sportlast. Klubi liikmete arv on praegu 762. Tegutsevad 22 sektsiooni. Arvulisemad neist on kergejõustiku-, suusatamis-, võrkpalli- ja maadlussektsioon. Klubi liikmeskonda kuulub 11 meistersportlast ja 66 I järgu sportlast, kellest Hubert Pärnakivi ja Lembit Virkus on Eesti Põllumajanduse Akadeemia nime tuntuks teinud kogu NSV Liidus ja rahvusvahelises ulatuses.

Linna spordielus on suur osatähtsus ka asutuste, käitiste ja koolide kehakultuurikollektiividel. Asutuste ja käitiste kehakultuurikollektiividesse kuulub ligi 5500 kehakultuurlast ja sportlast 10 952 sektsioonides tegutsejaga. Möödunud aastal valmistati ette 6 meistersportlast, 61 I, 181 II, 498 III järgu sportlast ning võistlustel esines üle 40 tuhande osavõtja.

Koolides on kehakultuurlaste üldarv ligi 4000, kusjuures järgusportlaste arv ulatub üle 1700. Ainuüksi 1960. a. noorsoo talisportimängudel startis üle 22 000 osavõtja.

Hea sportliku tegevusega on silma paistnud autoremontitehase nr. 3, aparaaditehase, kaubandusvalitsuse, kommunaaltöötajate, naha- ja jalatsikombinaadi, tervishoiutöölise, I, VII, VIII keskkooli, X ja XI seitsmeklassi-

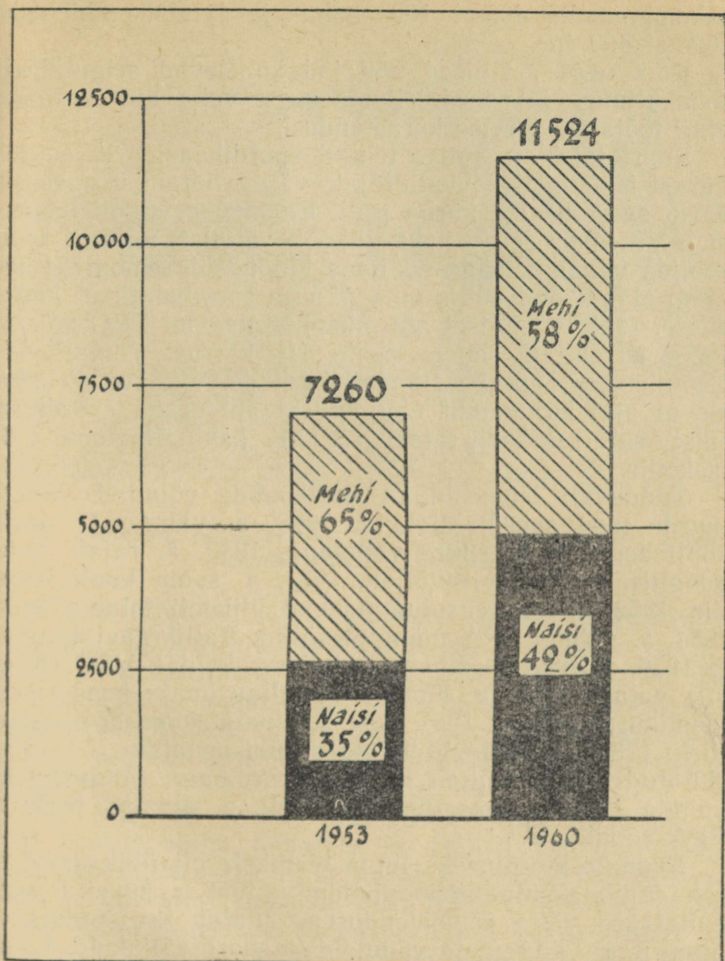
lise kooli, raudteetranspordi tehnikumi ning rea teiste ettevõtete ja õppeasutuste kehakultuurikollektiivid.

Spondimeisterlikkuse kõrval ei ole unustatud kehakultuuri- ja sporditöö tähtsamat külge — massilisust. Kujukalt iseloomustab seda alljärgnev tabel:

Aastad (1. jaan. seisuga)	Kehakultuurikollektiivide liikmete arv	Naisi	VSÜ liikmeid	Kommunistlike noori	Sektsioonides tegutsejaid	Võistlustest osavõtjaid	Spordiüritusi	Sektsioonide arv	Tootmisvõimlejaid	Turismimatkadest osavõtjaid
1953	7260	2570	4534	2116	10557	18929	54	23	—	—
1960	11524	4863	8152	2505	20723	90480	148	34	1942	7981

Kehakultuuri- ja sporditöö massilisuse ühe näitena võib tuua linna noorsoo talispordimänge 1959/60. a. talvel. Need tulemused on eriti rõõmustavad seetõttu, et talispordialadel pole Tartu seni eriti rohkearvuliselt esinenud. Kahtlemata aitasid siin palju kaasa talispordi propageerivad üritused — nagu suusapühapäevad, suusamaraton jt. Talispordimängudest võtsid osa 65 kehakultuurikollektiivi. I etapil võistles 36 933 ja II etapil 4130 osavõtjat. I järku täideti 191, II järku 397, III järku 1179 ja noortejärku 749 korral. Tunduvalt kasvas võistlustest osa võtnud kommunistlike noorte arv, mis ulatus 8759-ni. Kõige osavõturohkemaks spordialaks kujunes suusatamine, kus startisid 15 573 (eelmistel aastatel 7070) osavõtjat. Uisutamises oli osavõtjate arv 3643, korvpallis 2968, võrkpallis 2422, sisekergejõustikus 4092, males ja kabes 4667, orienteerumisspordis 1043, lauatenнисes 1462, jäähokis 1175, rahvastepallis 352, matkaspordis 384, tõstmises 922, laskmises 1568, kalaspordis 417, ujumises 96, kelgutamises 126, maadluses 34, motospordis 21, reesõidus ja iluuisutamises 42.

Nende arvude taga peitub intensiivne sporditegevus sadade võistluste ja tuhandete osavõtjatega. Nii näiteks

Tartu kehakultuurlaste arvu ning nais- ja meessportlaste osatähtsuse muutumine 1953.—1960. a.

peeti aparaaditehase sisevõistlused 13 spordialal 1016 osavõtjaga (töötajaid on siin 868). Võistluste käigus täideti I järku 5, II järku 26 ja III järku 54 korral. Ehitusmaterjalide tehases, kus töötajaid on 350, võttis võistlusest osa 316 inimest, autoremonditehases 372-st 253, met-

sakombinaadis 400-st 189, naha- ja jalatsikombinaadis 1028-st 463 jne.

Kõik need arvulised näitajad kõnelevad selget keelt kehakultuuri- ja spordiürituste osast vaba aja veetmisel ning töötajate tervise karastamisel.

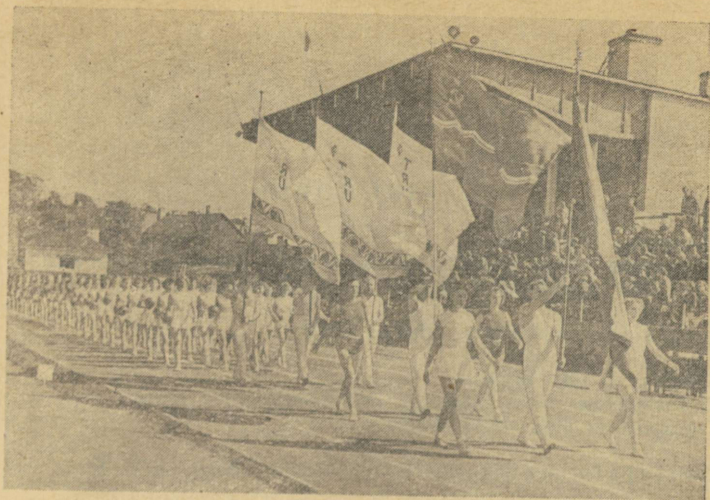
Suurt tööd on linnas tehtud spordibaaside rajamisel. Pärast fašistlike röövvallutajate väljakihutamist pakkusid Tartu spordibaasid kurba pilti. Enamus neist oli hävine- nud. Varemeis seisid kaks ülikooli võimlat, mitmed kesk- koolide võimlad, säilinud baasid nõudsid remonti. Kogu linna elanikkond andis oma panuse spordiehitiste taasta- misse. 1947. a. sügisel anti ekspluatatsiooni TRÜ võimla, 1955. a. ehitati sellele peale III korrus. Üliõpilastele organiseeriti õppesportibaas Käärikule. Viimane on käes- oleval ajal kujunenud üleliidulise tähtsusega spordibaa- siks. Asutati ülikooli ratsabaas, anti ekspluatatsiooni TRÜ lasketiir.

Tunduvalt laienesid ka keskkoolide võimlad. Ehitati juurde uusi spordiväljakuid. 1948. a. valmis IV kesk- kooli hoone koos suure võimlaga. 1949. a. rajati peda- googilise kooli spordiväljak, 1951. a. sama kooli laske- tiir, 1952. a. anti ekspluatatsiooni ülikooli teine võimla. 1954. a. valmis EPA mängudeväljak Vallikraavi tänavas ja 1956. a. õppesportibaas Pühajärve kaldal. VSÜ «Kale- vil» valmis 1955. a. lõpus kehakultuurimaja koos raske- jõustikuruumidega. 1957. anti ekspluatatsiooni kaks laske- tiiru. 1958. a. valmisid laialdase ühiskondliku töö abiga ehitatud TRÜ staadion ja sõudesportibaas, Magasini tn. võimla ja uus motoringrada. 1959. a. alustas tegevust EPA võimla.

Suureks kingituseks linna elanikele oli üldkasutatava rahvaujula ekspluatatsiooniammine 1956. a. suvel. Praegu ehitatakse välja eelsoojendusega ujulat ja tennisesta- adioni ning väiksemaid võimlaid ja spordiväljakuid. Laial- dasele rekonstrueerimisele kuuluvad Kääriku ja Pühajärve spordibaas.

Linnas on praegu kaks staadioni, 5 jalgpalliväljakut, 7 tenniseväljakut, 34 võrkpalliväljakut, 3 lasketiiru, 1 jahilasketiir, 18 spordisaali, 1 ujula, 40 suusabaasi 1818 paari suuskadega, ratsabaas 32 hobusega, jalgrattabaas, 2 sõudebaasi, kunstliku valgustusega hokiväljak jm.

Palju on spordibaaside rajamisele kaasa aidanud linna noorte aktiivne ühiskondlikus korras kaasalöömine.

TRU staadionil algab nooruse ja ilu demonstratsioon — traditsiooniline ülikooli spordipäev.

Ainuüksi 1959. a. rajati ühiskondlike tööde korras 12 võrkpalliväljakut, 8 korvpalliväljakut, sõudebaas, turismi- baas, 2 riietusruumi, 2 kurniväljakut, suusahoidla, üks koolistaadion, paadisadam, 12 heite- ja hüppepaika, rekonstrueeriti lasketiir ja EPA spordihoone. Peale selle jätkati mitmete spordibaaside ehitamist (eelsoojendusega ujulat jt.).

Ees seisavad senisest suuremad ülesanded. Sport on vaja muuta linna töötajate ja õppiva noorsoo hulgas veelgi massilisemaks. Kahe aasta pärast tuleb jõuda selleni, et iga viies tartlane oleks kehakultuurlane ja iga teine kehakultuurlane järgusportlane. Ka edaspidi on vaja endise hooga jätkata spordibaaside rajamist. Ehitamist ootavad eelsoojendusega ujula ja tennisstaadion, velotrekk, veesportdijaam, 300 m lasketiir jt. Kooli spordiväljakute lõplik väljaehitamine peaks olema samuti lähemate aastate ülesanne.

SISUKORD

Tänapäeva Tartu	8
Nõukogude võimu taaskehtestamine 1940. aastal ja sotsialistliku ülesehitustöö algus — K. Siilivask	5
Tootmise arengu põhijooni	
Tööstus — M. Seero	11
Ehitustegevus — A. Matteus, M. Seero	24
Transport ja side — H. Müür	32
Töötajate materiaalse heaolu tõus — V. Ruus	
Kaubandus	39
Elamu- ja kommunaalmajandus	55
Tervishoid ja sotsiaalkindlustus	61
Kultuurielu saavutusi — J. Kalits	
Oldhariduslikud ja erialased koolid	72
Kõrgemad õppeasutused	83
Teaduslikud asutused, organisatsioonid ja loomingulised liidud	94
Raamatukogud, muuseumid	102
Teatrid, kinod, klubid	111
Ajakirjandus, loenguline töö	119
Kehakultuur ja sport	125

17

Rbl. 3.50
1961 a. — 35 kop.

A-23369

IV

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00367108 0